

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστήμων

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη
Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Μουσαιοεκπαιδευτική προσέγγιση της Βασιλικής του Αγίου
Αρσενίου στην Κυπερούντα και
Μουσαιοεκπαιδευτικά Προγράμματα**

Παπαϊωάννης Ιωάννου

Επιβλέπων Καθηγητής
Γεώργιος Παπαϊωάννου

Μάιος 2019

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη**

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Μουσειοεκπαιδευτική προσέγγιση της Βασιλικής του Αγίου
Αρσενίου στην Κυπερούντα και
Μουσειοεκπαιδευτικά Προγράμματα**

Παπαϊωάννης Ιωάννου

Επιβλέπων Καθηγητής

Γεώργιος Παπαϊωάννου

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2019

ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ

Περίληψη

Η εναλλακτική εκπαιδευτική πολιτική και διδασκαλία, ως συνδυασμός μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, που αποτελεί το κύριο ζητούμενο στα σημερινά εκπαιδευτικά δρώμενα, μπορεί να πραγματοποιηθεί πλέον μέσα από εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας, με την χρήση σύγχρονων μουσειοεκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσειακούς, μνημειακούς και άλλους χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς και πολιτισμικής ανάπτυξης.

Η βιωματική μάθηση και κατάκτηση της γνώσης, η δημιουργικότητα και συνεργασία, η συμμετοχικότητα και η αλληλοδιάδραση, η καλλιέργεια δεξιοτήτων και ανακάλυψη ταλέντων, είναι μερικά από τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν τα προγράμματα αυτά. Ειδικότερα η εξερεύνηση του παρελθόντος στοιχείου και ο συνδυασμός με την σημερινή πραγματικότητα και τα σύγχρονα τεχνολογικά επιτεύγματα και εφόδια, αναπλάθουν την προσωπικότητα του ατόμου και βοηθούν στην ολοκλήρωση του, προετοιμάζοντας το για την πρόκληση του μέλλοντος και νέες κατακτήσεις.

Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, εξετάζεται ο ρυθμός και η αρχιτεκτονική της παλαιοχριστιανικής βασιλικής, η τέχνη και τεχνοτροπία των βασικών της μερών, στοιχείων και παραστάσεων, καθώς και η καλλιτεχνική, ιστορική και συμβολική τους αξία και ερμηνεία. Σημείο αναφοράς αποτελεί ο εμβληματικός Ναός του Αγίου Αρσενίου στην Κυπερούντα, ως η μοναδική περίπτωση, αναβίωσης του ρυθμού αυτού στην Κύπρο. Σε συνδυασμό με την σχολική ύλη και τους δείκτες επάρκειας και επιτυχίας των νέων αναλυτικών προγραμμάτων της ιστορίας κατεύθυνσης Β' Λυκείου, προτείνονται πέντε εκπαιδευτικά προγράμματα, που καλύπτουν τις πλείστες απαιτήσεις τις σχολικής ύλης, μέσα από την διερεύνηση και μελέτη βασικών μερών, δομικών στοιχείων, παραστάσεων και συμβόλων του πιο πάνω μνημείου.

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα της εργασίας αυτής είναι αφενός, να διαφανεί η μεγάλη σημασία της χρήσης μουσειοεκπαιδευτικών προγραμμάτων και η ενσωμάτωση τους στην σχολική ύλη και αφετέρου, να αναδειχθεί και να προαχθεί ο διδακτικός και εκπαιδευτικός ρόλος και αποστολή των χριστιανικών μνημείων, πέραν από την συμβατική λειτουργική και λατρευτική χρήση τους.

Λέξεις-Κλειδιά: Μνημείο, Μουσαιοεκπαιδευτικό Πρόγραμμα, Παλαιοχριστιανική Βασιλική, Μουσειακές Θεωρίες Μάθησης, Μουσαιοεκπαίδευση, Πολιτιστική Κληρονομιά.

Summary

Alternative educational policy and teaching, as a combination of study, education and entertainment, constitutes the main objective of today's education. It may now be achieved using alternative teaching methods, through modern museum educational programs–projects within museums, monuments and other places of cultural development and heritage.

Experimental learning and knowledge acquisition, creativity and cooperation, participatory and interactivity, skills development and talent exploration, are a few of the advantages of these programs–projects.

Especially, the exploration of the past and its combination with the present-day reality and the modern technological accomplishments and tools, reconstruct an individual's character and facilitate its formation, preparing her or him for the future's challenges and for new achievements.

In this master's thesis, the architecture of the Early Christian basilica and its architectural rhythm are being examined, along with the art and style of its main parts. Evidence and documents, along with the artistic, historical and symbolic value are also being considered. The point of reference for this study is the emblematic church of Saint Arsenios in Kyperounta, as a unique revival example of Early Christian basilica in Cyprus.

According to education curricula and the indicators of sufficiency and success of the new analytical programs for History lesson of the second year of High School, five educational programs are proposed. These programs cover most of the requirements of the education curricula, through the investigation and study of the basic parts of the church as well as its structural elements representations and symbols.

In conclusion, the results of this study show the great importance of the use of museum-related educational programs–projects and their integration in the educational schedule. Beyond their conventional and devotional use, the educational role and the important mission of Christian monuments also must be pointed and promoted.

Keywords: Monument, museum-based educational programme, Paleochristian basilica, museum-related methods of learning, museum-based teaching, cultural heritage.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες στον αγαπητό μας επιβλέποντα καθηγητή κύριο Γεώργιο Παπαϊωάννου, του οποίου η επιστημονική κατάρτιση και άμεση ανταπόκριση και καθοδήγησή, υπήρξε καθοριστική στην εκπόνηση της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής. Σε όλους επίσης τους υπόλοιπους διδάξαντες καθηγητές που άνοιξαν για μένα νέους ορίζοντες μάθησης και εκπαίδευσης.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στους επιστημονικούς συνεργάτες ανεγέρσεως της Ιεράς Βασιλικής Αγίου Αρσενίου Κυπερούντας και πρώτιστα στον Αρχιτέκτονα Αντώνη Πρωτοπαπά, που υπήρξε ανεξάντλητη πηγή πλήθους πληροφοριών για το έργο καθαυτό και για την μεταπτυχιακή διατριβή αυτή. Εξαιρέτως δε, στον Πανιερώτατο μας Μητροπολίτη Λεμεσού κ. Αθανάσιο για την εμπνευσμένη συμβολή και καθοδήγησή του, στον Πολιτικό Μηχανικό κ. Γιώργο Δημητριάδη και τον Αρχαιολόγο μας κ. Σοφοκλή Σοφοκλέους. Η συνεργασία μαζί τους υπήρξε ανοικτό σχολείο μάθησης.

Στην πιστή συνεργάτιδα και σύζυγο μου Παναγιώτα που στάθηκε αρωγός και συνοδοιπόρος σε όλη την διαδρομή της πανεπιστημιακής μου εκπαίδευσης και μετεκπαίδευσης και στα αγαπητά μου παιδιά, Κυριάκο, Σωτηρία, Χριστίνα, Ανδρέα και Φιλοθέη, για την αμέριστη συμπαράσταση και υπομονή τους.

Τέλος, την επίπονη αυτή προσπάθεια για δια βίου μάθηση και μετεκπαίδευση, την οφείλω στους γονείς μου, Κυριάκο και Χριστίνα, που η ηθική τους στήριξη και συμπαράσταση, αποτελούσε πάντα πηγή έμπνευσης για πρόοδο και νέες κατακτήσεις.

Περιεχόμενα

Περίληψη	iv
Summary	v
Ευχαριστίες	vii

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ..... VIII

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 1

Εισαγωγή..... 1

1.1 Σκοποί - Στόχοι Μεταπτυχιακής Διατριβής.....	2
1.2 Μεθοδολογία Μεταπτυχιακής Διατριβής.....	3
1.3 Επισκόπηση της εργασίας.....	4
1.4 Περιορισμοί της εργασίας	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 6

Μουσειοπαιδαγωγική και θεωρίες μάθησης 6

2.1 Μουσείο και Εκπαίδευση	6
2.2. Εκπαιδευτικές θεωρίες μάθησης	7
2.3 Πως δημιουργώ ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα.....	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 11

Ο θρησκευτικός τουρισμός στην ορεινή Κύπρο και η Κοινότητα Κυπερούντας.....11

3.1 Ο θρησκευτικός Τουρισμός της περιοχής	11
3.2 Η θέση του μνημείου στην κοινότητα	15
3.2.1 Η Κυπερούντα:(Γεωγραφία, ιστορία, πολιτισμός).....	16
3.2.2. Μνημεία της Κοινότητας	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 26

Η Παλαιοχριστιανική Βασιλική του Αγίου Αρσενίου Κυπερούντας26

4.1 Σύντομη αναδρομή στις Βασιλικές της Κύπρου.	26
4.1.1 Μέγεθος και χρήση παλαιοχριστιανικών Ναών	26
4.1.2 Τύπος, συστατικά μέρη, βασικά οικοδομικά στοιχεία	28
4.2 Η εμβληματική βασιλική του Αγίου Αρσενίου στην Κυπερούντα ως μελέτη περίπτωσης.....	30
4.2.1 Αίθριο.....	32
4.2.2 Κρήνη-Φιάλη.....	33
4.2.3 Νάρθηκας.....	33
4.2.4 Κυρίως ναός	34
4.2.5 Άμβωνας και Σολέας	34
4.2.6 Κιονοστοιχίες	35
4.2.7 Κιονόκρανα	36
4.2.8 Παραστάδες-Επίκρανα	37

4.2.9 Τόξα.....	37
4.2.10 Σταυροθόλια	38
4.2.11 Μετάλλια-Κορνίζες	38
4.2.12 Ιερό Βήμα.....	39
4.2.13 Φράγμα Πρεσβυτερίου-Τέμπλο	39
4.2.14 Παραβήματα ή Παστοφόρια	40
4.2.15 Πρόθεση.....	40
4.2.16 Διακονικό	40
4.2.17 Βαφτιστήριο.....	41
4.2.18 Γυναικωνίτης.....	41
4.2.19 Στέγη	42
4.2.20 Ζευκτά	42
4.3 Παλαιοχριστιανικά Σύμβολα	42
4.3.1 Χρησιμότητα των Συμβόλων.....	43
4.3.2 Η θεματολογία των συμβόλων	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 45

Προτάσεις Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων για το Μνημείο της Βασιλικής Αγίου Αρσενίου Κυπερούντας45

5.1 Μουσειοεκπαιδευτικά Προγράμματα για παιδιά της Β΄ Λυκείου «Σύγχρονο ταξίδι στην τέχνη και την αρχιτεκτονική των παλαιοχριστιανικών βασιλικών»	45
5.2 Στόχοι των προγραμμάτων	46
5.3 Σύνδεση με τη Σχολική Ύλη.....	47
5.4 Αναμενόμενα αποτελέσματα.....	49
5.5 Φάσεις του προγράμματος.....	50
5.5.1 Φάση πριν την Επίσκεψη.....	50
5.5.2 Φάση κατά την επίσκεψη, δραστηριότητες στο Μνημείο	51
5.5.3. Φάση μετά την επίσκεψη	53
5.6 Παρουσίαση προγράμματος	55
5.6.1.Κλιμάκιο τοιχοποιίας, εξωτερικού πύργου και κουφωμάτων	56
5.6.3 Κλιμάκιο εσωτερικής διαρρύθμισης-συστατικών μερών.....	67
5.6.4 Κλιμάκιο κιονοστοιχιών-δομικών στοιχείων	75
5.6.5 Κλιμάκιο ψηφιδωτών-αγιογραφιών- συμβόλων.....	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 87

Συμπεράσματα87

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 89

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α 95

Βοηθητικό υλικό για τον εκπαιδευτικό.....	95
A.1 Φύλλα εργασίας 1 ^{ου} κλιμακίου «Μικροί Αρχιτέκτονες"	95
A.2 Φύλλα εργασίας 2 ^{ου} κλιμακίου «Νέοι Μηχανικοί"	101
A.3 Φύλλα εργασίας 3 ^{ου} κλιμακίου «Μικροί Ναοδόμοι"	105
A.4 Φύλλα εργασίας 4 ^{ου} κλιμακίου «Μικροί Καλλιτέχνες"	111
A.5 Φύλλα εργασίας 5 ^{ου} κλιμακίου «Μικροί Αγιογράφοι"	115

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β 121

Φύλλα εργασίας για τους μαθητές.....	121
B1. Φύλλα εργασίας Κλιμακίου 1 «Μικροί Ναοδόμοι»	121
B2. Φύλλα Εργασίας Κλιμακίου 2 «Νέοι Μηχανικοί»	124
B3. Φύλλα εργασίας κλιμακίου 3 «Μικροί Ναοδόμοι»	125
B4. Φύλλα Εργασίας Κλιμακίου 4 «Μικροί Καλλιτέχνες»	130
B5. Φύλλα Εργασίας Κλιμακίου 5 «Μικροί Αγιογράφοι»	132

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Οι «σύγχρονες διδακτικές κατευθύνσεις» δεν καλύπτονται από τυποποιημένα διδακτικά σχήματα και φόρμες, ξεπερνούν τους τέσσερις τοίχους των σχολικών τάξεων, οδηγούν σε ορίζοντες ανοικτούς της αλήθειας και καλούν κάθε φορά σε νέα διδακτική «περιπέτεια».¹ Η μάθηση ως «συν-οδοιπορία», συνεύρεση και συνεργασία εκπαιδευτικών και μαθητών με την κοινωνία και τους φορείς της, οδηγεί στον εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αποκαλύπτοντας νέες μεθόδους διδασκαλίας, πιο δημιουργικές και ανθρώπινες.

Ο συνδυασμός μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, όπως περιγράφεται στον ορισμό του ICOM² αποτελεί μορφή εναλλακτικής εκπαιδευτικής πολιτικής και διδασκαλίας σε σχέση με μουσεία και μνημειακούς χώρους.

Η περίπτωση της αναβίωσης στην Κύπρο, μετά από αιώνες, της παλαιοχριστιανικής ξυλόστεγης βασιλικής, ρυθμού που επικρατούσε από τον 4^ο μέχρι τον 7^ο αιώνα μ.Χ. στον χριστιανικό χώρο και λειτουργεί σήμερα ως Προσκυνηματικός χώρος λατρείας, έχει κάθε λόγο να εφαρμόσει και εκπαιδευτική πολιτική. Το σύγχρονο και μνημειώδες αυτό δημιούργημα, μοναδικό στα δεδομένα της Κύπρου, θα μπορούσε και επιβάλλεται να λειτουργήσει ως αντικείμενο μελέτης, προσφέροντας εναλλακτικές εξωσχολικές μορφές διδασκαλίας σε συνδυασμό με τις απαιτήσεις των νέων αναλυτικών προγραμμάτων των σχολείων μας.

Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, θα προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε ένα πρόγραμμα «εκπαιδευτικής πολιτικής» του μνημείου, αναδεικνύοντας τα σημεία μελέτης

¹ Βαϊνά, Μ., 2008, σελ. 4

² ICOM, 2016, ICOM: International Council of Museums-Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων: οργανισμός που δημιουργήθηκε το 1946 από και για τους επαγγελματίες των Μουσείων

και εκπαίδευσης στις βυζαντινές τεχνικές και τεχνοτροπίες, στις καλλιτεχνικές δημιουργίες, το βαθύτερο και «απόθετον κάλλος» και τους συμβολισμούς του μνημείου αυτού.

1.1 Σκοποί - Στόχοι Μεταπτυχιακής Διατριβής

Στο πλαίσιο της Μεταπτυχιακής αυτής Διατριβής επιλέξαμε να μελετήσουμε και να παρουσιάσουμε την αναβίωση της Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής Εκκλησίας, που έγινε μετά από εκατοντάδες χρόνια στην Κύπρο, αφότου εγκαταλείφθηκε ο ρυθμός αυτός, με την εκπόνηση ενός μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος, που θα βασίζεται στην σχολική ύλη και στα νέα αναλυτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου για την Ιστορία της Β΄ Λυκείου. Το μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα θα μπορούσε να διαφοροποιηθεί εύκολα και να λειτουργήσει για ενήλικες, φοιτητές του Αρχιτεκτονικού και Ιστορικού κλάδου σπουδών, καθώς και της Θεολογικής και Ιερατικής σχολής Κύπρου. Κύριος σκοπός είναι να βοηθήσουμε τα παιδιά να κάνουν ένα ταξίδι στο χρόνο και να αντιληφθούν μέσω του προγράμματος, τα βασικά χαρακτηριστικά των Βασιλικών Ναών που αποτελούσαν τον βασικό ρυθμό ανέγερσης εκκλησιών στην Κύπρο και στον υπόλοιπο χριστιανικό κόσμο, μεταξύ 4^{ου} και 7^{ου} αιώνα μ.Χ.

Κατ' επέκταση η εργασία αυτή, θα μας βοηθήσει προσωπικά στη συγγραφή μιας γενικότερης μελέτης για τη βασιλική του Αγίου Αρσενίου, που θα ήταν ένα χρήσιμο εγχειρίδιο μελέτης και γνωριμίας με το ναό και την κοινότητα γενικότερα.

Απώτερος στόχος είναι, το εμβληματικό αυτό μνημείο στην ορεινή ύπαιθρο της Κύπρου, να αποτελέσει όχι απλά ένα πόλο έλξης προσκυνητών ή περιηγητών, αλλά να αναπτύξει εκπαιδευτική πολιτική τέτοια, που να εξυπηρετεί ζητήματα μουσειακής μάθησης και εκπαίδευσης, με τη συγκέντρωση και παροχή της απαιτούμενης πληροφόρησης, αρχής γενομένης με τη μεταπτυχιακή αυτή εργασία.

Επιμέρους στόχοι της μελέτης αυτής είναι:

1. Να φέρει τους επισκέπτες και ειδικότερα τους μαθητές σε άμεση επαφή με τα κυριότερα δομικά στοιχεία του μνημείου (τοιχοποιία, στέγες, κιονοστοιχίες, πύργος).

2. Μέσω βιωματικών δραστηριοτήτων να κατανοήσουν τα βασικά συστατικά μέρη του Ναού (πρόναος, κυρίως ναός, ιερό βήμα, κλίτη).
3. Να εκτιμήσουν την αξία της πρώιμης χριστιανικής τέχνης, γλυπτικής, δομικής και ζωγραφικής, μελετώντας σε βάθος δείγματα τέχνης όπως κιονόκρανα, τόξα, σταυροθόλια, εικόνες, ψηφιδωτά, θωράκια, σύμβολα κλπ.
4. Να κατανοήσουν οι μαθητές ή οι επισκέπτες τις έννοιες και τους όρους που χαρακτηρίζουν το ρυθμό του Ναού: Παλαιοχριστιανική, Βασιλική, Πεντάκλιτη, Ξυλόστεγη Εκκλησία.
5. Να διαφανεί η συμβολή ενός τέτοιου εμβληματικού και επιβλητικού έργου στην ανάπτυξη του τουριστικού και οικονομικού προϊόντος στην περιοχή.

1.2 Μεθοδολογία Μεταπτυχιακής Διατριβής

Η μεθοδολογία της εργασίας μας στηρίχθηκε πάνω σε δύο βασικούς εκπαιδευτικούς πυλώνες. Την πληροφόρηση από τις διάφορες πηγές και τις ανάγκες του εκπαιδευτικού συστήματος στην Κύπρο.

Ειδικά για την μελέτη αυτή χρησιμοποιήθηκε σχετική βιβλιογραφία μελέτης και εξαγωγής πληροφοριών από πρωτογενείς πηγές και αρχαιολογικά ευρήματα εντός και εκτός Κύπρου, ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας καθώς και επίσημων σελίδων – ιστοτόπων που αφορούν παλαιοχριστιανικές βασιλικές, τα χαρακτηριστικά τους και την τεχνοτροπία τους.

Παράλληλα, χρησιμοποιήθηκε το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών και αρχιτεκτονικών σχεδίων, καθώς και συνεντεύξεις με τον αρχιτέκτονα μηχανικό, πολιτικό μηχανικό και σύμβουλο αρχαιολόγο του έργου.

Έγινε ενδελεχής επισκόπηση και καταγραφή των συστατικών μερών και οικοδομικών στοιχείων των παλαιοχριστιανικών ναών, με παράλληλη αναφορά στο υπό μελέτη μνημείο.

Δεύτερη πηγή πληροφόρησης απετέλεσε η βιβλιογραφία για την σύγχρονη μουσειοεκπαιδευτική πολιτική και τις εφαρμογές της σε μουσειακούς χώρους και βιωματικά εργαστήρια με πολύ θετικά αποτελέσματα στην προσέγγιση μουσείου-σχολείου, μουσείου-οικογένειας και της κοινωνίας γενικότερα.

Ο δεύτερος πυλώνας σχετίζεται με τα νέα αναλυτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου και ειδικότερα της Ιστορίας κατεύθυνσης της Β' Λυκείου. Στο κεφάλαιο ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ – ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ (4ος – 7ος αι.) περιλαμβάνεται και η ενότητα για την ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ, όπου τα παιδιά καλούνται να εμβαθύνουν στο θέμα αυτό και με την ολοκλήρωση της ύλης τους, σε σχέση με τους προτεινόμενους δείκτες επάρκειας και επιτυχίας να έχουν πλήρη εικόνα για τα χαρακτηριστικά της παλαιοχριστιανικής – πρωτοβυζαντινής αρχιτεκτονικής στην Κύπρο, καθώς και να κατανοούν και να προσδιορίζουν την καλλιτεχνική και ιστορική αξία των κυπριακών ψηφιδωτών της περιόδου αυτής.

Θεωρούμε ότι η θεματολογία των μαθημάτων αυτών, συνάδει πλήρως με το μνημείο που εξετάσαμε. Το μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα που προτείνουμε, προσεγγίζει και συνδέει στην πράξη, τη σχολική ύλη με την παλαιοχριστιανική τεχνοτροπία που εφαρμόζεται στο ναό, δίνοντας στα παιδιά τη δυνατότητα της κατανόησης, εμπέδωσης και επίτευξης των στόχων της θεματικής τους ενότητας.

1.3 Επισκόπηση της εργασίας.

Στο 1^ο κεφάλαιο της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής παραθέσαμε τα εισαγωγικά σημεία της εργασίας μας και στο 2^ο κεφάλαιο παρουσιάσαμε συνοπτικά τις εκπαιδευτικές θεωρίες μάθησης και τη χρήση μουσειοεκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Στο 3^ο κεφάλαιο επιχειρήθηκε μια ενδελεχής παρουσίαση της κοινότητας που φιλοξενεί το μνημείο και του θρησκευτικού τουρισμού της περιοχής, ενώ το 4^ο κεφάλαιο αφιερώθηκε στη συνοπτική αναδρομή στην ναοδομία των βασιλικών της Κύπρου και παρουσίαση της βασιλικής του Αγίου Αρσενίου στην Κυπερούντα ως μελέτη περίπτωσης. Στο 5^ο κεφάλαιο παρουσιάσαμε πέντε προτάσεις Μουσειοεκπαιδευτικών Προγραμμάτων για το υπό μελέτη Μνημείο, ενώ στο 6^ο κεφάλαιο καταγράψαμε εν είδη epilόγου τα συμπεράσματα της μελέτης αυτής.

Το Παράρτημα περιλαμβάνει βοηθητικό πληροφοριακό υλικό για τους εκπαιδευτικούς και μαθητές σε σχέση με τα μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα.

1.4 Περιορισμοί της εργασίας

Δεν προέκυψαν σημαντικοί παράγοντες που να προκαλέσουν παρακώλυση ή καθυστέρηση της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής.

Ωστόσο θα πρέπει να επισημάνουμε την παντελή έλλειψη βιβλιογραφίας που αφορά το μνημείο που εξετάσαμε, εκτός από ένα σύντομο κατατοπιστικό δελτίο και μερικά άρθρα που γράφτηκαν κατά καιρούς σε εκκλησιαστικά περιοδικά ή αναρτήθηκαν σε ιστοσελίδες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το μνημείο είναι νεόδμητο αφού εγκαινιάστηκε το 2013.

Για τον ίδιο λόγο, κάποια «δευτερεύοντα» τμήματα του έργου, δεν έχουν ακόμα ανεγερθεί(αίθριο, πρόπυλο, κρήνη) λόγω οικονομικής στενότητας, στερώντας από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα κάποιες δραστηριότητες.

Κεφάλαιο 2

Μουσειοπαιδαγωγική και Θεωρίες μάθησης

2.1 Μουσείο και Εκπαίδευση

Τις τελευταίες δεκαετίες γίνεται όλο και περισσότερο εμφανής η σχέση, η επιρροή και η αλληλεπίδραση που ανέπτυξαν τα σύγχρονα μουσεία με τις σχολικές μονάδες και τα νέα αναλυτικά εκπαιδευτικά προγράμματα.

«Μουσείο - παιδί», «μουσείο - εκπαίδευση», «μουσείο - σχολείο», «εκθέματα - αγωγή», αποτελούν μερικά από τα πιο επίκαιρα και δημοφιλή θέματα που απασχολούν τους εκπαιδευτικούς και μουσειακούς κλάδους³.

Η διαδικασία μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας εντάσσεται χαρακτηριστικά στον ορισμό περί μουσείου της ICOM, του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων, όπου ένα μουσείο είναι: «Μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοιχτό στο κοινό, που ερευνά τα υλικά αντικείμενα των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, αποκτά αυτά τα αντικείμενα, τα διατηρεί, τα ερμηνεύει και πρωτίστως τα εκθέτει προς όφελος του κοινού, κυρίως μέσα από διαδικασίες μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας».

Στην εποχή μας λοιπόν, ειδικοί μουσειολόγοι, σε συνεργασία με τους επιμελητές των μουσείων, τους μουσειοπαιδαγωγούς και τους σχεδιαστές, φροντίζουν για την παρουσίαση των εκθεμάτων με τέτοιο τρόπο, ώστε να γίνονται κατανοητά από όλους τους πιθανούς επισκέπτες, ανεξαρτήτως ηλικίας ή άλλων ιδιαιτεροτήτων. Επιπλέον, για την εκπλήρωση του εκπαιδευτικού τους ρόλου, αλλά και για την επικοινωνία τους με το

³ Βαραγγούλη, Ε., Ντάση, Ν., 2013.

κοινό, τα μουσεία και ειδικότερα τα μουσειοπαιδαγωγικά τμήματα, προχωρούν στη διοργάνωση ειδικών προγραμμάτων, όπως ξεναγήσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα και άλλες εκδηλώσεις.⁴

2.2. Εκπαιδευτικές θεωρίες μάθησης

Για να λειτουργήσει σωστά ο σχεδιασμός ενός σύγχρονου μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος είναι αναγκαία η γνώση και η ανάλογη χρήση βασικών εκπαιδευτικών θεωριών μάθησης.

Υπάρχουν δύο κυρίαρχες προσεγγίσεις της γνώσης: η θετικιστική-ρεαλιστική και η ιδεαλιστική-κονστρουκτιβιστική. Η πρώτη υπάρχει ανεξάρτητα από τον μαθητευόμενο, που επιδιώκει την κατάκτησή της, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, η γνώση δομείται από το υποκείμενο μάθησης, που κατασκευάζει την δική του αλήθεια, που είναι πολλαπλή⁵.

Οι θεωρίες της μάθησης διαχωρίζονται σε παθητικές και ενεργητικές. Οι μεν αντιμετωπίζουν το νου ως «κενό δοχείο» που γεμίζει με νέα αισθητηριακά ερεθίσματα, ενώ οι δε, αναφέρονται σε ένα ενεργητικό νου, που μέσα από τη διάδραση με τον εξωτερικό κόσμο και τα ερεθίσματα που αυτός προκαλεί, κατακτά την γνώση⁶. Συνοπτικά αναφέρουμε τις κυριότερες θεωρίες μάθησης:

✓ Ο διδακτισμός:

Η γνώση παρέχεται από τον επιμελητή του μουσείου και το κοινό την απορροφά. Ταιριάζει περισσότερο στο θεσμικό πλαίσιο των μουσείων και μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα όταν έχουμε ομάδες με κοινά ενδιαφέροντα, επίπεδο γνώσης και κατανόησης. Εάν το κοινό αναζητά μοναδικές εμπειρίες και δική του συμμετοχή, η διδακτική προσέγγιση δεν είναι κατάλληλη⁷.

✓ Ο Συμπεριφορισμός:

Η διαδικασία της μάθησης, που είναι και εδώ παθητική, χαρακτηρίζεται από την επανάληψη και επιβράβευση των σωστών απαντήσεων, ή και κάποιου είδους δοκιμασίας για τον συμμετέχοντα. Υπάρχουν σύντομης διάρκειας δοκιμασίες όπου η

⁴ noesis., 2019

⁵ Φιλίππουπολίτη, 2015: 28

⁶ Hein, 2012: 478

⁷ Black, 2009:168

γνώση κατακτάται μέσω της σχέσης ερεθίσματος και αντίδρασης μεταξύ του μουσειοπαιδαγωγού και του συμμετέχοντα, ενώ εντοπίζεται η μεθοδολογία αυτή σε κάποια διαδραστικά εκθέματα των μουσείων⁸.

✓ Θεωρία της Ανακάλυψης:

Υποστηρίζει την ενεργητική διαδικασία στη μάθηση, μέσω πειραματισμού σε δραστηριότητες που θα οδηγήσουν στη γνώση. Στην περίπτωση αυτή τα προγράμματα είναι περισσότερο διαδραστικού περιεχομένου, στα οποία ο επισκέπτης εξερευνά τον χώρο του μουσείου, τα εκθέματα και τις λεζάντες, προκειμένου να απαντήσει σε ερωτήματα που του γεννιούνται⁹.

✓ Θεωρία του κονστрукτιβισμού:

Ο επισκέπτης επιλέγει τον τρόπο που θα εξερευνήσει τον χώρο. Δεν επιδιώκεται η φανέρωση της μιας και μοναδικής αλήθειας, αντίθετα επιδιώκεται μια διαλογική διαδραστικότητα. Βασίζεται στην προσωπική έρευνα και ερμηνεία, αφού επικεντρώνεται στο πώς μαθαίνει ο άνθρωπος, καθώς και στην ομαδοσυνεργατική προσέγγιση και διεπιστημονικότητα¹⁰.

✓ Θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης:

Επικεντρώνεται στην ψυχολογία του υποκειμένου και σε μια πιο πλουραλιστική προσέγγιση στην κατανόηση του κόσμου. Οι μουσειοπαιδαγωγοί, στην περίπτωση αυτή σχεδιάζουν εκπαιδευτικά προγράμματα που καλύπτουν κάθε μορφή νοημοσύνης, προκειμένου να καλύψουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο εύρος επισκεπτών.

2.3 Πως δημιουργώ ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα

Το τρίπτυχο μελέτη, εκπαίδευση και ψυχαγωγία επιτυγχάνεται σήμερα περισσότερο, με τα μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα μέσα από τη σχέση σχολείου-μουσείου.

Μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι η οργανωμένη επίσκεψη στο μουσείο(ή στον αρχαιολογικό χώρο ή στον ιστορικό τόπο ή σε άλλους χώρους πολιτισμού) μιας

⁸ Φιλίππουπολίτη, 2015:38

⁹ Φιλίππουπολίτη, 2015:33-34

¹⁰ Φιλίππουπολίτη, 2015:36

ολιγομελούς ομάδας με κοινά χαρακτηριστικά. Αυτά δομούνται με βάση συγκεκριμένους στόχους, έχουν καθορισμένη διάρκεια(συνήθως από 1½ έως 3 ώρες), πραγματεύονται συγκεκριμένα θέματα και αναφέρονται σε συγκεκριμένα μουσειακά αντικείμενα ή μουσειακές θεματικές ενότητες¹¹.

Πρωτοστάτης θα πρέπει να είναι το μουσείο (αφού προσβλέπει σε μελλοντικούς επισκέπτες, άρα βιωσιμότητα και οικονομικό όφελος), που θα προσεγγίσει εποικοδομητικά το σχολείο για να πετύχει μια ολοκληρωμένη και αποτελεσματική συνεργασία.

Το σχολείο από την άλλη έχει να κερδίσει επενδύοντας στα προγράμματα αυτά, αφού συμβάλλουν στον εκσυγχρονισμό των αναλυτικών προγραμμάτων, μετατρέποντας τα από κλειστά και περιορισμένα σε ανοικτά, ελαστικά και ευέλικτα¹².

Με στόχο οι μουσειοεκπαιδευτικές δραστηριότητες να είναι ρεαλιστικές, υλοποιήσιμες, αποδοτικές και ευχάριστες, συναντά κανείς μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα με βιωματικά, διαλεκτικά και διαδραστικά χαρακτηριστικά, όπως είναι οι συζητήσεις μεταξύ ατόμων ή/και ομάδων, οι ασκήσεις διερεύνησης – φύλλα εργασίας, οι βιωματικές προσεγγίσεις, τα παιχνίδια ρόλων – θεατρικά παιχνίδια, οι ασκήσεις δημιουργικής έκφρασης – ζωγραφική και κατασκευές, οι ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες¹³.

Σε ένα καλά σχεδιασμένο μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα συναντούμε τρεις φάσεις. Φάση πριν από την επίσκεψη: το μουσείο και το σχολείο συνεργάζονται για τη σωστή προετοιμασία του προγράμματος. Κανονίζονται οι διαχειριστικές λεπτομέρειες (άφιξη – αναχώρηση, μεταφορά, εισιτήριο, άδειες από γονείς και σχολείο, ενημέρωση του Γραφείου Εκπαίδευσης) και επικοινωνεί ο εκπαιδευτικός με το μουσείο για την προσαρμογή του μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος στις ανάγκες της τάξης.

Ο εκπαιδευτικός προετοιμάζει τους μαθητές του για την επίσκεψη, κεντρίζει το ενδιαφέρον τους και δημιουργεί θετικό κλίμα. Φροντίζει να ενημερώσει τους μαθητές για το τι είναι το μουσείο, τους κανόνες λειτουργίας και συμπεριφοράς σ' αυτό, καθώς και

¹¹ Παπαϊωάννου, Γ., Στεργιάκη, Α., 2013, σελ:48

¹² Βαραγγούλη, Ε., Ντάση, Ν., 2013.

¹³ Παπαϊωάννου, Γ., Στεργιάκη, Α., 2013, σελ:49

για τις φάσεις του μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος που θα λάβει χώρα στις εγκαταστάσεις του.

Φάση της επίσκεψης: υλοποιείται το μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα μέσω των σχεδιασμένων δραστηριοτήτων. Η ομάδα σχεδιασμού έχει φροντίσει οι δραστηριότητες να μην είναι εξαντλητικές, το χρονοδιάγραμμα να ακολουθείται χωρίς μεγάλες καθυστερήσεις, να υπάρχει χρόνος για τις ανθρώπινες - αυτονόητες ανάγκες της ομάδας(διάλειμμα, φαγητό, τουαλέτα, αναμνηστικές φωτογραφίες).

Φάση μετά την επίσκεψη: είναι η φάση της αξιολόγησης, της καταγραφής των εντυπώσεων, της ανατροφοδότησης, των ασκήσεων εμπέδωσης, της έρευνας και της επαναδιαπραγμάτευσης του μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος. Είναι απαραίτητη η φάση αυτή, ώστε το μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα, αλλά και οι συμμετέχοντες(μουσείο, εκπαιδευτικοί, μαθητές) να εξελίσσονται¹⁴.

¹⁴ Παπαϊωάννου, Γ., Στεργιάκη, Α., 2013

Κεφάλαιο 3

Ο θρησκευτικός τουρισμός στην ορεινή Κύπρο και η Κοινότητα Κυπερούντας

3.1 Ο θρησκευτικός Τουρισμός της περιοχής

Ναοί που ξεπέρασαν τη φήμη τους και τα σύνορα του νησιού, λόγω της πολυσήμαντης τέχνης που στεγάζουν, είναι διάσπαρτοι ανάμεσα στις βουνοκορφές Τρόδους, στην ορεινή Κύπρο. Επισκέψιμοι όχι μόνο από Χριστιανούς, αλλά και από λάτρεις των τεχνών, όπου και να πιστεύουν. Οι εκκλησίες της UNESCO στην Κύπρο έχουν εγγραφεί στον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς με τίτλο «Τοιχογραφημένοι ναοί στην περιοχή του όρους Τρόδος» από το 1985, με τελευταία εγγραφή το 2001. Κριτήρια της ένταξης στο κατάλογο με τα πιο σημαντικά αξιοθέατα στον κόσμο είναι α) ότι αποτελούν μαρτυρία του βυζαντινού πολιτισμού στο νησί της Κύπρου, β) ότι είναι οικοδομήματα εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της υπαίθρου που διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση και γ) ότι η τέχνη των ναών εμπεριέχει στοιχεία που επιβεβαιώνουν τη σχέση Ανατολικής και Δυτικής Χριστιανικής τέχνης¹⁵.

Η κοινότητα της Κυπερούντας, αποτελεί γεωγραφικό κέντρο και σταυροδρόμι των θρησκευτικών περιηγήσεων και διαδρομών στην Ορεινή Κύπρο.

Οι Προσκυνηματικές εκδρομές και περιηγήσεις στις μέρες μας, παρουσιάζουν αυξητική τάση, ενώ ο θρησκευτικός τουρισμός **(εντόπιος και αλλοδαπός)** μαζί με τον Αγροτουρισμό, μοιάζει να είναι ένας από τους βασικούς πυλώνες ανάπτυξης και ευημερίας στην περιοχή.

¹⁵ Εκκλησίες της UNESCO, 2019

Ενδεικτικά παραθέτουμε τα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO της περιοχής.

Εικόνα 1 : Παναγία της Ποδίθου
Πηγή: <https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

1. Παναγία της Ποδίθου

Η Παναγία της Ποδίθου βρίσκεται στη Γαλάτα της επαρχίας Λευκωσίας.

2. Άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής

Εικόνα 2: Άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

Ο Άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής βρίσκεται στο χωριό Καλοπαναγιώτης της επαρχίας Λευκωσίας και αποτελεί το κόσμημα της κοινότητας.

3. Άγιος Νικόλαος της Στέγης

Εικόνα 3: Άγιος Νικόλαος της Στέγης
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

Ο Άγιος Νικόλαος της Στέγης βρίσκεται 2,5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Κακοπετριάς της επαρχίας Λευκωσίας.

4. Τίμιος Σταυρός του Αγιασμάτι

Εικόνα 4: Τίμιος Σταυρός του Αγιασμάτι
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

Ο Τίμιος Σταυρός του Αγιασμάτι συναντάται σε απόσταση περίπου 5 χιλιομέτρων βορειοανατολικά του χωριού Πλατανιστάσα της επαρχίας Λευκωσίας.

5. Μεταμόρφωση του Σωτήρος στο Παλαιχώρι Ορεινής

Εικόνα 5: Μεταμόρφωση του Σωτήρος
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος βρίσκεται στο Παλαιχώρι Ορεινής, περίπου 40 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Λευκωσίας. Είναι η τελευταία εκκλησία που συμπεριλήφθηκε στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco (2001).

6. Τίμιος Σταυρός Πελενδριού

Εικόνα 6: Τίμιος Σταυρός Πελενδρίου
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

Ο Τίμιος Σταυρός Πελενδριού βρίσκεται στο νότιο άκρο του ομώνυμου χωριού.

7. Αρχάγγελος Μιχαήλ Πεδουλά

Εικόνα 7: Αρχάγγελος Μιχαήλ Πεδουλά
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ Πεδουλά συναντάται σε κεντρικό σημείο του Πεδουλά στην επαρχία Λευκωσίας, απέναντι ακριβώς από το Βυζαντινό Μουσείο Πεδουλά.

8. Παναγία της Ασίνου

Εικόνα 8: Παναγία της Ασίνου
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

Η Παναγία της Ασίνου συναντάται σε απόσταση περίπου 4 περίπου χιλιομέτρων νοτιοδυτικά από το χωριό Νικητάρι στην επαρχία Λευκωσίας.

9. Παναγία του Άρακα

Η Παναγία του Άρακα βρίσκεται κοντά στο Σαράντι της επαρχίας Λευκωσίας και σε απόσταση 4 περίπου χιλιομέτρων νοτιοδυτικά από το χωριό Λαγουδερά.

Εικόνα 9: Παναγία του Άρακα
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

10. Παναγία του Μουτουλλά

Εικόνα 10: Παναγία του Μουτουλλά
<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco->

Η Παναγία του Μουτουλλά βρίσκεται στις νότιες παρυφές του ορεινού ομώνυμου χωριού στην επαρχία Λευκωσίας. Αποτελεί το μοναδικό χρονολογημένο μνημείο του 13^{ου} αιώνα και ίσως την αρχαιότερη εκκλησία στη μεγαλόνησο.

Εικόνα 11: Προσκυνηματικός χάρτης περιοχής Τροόδους
<https://www.google.com/search?q=θρησκευτικές+περιηγήσεις+στην+ορεινή+Κύπρο-χάρτης&rlz=1>

3.2 Η θέση του μνημείου στην κοινότητα

Θεωρούμε σκόπιμο να παραθέσουμε στοιχεία για την κοινότητα που φιλοξενεί το μνημείο που θα μελετήσουμε. Η κοινότητα και τα μνημεία που διαθέτει, θρησκευτικά, λαογραφικά και εθνικά, τα αξιοθέατα και οι υπηρεσίες, οι πολλαπλές και πολυθεματικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα κάθε χρόνο, καθιστούν την κοινότητα ένα αξιόλογο

και ευχάριστο προορισμό. Ωστόσο, η Παλαιοχριστιανική Βασιλική του Αγίου Αρσενίου έχει αναδειχθεί πόλος έλξης και σήμα κατατεθέν για την κοινότητα και την ευρύτερη περιοχή.

Εικόνα 12: Αεροφωτογραφία της Κοινότητας Κυπερούντας, Allaboutlimassol, <https://www.google.com/search?q=5324-9464.aerial>.

3.2.1 Η Κυπερούντα:(Γεωγραφία, ιστορία, πολιτισμός)

Στους πρόποδες της οροσειράς της Μαδαρής αναδύεται ένα πανέμορφο γραφικό χωριό, η Κυπερούντα. Η Κυπερούντα είναι το μεγαλύτερο ορεινό χωριό της Κύπρου και αριθμεί σήμερα γύρω στους χίλιους πεντακόσιους κατοίκους. Το χωριό ανήκει στην γεωγραφική περιφέρεια της Πιτσιλιάς και γειτνιάζει με την οροσειρά του Τροόδου. Απέχει μόλις περί τα 43 χιλιόμετρα βόρεια της πόλης Λεμεσού και 78 χιλιόμετρα από Λευκωσία και τα βόρεια σύνορα του αποτελούν μέρος των διοικητικών ορίων των Επαρχιών Λευκωσίας - Λεμεσού.

Το χωριό είναι κτισμένο σε υψόμετρο με χαμηλότερο σημείο χιλίων εκατό τριάντα μέτρων μέχρι χιλίων τριακοσίων μέτρων και κατατάσσεται στα υψηλότερα χωριά της Κύπρου. Συγκεκριμένα είναι το τρίτο ψηλότερο χωριό του νησιού μετά τα χωριά Πρόδρομος και

Χανδριά. Οι βουνοκορφές που αγκαλιάζουν το χωριό έχουν ύψος από χίλια τριακόσια είκοσι μέχρι χίλια πεντακόσια τριάντα έξι μέτρα, με υψηλότερο το βουνό Μαδαρή. Το βουνό αυτό δεσπόζει επιβλητικά στα βόρεια του χωριού. Την Κυπερούντα διαπερνούν οι βασικοί παραπόταμοι του Κούρρη διαμελίζοντας την σε στενές βαθιές κοιλάδες.

Η κοινότητα διαθέτει εξαιρετικές κλιματολογικές συνθήκες. Το κλίμα της Κυπερούντας είναι ξηρό και σταθερό. Το χειμώνα η θερμοκρασία πέφτει κάτω από το μηδέν, με παγετούς και χιόνια. Το καλοκαίρι είναι ήπιο και απολαυστικό. Εξαιτίας του μοναδικού κλίματος που κατέχει η Κυπερούντα σ' ολόκληρη τη Μέση Ανατολή, η Αγγλική Αποικιοκρατική Κυβέρνηση την είχε επιλέξει για ανέγερση Σανατόριου - σημερινού Νοσοκομείου. Η επιλογή αυτή επέφερε εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα για ασθενείς με αναπνευστικά ή στηθικά νοσήματα. Η διαδρομή προς το χωριό είναι εξίσου μαγευτική όσο και το τοπίο του. Στα ανατολικά συνδέεται με τα Χανδριά, ενώ στα νοτιοανατολικά με τις Δύμες. Στα νοτιοδυτικά ενώνεται με τον Αμιάντο και με τα ορεινά θέρετρα του Τροόδου.

Οι κάτοικοι του χωριού έχουν κύρια ενασχόληση τη γεωργία, καλλιεργούν αρκετά φρουτόδεντρα όπως ροδάκινα, δαμάσκηνα, κεράσια, αμυγδαλιές, καρυδιές, λαχανικά και άλλα, έχοντας περίπου το 1/3 της Παγκύπριας παραγωγής σε μήλα, και αχλάδια. Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται και με την αμπελοκαλλιέργεια οινοποιήσιμων ποικιλιών και με την παρασκευή κρασιού.

Ο πληθυσμός του χωριού από το 1881 μέχρι και το 1976 ακολούθησε αυξητική πορεία, εν αντιθέσει με το 1982 που σημειώθηκε μείωση. Η αύξηση του πληθυσμού οφειλόταν κυρίως στη λειτουργία του γειτονικού μεταλλείου του αμιάντου, καθώς και στην ανάπτυξη της γεωργικής δραστηριότητας.

Η ονομασία του χωριού πιθανότατα σχετίζεται με το φυτό «κύπειρος» ή «κύπερη» ή «κύπερος» ή «κάπουρο». Ειδικότερα ο «κύπερος» είναι ένα ζιζάνιο που φύεται στην περιοχή και φέρει την επιστημονική ονομασία «*cyperus rotundus*» το οποίο αφθονεί στην περιοχή και χρησιμοποιείτο ως μια από τις κύριες τροφές των ζώων. Η ίδρυση του χωριού πιθανότατα ανάγεται στα βυζαντινά χρόνια. Αυτό μαρτυρεί και η αναφορά του ονόματος σε μια σειρά από δημοτικά τραγούδια μεταξύ του 9ου με 11ου αιώνα. Ένα απ' αυτά τα δημοτικά τραγούδια είναι η Μαρουθιά. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας, όπως διασώζει ο ντε Μας Λατρί, η «Chiperonda» κατατασσόταν ανάμεσα στα χωριά που

αποτελούσαν βασιλικά κτήματα. Αναφορά στο χωριό ως «Choperoda» συναντάται και στα 1573 στο χάρτη του Abraham Ortelius.

Ιδιαίτερη αγωνιστικότητα επέδειξαν οι κάτοικοι του χωριού τόσο στον Πρώτο Παγκόσμιο, Δεύτερο Παγκόσμιο, στον ελληνοϊταλικό πόλεμο, όσο και στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1955 με 1959 με συμμετοχή στην ενεργό δράση αρκετών νεαρών της Κοινότητας. Κατά την διάρκεια του αγώνα κατά της αποικιοκρατίας, στο βωμό της ελευθερίας ο Αυγουστής Σάββα, ο Γεώργιος Χαραλάμπους, ο Χριστόδουλος Καννάουρος και ο Κυριάκος Χαραλάμπους. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο αρχηγός Διγενής έμεινε για μεγάλο διάστημα στην Κυπερούντα.

Η Κυπερούντα, διατηρεί μέχρι σήμερα την παραδοσιακή λαϊκή αρχιτεκτονική του τόπου μας. Ιδιαίτερη γραφικότητα προσδίδουν στο χωριό τα θρησκευτικά μνημεία, σαφέστατα η κύρια εκκλησία της Αγίας Μαρίας, η εκκλησία της Παναγίας και Χρυσοσώτηρος αλλά και το παρεκκλήσι του Τιμίου Σταυρού¹⁶.

3.2.2. Μνημεία της Κοινότητας

1. Εκκλησία Αγίας Μαρίας.

Εάν κάποιος βρεθεί στο ιστορικό κέντρο της Κυπερούντας, θα αντικρίσει στο βόρειο μέρος της πλατείας του χωριού, κάτω από τα ψηλά βουνά της Μαδαρής, να δεσπόζει του χώρου, η αρχαία Εκκλησία της Αγίας Μαρίας, που είναι η πολιούχος αγία της κοινότητας και πανηγυρίζει στις 17 Ιουλίου. Στη σημερινή της μορφή (18ος αιώνας), διαστάσεων 22 x 11 μέτρα, ακολουθεί το ρυθμό των ξυλόστεγων Εκκλησιών του Τροόδους, χαρακτηρίζεται ως Τρίκλιτη Βασιλική Ξυλόστεγη. Η στέγη στηρίζεται στο περιμετρικό περιτοίχισμα, αλλά και σε ξύλινους πεσσούς (που διαχωρίζουν τα κλίτη του ναού), ορθογωνικής διατομής, ενώ είναι δίρρηκτη και επικλινή, λόγω των χειμερινών καιρικών συνθηκών, με επίπεδα αγκιστρωτά κεραμίδια τοποθετημένα πολύ πυκνά(50 ανά m²) για να προσφέρουν αποτελεσματική προστασία στη βροχή και στο χιόνι.

¹⁶ Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, τ.7

*Εικόνα 13: Ξυλόστεγη Βασιλική Αγίας Μαρίας Κυπερούντας.
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο*

Η κλίση της στέγης επιτυγχάνεται με την τοποθέτηση ζευκτών που καταλήγουν στο πάνω μέρος σε οριζόντια δοκό(καρίνα). Η όλη κατασκευή, μοιάζει με αντεστραμμένο καράβι με την καρίνα προς τα πάνω. Το όμορφο αυτό θέαμα και η υπέροχη και αρμονική σύνθεση πεσσών, δοκών και μορίνων, καταλήγει στα ανατολικά, σε αψίδα στο Ιερό Βήμα, που είναι εγγεγραμμένη σε ευθύ τοίχο. Το δάπεδο της Εκκλησίας, είναι σήμερα καλυμμένο από οπτόπλινθους, ενώ έχει τοποθετηθεί υποδαπέδια θέρμανση χώρου.

Ο ναός φημίζεται για την τέλεια ακουστική του, λόγω των φυσικών υλικών που χρησιμοποιήθηκαν και αυτό συντελεί πολύ στην δημιουργία κατάλληλου κλίματος κατάνυξης και προσευχής.

Ο Ναός, σύμφωνα με επιγραφή που υπάρχει στον βόρειο τοίχο, "ΕΓΚΑΙΝΙΑΣΘΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΥΡΗΝΕΙΑΣ κ.κ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ Β΄, ΤΗ 9Η ΙΟΥΛΙΟΥ 1910, ΔΑΠΑΝΗ ΤΟΥ Χ΄ ΑΝΤΩΝΗ ΚΑΙ ΤΗΣ Χ΄ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΣ, ΣΥΖΥΓΟΥ ΤΟΥ" ενώ σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, στο χώρο υπήρξε μικρότερος αρχαίος Ναός, που σχετίζεται με την συγκρότηση μικρότερου οικισμού σε κοινότητα, αφού η Αγία Μαρίνα είναι εξ αρχής η πολιούχος Αγία και προστάτιδα της κοινότητας της Κυπερούντας.

Διαθέτει περίτεχνο ξυλόγλυπτο τέμπλο που διαχωρίζει το ιερό βήμα από τον κυρίως ναό, σχετικά νεότερο(1904), σαν επέκταση του μικρότερου που υπήρχε στον πρώτο μονόκλιτο ναό. Το ωραιότατο αυτό τέμπλο φιλοξενεί στο πάνω μέρος, μεταβυζαντινές εικόνες, την Σταύρωση στην κορυφή και των Αγίων Αποστόλων στο επιστήλιο, που προέρχονται από το παλαιότερο τέμπλο του 17ου αιώνας, Δεσποτικές και Θεομητορικές παραστάσεις του 18ου αιώνα και μορφές αγίων τους οποίους οι πιστοί τιμούσαν κατά καιρούς. Οι μεγάλες Δεσποτικές εικόνες φιλοτεχνήθηκαν κατά το 1904 αναγεννησιακού τύπου εικόνες από τον γνωστό ζωγράφο της εποχής Όθωνα Γιαβόπουλο.

Το ίδιο περίτεχνα, είναι και τα άλλα ξυλόγλυπτα του Ναού, ο Δεσποτικός Θρόνος, ο Άμβωνας και το προσκυνητάρι στο κέντρο της Εκκλησίας καθώς και ο ξυλόγλυπτος γυναικωνίτης που απλώνεται σε όλο το πλάτος του Ναού στο δυτικό μέρος.

Ο ναός διαθέτει πολύτιμη πολιτιστική και βυζαντινή κληρονομιά από αρχαία και συντηρημένα βιβλία, δισκοπότηρα, εξαπτέρυγα και άλλα λειτουργικά Ιερά Σκεύη, μερικά από τα οποία εκτίθενται στο Σκευοφυλάκιο του Τιμίου Σταυρού.

Επίσης ανευρέθηκε και διασώθηκε η αρχαιότερη εικόνα της κοινότητας, αφιερωμένη στην Αγία Μαρίνα(13ου αι.). Πρόκειται για μικρών διαστάσεων εικόνα, με ζωγραφισμένο το μαρτύριο της Αγίας περιμετρικά. Φέρει μάλιστα και επιγραφή με δωρητή τον Μάρκο μοναχό, ένδειξη ότι στο χώρο λειτούργησε σε κάποια εποχή μοναστήρι. Αυτό ενισχύει και η επιγραφή στις τοιχογραφίες του Τιμίου Σταυρού, όπου και πάλι ο δωρητής είναι μοναχός, ο Ακάκιος.

Εξωτερικά προκαλεί πραγματικά δέος, το εντυπωσιακό και επιβλητικό καμπαναριό που εφάπτεται της νοτιοδυτικής γωνίας της Εκκλησίας. Πάνω από την πέτρινη βάση του, υψώνονται δύο διαζώματα κατασκευασμένα από λευκούς λαξευμένους ασβεστόλιθους που σχηματίζουν κίονες και κιονόκρανα ενώ περιμετρικά στα επιστήλια ξεχωρίζουν έντονες οι παραστάσεις της Αμπέλου και άλλων συμβόλων¹⁷.

¹⁷ Ιωάννου, Ι. στο «Η Κυπερούντα του χθες και του σήμερα», 2018

2. Ιερός Ναός Παναγίας και Χρυσοσώτηρος.

Εικόνα 14: Εκκλησία Παναγίας κ. Χρυσοσώτηρος Κυπερούντας.

Πηγή: <https://allaboutlimassol.com/ekklisia-panagias-kai-xrisosotiros-kiperounta>

Πρόκειται για δυσπόστατο Ναό, αφιερωμένο στην Παναγία την Οδηγήτρια και στην Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Κτισμένη σε ρυθμό δίκλιτης ξυλόστεγης Βασιλικής, ακολουθεί τον παραδοσιακό ρυθμό των ξυλόστεγων Εκκλησιών της περιοχής Τροόδους. Στην σημερινή της μορφή ανάγεται στα μέσα του 18ου αι. μ.Χ., διαθέτει όμως εικόνες και εικονοστάσιο, του 16^{ου} μ.Χ. αιώνα.

Το Βόρειο κλίτος είναι αφιερωμένο στην Παναγία την Οδηγήτρια, από την ομώνυμη εικόνα της Παναγίας που δεσπόζει του χώρου με τα μεγάλα, αμυγδαλωτά μάτια. Ξεχωρίζει το χρυσοποίκιλτο εικονοστάσιο με τα βαθιά του σκαλίσματα, τις ωραιότερες παραστάσεις και τους βυζαντινούς χρωματισμούς του. Στο επιστήλιο είναι φιλοτεχνημένες ωραιότερες εικόνες του Δωδεκάορτου. Μεταβυζαντινές, φωτεινές με φυσικά υλικά(αυγοτέμπερα) και σπάνια τεχνική. Στο πάνω μέρος δεσπόζει ο Εσταυρωμένος με τα τεθλιμμένα.

Το νότιο κλίτος αποτελούσε παλαιότερα ξεχωριστό εκκλησάκι παραπλεύρως του κεντρικού ναού. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες το εκκλησάκι αυτό λειτουργούσε, ως καθολικός ναός για να λειτουργούνται οι Φράγκοι που συνήθιζαν να παραθερίζουν στην περιοχή που γειτνιάζει με τον Ναό, κοντά στο ποτάμι με την ονομασία «Βασιλικόν». Το εικονοστάσι είναι παλαιότερο(16ος αι.), αφού και οι παλαιότερες εικόνες της Παναγίας, Αγίας

Παρασκευής, Τιμίου Προδρόμου και το επιστήλιο, χρονολογούνται το 1556 μ.Χ. Οι δύο Εκκλησίες, μία Ορθόδοξη και μία Καθολική, ενώθηκαν αργότερα με την κατεδάφιση του διαχωριστικού τοίχου.

3. Παρεκκλήσιο Τιμίου Σταυρού

Εικόνα 15: Εκκλησία Τιμίου Σταυρού Κυπερούντας.
Πηγή: <https://allaboutlimassol.com/parekklisi-timiou-stavrou-kiperounta>

Σε ένα μικρό λοφίσκο, δίπλα από την πλατεία του χωριού, βρίσκεται το παρεκκλήσι του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού. Είναι περιτριγυρισμένο από βοτανικό κήπο, με αρωματικά φυτά και διάφορους θάμνους και δέντρα. Ενώ εισέρχεσαι στον περίβολο του παρεκκλησιού, δεσπόζει σε ξεχωριστή βάση, το μικρό ξύλινο καμπαναριό, νεότερη κατασκευή του 1995.

Το εκκλησάκι του Τιμίου Σταυρού είναι κτίσμα των αρχών του 16ου αιώνα ενώ αργότερα επεκτάθηκε προς τα δυτικά, με προεξοχή στο νότιο μέρος του. Ο Ναΐσκος αποτελεί μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική. Το εικονοστάσι του παρεκκλησιού είναι ξυλόγλυπτο.

Οι τοιχογραφίες ανάγονται στο 1521 μ.Χ. Έχουν αγιογραφηθεί στα δύο τυφλά τόξα, τα οποία υπάρχουν στο βόρειο και νότιο τοίχο. Στο τύμπανο του βορείου τόξου είναι

ζωγραφισμένος ο Τίμιος Σταυρός, ανάμεσα στους βραχίονες του οποίου εικονίζονται δέκα σκηνές από την εύρεση του Τιμίου Σταυρού από την Αγία Ελένη.

Εικονίζονται επίσης η Υπεραγία Θεοτόκος και ο τίμιος Πρόδρομος σε δέηση, ο αρχάγγελος Μιχαήλ, προφήτες, οι τέσσερις ευαγγελιστές, οι απόστολοι Πέτρος και Παύλος, οι άγιοι Ανάργυροι, ο άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής, οι άγιοι Κοσμάς και Δαμιανός, οι άγιοι Ανδρόνικος και Αθανασία, ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, η Ύψωσις του Τιμίου Σταυρού, και σε δέκα μετάλλια στον βόρειο και δέκα στον νότιο τοίχο διάφοροι άλλοι άγιοι. Επίσης υπάρχει κτητορική επιγραφή και εικονογραφείται ο μοναχός Ακάκιος «δι'εξόδων και πόθου πολλού», ανιστωρήθη ο ναός αυτός(19 Σεπτεμβρίου 1521).

Το παρεκκλήσι του Τιμίου Σταυρού υπάγεται στο τμήμα Αρχαιοτήτων ως ναός Β' πίνακα. Λειτουργεί κατά τις εορτές του Τιμίου Σταυρού και σε περιπτώσεις, καθημερινών εορτών, αποδείπνων, εξομολογήσεων, κατηχητικού κλπ.

Ιερό Εικονοφυλάκιο και Σκευοφυλάκιο: Το καλοκαίρι του 1995 έγινε συντήρηση της εσωτερικής τοιχοποιίας και τοπιοτέχνηση του αυλόγυρου του Ναού. Συντηρήθηκαν οι τοιχογραφίες και λειτουργεί Εκκλησιαστική Έκθεση παλαιών εικόνων που έτυχαν συντηρήσεως και αποκαταστάσεως. Οι εικόνες χρονολογούνται από τον 13ο μέχρι τον 20ο αιώνα. Επίσης εκτίθενται και διάφορα λειτουργικά σκεύη, όπως Ευαγγέλια, Δισκοπότηρα, πόρπες και άλλα. Μέσα από όλα αυτά τα εκθέματα μπορεί ο ερευνητής αλλά και ο απλός επισκέπτης να γνωρίσει την τοπική ιστορία και πολιτισμό.

Στον αυλόγυρο του ναΐσκου έχει γίνει μια εξαιρετική τοπιοτέχνηση. Δημιουργήθηκαν περιμετρικά λιθόστρωτοι διάδρομοι, έγιναν ανθώνες και παγκάκια, ενώ ένας βοτανικός κήπος με αρωματικά και άλλα ενδημικά φυτά απλώνεται σε όλο τον χώρο.

5. Το Μουσείο ΕΟΚΑ(πρώην οικία του αγωνιστή Χριστόδουλου Καννάουρου)

Εικόνα 16: Μουσείο Αγώνα Κυπερούντας.

Πηγή: <https://allaboutlimassol.com/moyseio-agona-eoka-55-59-kyperoynta>

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, άρχισαν οι διαδικασίες δημιουργίας μουσείου διαφύλαξης του ιστορικού αρχείου του αγώνα της ΕΟΚΑ. Το μουσείο στεγάζεται στην οικία του ήρωα Χριστόδουλου Καννάουρου, η οποία πέρασε στην κυριότητα του Κοινοτικού Συμβουλίου Κυπερούντας το 1995.

Κατά τη διάρκεια των εργασιών συντήρησης της οικίας, ανακαλύφθηκε το κρησφύγετο που χρησιμοποιήθηκε ως κρύπτη όπλων και πυρομαχικών κατά την διάρκεια του αγώνα. Με την ολοκλήρωση των εργασιών έγιναν προσπάθειες συλλογής υλικού, που σχετιζόταν με τον Χριστόδουλο Καννάουρο και τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Με αρκετές προσπάθειες και με την ουσιαστική συμβολή της τότε νεοσυσταθείσας Πολιτιστικής Επιτροπής Κυπερούντας, έγινε κατορθωτή η συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού από την περίοδο 1955-1959. Την περίοδο 2013-2015 ολοκληρώθηκε η ανάπλαση του στάβλου και τοποθετήθηκαν σε αυτόν ταριχευμένα ζώα.

Με οδηγίες του Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 στον χώρο της κύριας κατοικίας τοποθετήθηκαν χάρτες με τα κρησφύγετα της κοινότητας, τα σημεία που διεξήχθησαν μάχες, ενώ παράλληλα, τοποθετήθηκαν τα ονόματα και οι φωτογραφίες των πολιτικών κρατουμένων της περιόδου 1955-1959, τα ονόματα των εθελοντών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το Ιστορικό της Μάχης του Πεύκου από τα απομνημονεύματα του Διγενή, ο Όρκος και Προκηρύξεις της ΕΟΚΑ, καθώς επίσης και το Ιστορικό της θυσίας του Χριστόδουλου Καννάουρου. Στον ανώγειο χώρο της οικίας, διατηρείται το φτωχικό υπνοδωμάτιο του ιδιοκτήτη, όπως ήταν την τότε εποχή.

Ο χώρος του Μουσείου είναι εμπλουτισμένος με αρκετό φωτογραφικό υλικό της περιόδου 1955-1959, μέσα από το οποίο ο επισκέπτης παίρνει αρκετές πληροφορίες για τη συμμετοχή του κόσμου της κοινότητας στον εθνοαπελευθερωτικό αγώνα.

Ο εξωτερικός χώρος έχει πλακοστρωθεί και τοποθετήθηκε ο παραδοσιακός αποστακτήρας της ζιβανίας. Περιμετρικά του Μουσείου δημιουργήθηκε ένας όμορφος κήπος.

5. Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Φυσικής Ιστορίας.

Στο Μουσείο Αγροτικής Παραδοσιακής Ζωής και Φυσικής Ιστορίας εκτίθενται παλιά είδη νοικοκυριού, γεωργικά εργαλεία, ταριχευμένα άγρια ζώα, πτηνά και ερπετά και γενικότερα δείγματα της Κυπριακής πανίδας(αλεπού, γεράκι, κυπριακή φίνα κλπ.).

Η περιήγηση στο μουσείο απεικονίζει τις συνθήκες μέσα στις οποίες ζούσαν και εργάζονταν οι Κύπριοι σε παλαιότερα χρόνια.

Εικόνα 17: Μουσείο Αγροτικής Παραδοσιακής Ζωής - Φυσικής Ιστορίας
Πηγή: <https://allaboutlimassol.com/moyseio-agrotikis-paradosiakis-zois-kai-fysikis-istoriasmouseio-agrotikis-paradosiakis-zwis-kai-fisikis-isorias>

Κεφάλαιο 4

Η Παλαιοχριστιανική Βασιλική του Αγίου Αρσενίου Κυπερούντας

4.1 Σύντομη αναδρομή στις Βασιλικές της Κύπρου.

Ο τύπος των παλαιοχριστιανικών Βασιλικών Ναών στην Κύπρο απαντάται από τις αρχές του 4^{ου} μέχρι και τα τέλη του 7^{ου} μ.Χ. αιώνα. Έχουν εντοπιστεί περίπου 90 παλαιοχριστιανικές βασιλικές μέχρι σήμερα, μερικές από τις οποίες ήταν μεγάλων διαστάσεων και αρκετά πολυτελείς. Η πληθώρα των βασιλικών σε σχέση με το μέγεθος του νησιού, υποδεικνύουν την οικονομική άνεση αλλά και τη δημογραφική ανάπτυξη της περιόδου εκείνης¹⁸.

Στα χρόνια του Ρωμαίου αυτοκράτορα Διοκλητιανού(284-305) η Κύπρος είχε υπαχθεί στη Διοίκηση της Ανατολής με έδρα την Αντιόχεια της Συρίας, ενώ στην αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας που έγινε επί Ιουστινιανού(527-565) το 536μ.Χ το νησί αποσπάστηκε από την πολιτική δικαιοδοσία της Αντιόχειας και απέκτησε τοπικό κυβερνήτη, ο οποίος ήταν υπόλογος στον αυτοκράτορα, ενισχύοντας έτσι περαιτέρω τους δεσμούς με την πρωτεύουσα.

4.1.1 Μέγεθος και χρήση παλαιοχριστιανικών Ναών

Οι μεγαλύτερες παλαιοχριστιανικές βασιλικές είχαν κτιστεί σε μεγάλα αστικά κέντρα, που την εποχή εκείνη αποτελούσαν πόλεις-κράτη, όπως ήταν η Σαλαμίνα, η Πάφος, οι Σόλοι, η Ταμασσός, το Κούριο, η Αμαθούντα, το Κίτιον. Μικρότερες βασιλικές που δεν εξυπηρετούσαν τις τοπικές κοινωνίες, ανακατασκευάστηκαν ή επεκτάθηκαν αργότερα,

¹⁸ Φούλιας, Α., 2009, σελ. 5

ένδειξη της αυξητικής τάσης του αριθμού των Χριστιανών και της τόσο καλά οργανωμένης και εδραιωμένης Εκκλησίας στην Κύπρο. Αρκετές από αυτές καταστράφηκαν από σεισμούς και ανοικοδομήθηκαν. Ανασκάφηκαν μεγάλες και πολυτελείς βασιλικές, όλες στα παράλια, ενώ στην ενδοχώρα μικρότερες και φτωχότερες, ένδειξη που καταδεικνύει την πληθυσμιακή κατανομή στο νησί κατά την ίδια χρονική περίοδο. Βασικό χαρακτηριστικό των κυπριακών βασιλικών είναι η πρόσμιξη στοιχείων από τη γειτονική Συροπαλαιστινιακή ακτή, τη Μ. Ασία και την Κωνσταντινούπολη¹⁹.

Εικόνα 18: Παλαιοχριστιανική Βασιλική Χρυσοπολίτισσας Πάφου.

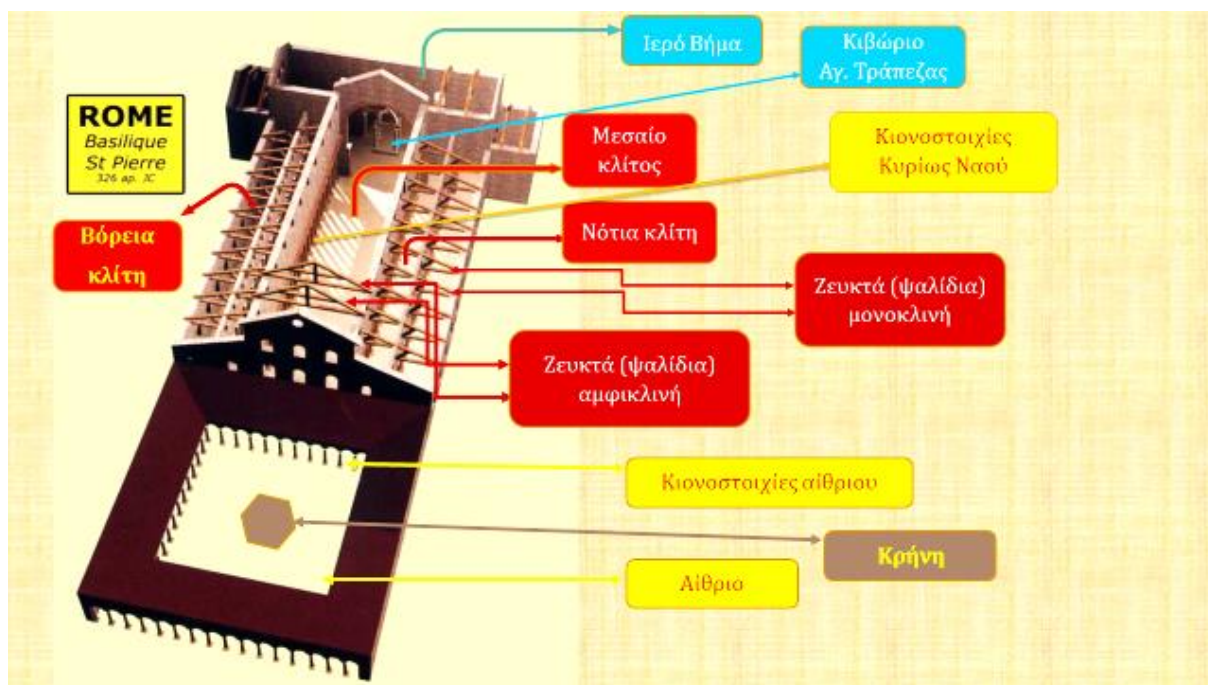
Πηγή: <https://www.google.com/search?q=παλαιοχριστιανική+βασιλική+κύπρος&rlz>

Δυστυχώς κανένα κτήριο της εποχής αυτής δεν έφτασε ακέραιο σε μας, εκτός από τέσσερις παλαιοχριστιανικές αψίδες (Κανακαριά, Αγγελόκτιστη, Παναγία Κυρά, Αχειροποίητος), που ενσωματώθηκαν σε μεταγενέστερους βυζαντινούς ναούς. Τα αρχαιότερα ερείπια χριστιανικών κτισμάτων, που έχουν εντοπιστεί μέχρι σήμερα είναι αυτά στη μονή του Αγίου Ηρακλείδιου στην Ταμασό και τα ερείπια της α΄ φάσης της βασιλικής των Σόλων, που χρονολογούνται γύρω στα μέσα του 4ου αι. Λόγω της

¹⁹ Εκκλησία της Κύπρου, 2019

αποσπασματικότητας όμως των ερειπίων δεν είναι δυνατό να καθοριστεί η μορφή τους²⁰.

4.1.2 Τύπος, συστατικά μέρη, βασικά οικοδομικά στοιχεία

Εικόνα 19: Βασιλική Αγίου Πέτρου.

Πηγή Φωτογραφίας: <https://www.google.com/search?q=Αναπαράσταση+Βασιλικής+Αγίου+Πέτρου&rlz=>

Οι παλαιοχριστιανικές βασιλικές που βρέθηκαν μέχρι σήμερα στην Κύπρο ανήκουν όλες στο λεγόμενο ελληνικό τύπο (λέγονται έτσι γιατί ο τύπος αυτός επικρατεί σε περιοχές του ελληνορωμαϊκού κόσμου), δηλαδή είναι ξυλόστεγες, διαιρούνται με κινοστοιχίες και είναι επιμήκεις με υπερυψωμένο το μεσαίο κλίτος. Ο τύπος αυτός ονομάστηκε έτσι γιατί επικρατεί σε περιοχές του ελληνορωμαϊκού κόσμου της Μεσογειακής λεκάνης, σε αντίθεση με αυτές της Ανατολής (ενδοχώρα Συρίας και Μ. Ασίας, Μεσοποταμίας) που γι' αυτό ονομάστηκαν Ανατολικού τύπου. Στις βασιλικές αυτές τα κλίτη χωρίζονται με πεσσούς και καλύπτονται με ημικυλινδρικές καμάρες, είναι δηλαδή καμαροσκέπαστες με αμφικλινή στέγη²¹.

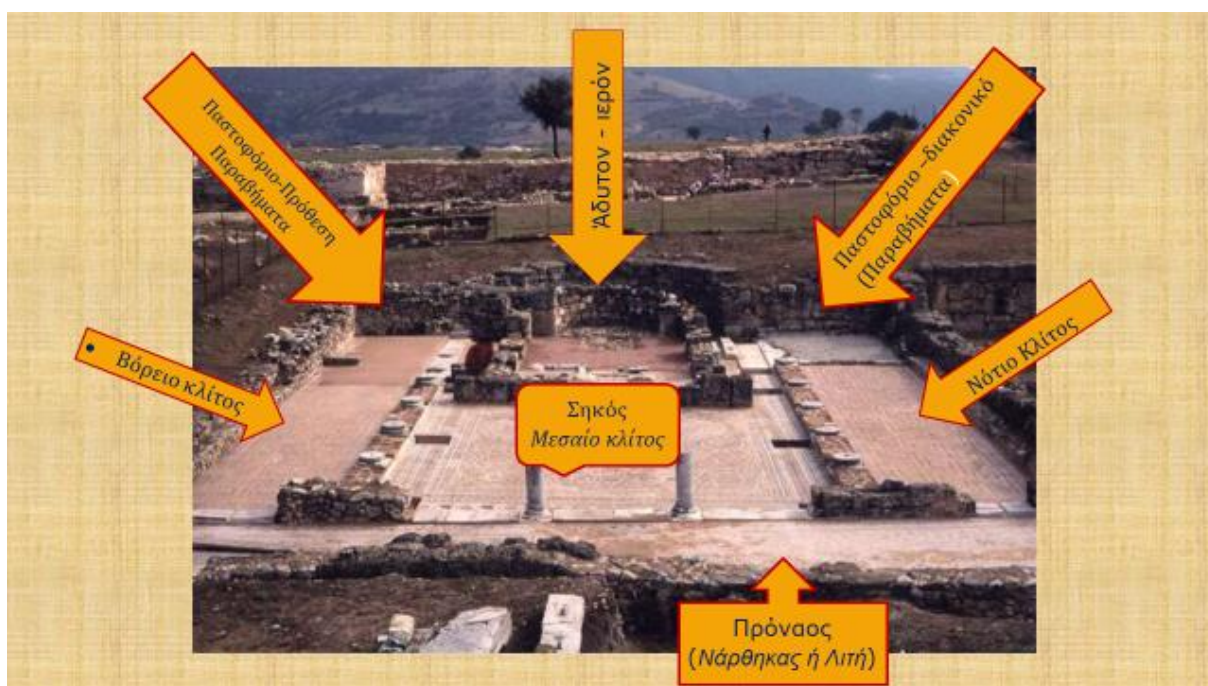
Έτσι, όλες οι παλαιοχριστιανικές βασιλικές στη Κύπρο είναι ξυλόστεγες και κινοστήρικτες. Συνήθως έχουν πλούσια ψηφιδωτή διακόσμηση και μαρμαροθετήματα.

²⁰ Φούλιας, Α., 2009, σελ. 6

²¹ Φούλιας, Α., 2009, σελ. 6

Επειδή στη Κύπρο δεν υπήρχε καλής ποιότητας μάρμαρο, αυτό εισαγόταν από το εξωτερικό, κυρίως από την Προκόννησο της Προποντίδας.

Ενδεικτικά αναφέρουμε την βασιλική του Αγίου Επιφανίου στη Σαλαμίνα, που άρχισε να κτίζει ο ίδιος ο Άγιος αλλά το 403 απεβίωσε και κηδεύθηκε σ' αυτήν. Αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα παλαιοχριστιανικά μνημεία στη Κύπρο (63μ. X 42μ.), που χτίστηκε αρχικά ως εφτάκλιτη σε σχήμα ακανόνιστου τετραγώνου, που χωριζόταν από έξι κιονοστοιχίες, ενώ αργότερα (6^{ος} αι.), μετατράπηκε σε πεντάκλιτη και προστέθηκε το ημικυκλικό σύνθρονο στην αψίδα. Περιμετρικά από την εξωτερική τοιχοποιία εφάπτοντο πλατιοί διάδρομοι, που διέθεταν διαμερίσματα που διέμεναν οι κατηχούμενοι, ενώ συνέδεαν τον νάρθηκα με το αίθριο και στέγαζαν τα κλιμακοστάσια που οδηγούσαν στον γυναικωνίτη-υπερώο. Στα ανατολικά της βασιλικής υπήρχε το Βαφτιστήριο με σταυρόσχημη κολυμβήθρα και υπόκαυστο για την θέρμανση του νερού και ένα ναόσχημο σύμπλεγμα δωματίων (κατηχουμενείο, χρισμάριο, αποδυτήριο και φωτιστήριο) που εξυπηρετούσε τις πρακτικές και λειτουργικές ανάγκες του βαπτίσματος²².

Εικόνα 20: Βασικά συστατικά μέρη Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής. Πηγή Φωτογραφίας: http://gym-n-michan.thess.sch.gr/ekpraidetykoi/d_ergasies/vizantinoi_naoi, Γυμνάσιο Μηχανιώνας.

²² Φούλιας, Α., 2009, σελ. 7

4.2 Η εμβληματική βασιλική του Αγίου Αρσενίου στην Κυπερούντα ως μελέτη περίπτωσης

Ο νεόδμητος Ιερός ναός του Αγίου Αρσενίου στην Κυπερούντα αποτελεί σταθμό στα σύγχρονα δεδομένα της ναοδομίας της Κύπρου. Πρόκειται αναβίωση του τύπου των παλαιοχριστιανικών βασιλικών, ρυθμού που επικρατούσε στην Κύπρο από τον 4ο μέχρι τον 7ο μ. Χ. αιώνα. Ο ναός κτίστηκε εξ ανάγκης και μετά πολλού πόθου και εξόδων των κατοίκων της μεγαλύτερης κοινότητας της περιοχής Πιτσιλιάς, της Κυπερούντας, για να εξυπηρετήσει τις λατρευτικές της αναγκαιότητες.

Εικόνα 21: Ιερά Βασιλική Αγίου Αρσενίου Κυπερούντας.

Πηγή: <https://allaboutlimassol.com/ekklisia-agiou-arseniou-kiperounta>

Για πρώτη φορά κτίζεται βασιλική τέτοιου μεγέθους στο εσωτερικό του νησιού, ειδικότερα στα ορεινά, σε υψόμετρο 1300μ. από την επιφάνεια της θάλασσας, πράγμα που έχει ανατρέψει τα ιστορικά δεδομένα ανέγερσης παρόμοιων ναών κατά την αρχαιότητα, μόνο σε μεγάλα και κυρίως παράλια αστικά κέντρα. Η παρουσία του μεγαλόπρεπου αυτού ναού στα ορεινά, καταδεικνύει την θρησκευτικότητα των κατοίκων, την ευημερία και ανάπτυξη της περιοχής, αλλά και την επιθυμία των γηγενών, να παραμείνουν και να κρατήσουν ζωντανό τον τόπο καταγωγής τους.

Ο σχεδιασμός και η επιλογή του συγκεκριμένου τύπου Ναού είναι αποτέλεσμα πολύχρονης και ενδελεχούς μελέτης και συνεργασίας ειδικών επιστημόνων, αρχιτεκτόνων, μηχανικών, αρχαιολόγων, θεολόγων και εκκλησιαστικών ταγών. Η επιλογή και εξασφάλιση του χώρου οφείλεται στις προσπάθειες ειδικής εκκλησιαστικής επιτροπής. Η βασιλική δεσπόζει της κοινότητας και αποτελεί σημείο αναφοράς για την περιοχή, αφού είναι κτισμένη στην κορυφή περίοπτης βουνοκορφής στο κέντρο περίπου της έκτασης που καλύπτει το χωριό.

Εικόνα 22: Ιερά Βασιλική Αγίου Αρσενίου Κυπερούντας.

Πηγή: <https://allaboutlimassol.com/ekklisia-agiou-arseniou-kiperounta>

Ο Ναός είναι κτισμένος σε αρχαϊκή μορφή, με διαστάσεις 42 X 27 μέτρα. Έχει διπλή τοιχοποιία, με τούβλο εσωτερικά και με ηφαιστιογενή πέτρα περιοχής εξωτερικά, που μπορεί να αντιμετωπίσει τις τοπικές καιρικές συνθήκες. Τα κουφώματα, μικρά και μεγάλα, ακολουθούν την απλή ορθογώνια μορφή, όπως και οι εκκλησίες της περιοχής Τροόδους, της προ-βυζαντινής περιόδου, χωρίς τόξα και διακοσμήσεις, αλλά μόνο με τα χοντρά ξύλινα ανώφλια που υποβαστάζουν το πάνω μέρος της τοιχοποιίας.

Η αμφικλινής στέγη, με υπερυψωμένο το μεσαίο κλίτος (26 μέτρα ύψος), στηρίζεται σε τεράστια ψαλίδια με ξυλεία προερχόμενη από την οροσειρά της Πίνδου και συνδυάζει

εσωτερικά θέρμο-ηχομονωτικά υλικά και εξωτερικά ορθογώνια επίπεδα αγκιστρωτά κεραμίδια.

Στο βορειοδυτικό άκρο δεσπόζει επιβλητικός ο πανύψηλος πύργος(34μ.) του καμπαναριού. Χαρακτηριστικό του είναι η μείωση των διαστάσεων ως προς το ύψος και τα στενόμακρα παράθυρά του, που μοιάζουν με πολεμίστρες αρχαίου φρουρίου²³.

Όπως προαναφέραμε το μνημείο που εξετάζουμε ακολουθεί τον τύπο της παλαιοχριστιανικής βασιλικής που υιοθετήθηκε στην Κύπρο κατά τις αρχές του 4^{ου} μέχρι και τα μέσα του 7^{ου} αιώνα. Οι βασιλικές αυτές κτίστηκαν με πρότυπο την ρωμαϊκή βασιλική(ένα επιμήκη ορθογώνιο χώρο χωρισμένο με σειρές κιόνων σε στοές και κλίτη) και ανήκαν όλες στον λεγόμενο ελληνικό τύπο, είναι δηλαδή ξυλόστεγες και διαιρούνται με κιονοστοιχίες, είναι επιμήκεις με υπερυψωμένο το μεσαίο κλίτος.

Παραθέτουμε ακολούθως τα υπό μελέτη τυπολογικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του Ναού.

4.2.1 Αίθριο

Το αίθριο είναι μια μεγάλη τετράγωνη ή ορθογώνια αυλή, μπροστά από την δυτική πλευρά της Βασιλικής που περιβάλλεται από στοές. Σε υποδέχονταν αφού άφηνες πίσω σου το πρόπυλο (στεγασμένος χώρος, που αποτελεί επέκταση της εισόδου σε οικοδόμημα). Το αίθριο εξυπηρετούσε σκοπούς πρακτικούς, λειτουργικούς, κοινωνικούς(τόπος συνάντησης και παραμονής των πιστών και των κατηχουμένων). Το αίθριο που ονομαζόταν και “αίθριον, υπαίθριον, μεσαύλιον, τετράστων” ήταν χώρος αγαπητός ευχάριστος και πολυσύχναστος με μεγάλη σπουδαιότητα. Αποτελούσε μετά το ναό την καρδιά της χριστιανικής κοινότητας. Επιβιώσεις του αίθριου μπορούν να χαρακτηρισθούν οι υπόστεγες στοές, οι μεγάλες αυλές-πλατείες των μεταγενεστέρων χριστιανικών ναών Ανατολής και Δύσης²⁴. Στο ναό που εξετάζουμε, το αίθριο έχει σχεδιαστεί και αποτυπωθεί στον χώρο αλλά δεν κτίστηκε ακόμα λόγω οικονομικής στενότητας.

²³ Πεμπτουσία, 2015

²⁴ Παλαιοχριστιανική Βασιλική, 3^{ος} -5^{ος} αι., 2019

4.2.2 Κρήνη-Φιάλη

Στο χώρο του αίθριου υπήρχε η κρήνη με καθαρό και άφθονο νερό που προερχόταν από υδραγωγείο ή πηγάδι. Είχε και αυτή διάφορα ονόματα όπως «Φιάλη, Νιπτήρ, Λουτήρ, Υδρείον». Η ύπαρξή της ήταν απαραίτητη για την εξυπηρέτηση πρακτικών και θρησκευτικών λόγων.

4.2.3 Νάρθηκας

Είναι ο προθάλαμος του ναού, η στενόμακρη δηλαδή αίθουσα που εκτείνεται κατά μήκος της δυτικής πλευράς της εκκλησίας. Στον νάρθηκα παρέμεναν οι κατηχούμενοι(όσοι βρίσκονταν στο στάδιο της διδασκαλίας και δεν είχαν βαφτιστεί) και όσοι είχαν διαπράξει κάποιο αμάρτημα. Ως νάρθηκας μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η ανατολική στοά του αίθριου²⁵.

Εικόνα 23: Νάρθηκας-Πρόναος.
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο.

Στην περίπτωση μας ο Νάρθηκας εκτείνεται κατά μήκος της δυτικής απόληξης του Ναού. Εισέρχεται κάποιος σ' αυτόν από τρεις εισόδους. Την κεντρική είσοδο που οδηγεί στον Κυρίως Ναό και δύο μικρότερες, την βόρεια και την νότια. Η βόρεια είσοδος(χειμερινή), περιλαμβάνει προθάλαμο για προστασία του Ναού από τις κλιματολογικές συνθήκες, ενώ η νότια είσοδος, αίθουσα έκθεσης και πώλησης εκκλησιαστικών ειδών ευλαβείας και βιβλίων. Στο κέντρο του Νάρθηκα συναντούμε παγκάρι κεριών και κηροστάτη.

Ο Νάρθηκας διαχωρίζεται από τον κυρίως ναό με βήλαιο(χαμηλό προσκυνητάρι), που περιλαμβάνει μικρές δεσποτικές εικόνες, την

²⁵ Χριστοδούλου, Δ., 2017

εικόνα των πολιούχων αγίων Αρσενίου και Μαρίνης καθώς την λιτή, προσκυνητάρι με την εικόνα του αγίου/ας που τιμάται σε ξεχωριστή ημέρα. Στον χώρο αυτό τελείται και η ακολουθία της Λιτής κατά την ακολουθία του Εσπερινού, μικρή δέηση δηλαδή, ενώπιον της εικόνας του εορταζόμενου αγίου.

4.2.4 Κυρίως ναός

Ονομάζεται ο χώρος που προορίζεται για τους πιστούς. Χωρίζεται σε κλίτη(διαμερίσματα-στοές) με κιονοστοιχίες(σειρές από κίονες). Ανάλογα με τον αριθμό των κιονοστοιχιών έχουμε τρίκλιτες, πεντάκλιτες ή επτάκλιτες βασιλικές. Κατά κανόνα το μεσαίο κλίτος είναι υπερυψωμένο και στους πλαϊνούς του τοίχους, ανοίγονται παράθυρα που φωτίζουν την βασιλική.

Στον Άγιο Αρσένιο ο κυρίως ναός είναι τρίκλιτος, αφού υπάρχουν δύο κιονοστοιχίες που τον χωρίζουν τα τρία κλίτη(μεσαίο, βόρειο και νότιο), ενώ το τέταρτο και πέμπτο κλίτος διαχωρίζονται με τοιχία με ανοίγματα προς τον κυρίως ναό και χρησιμοποιούνται ως βοηθητικά διαμερίσματα για λιτάνευση των ιερών εικόνων εντός του ναού κατά τους χειμερινούς μήνες. Στο ανατολικό τους άκρο υπάρχουν βοηθητικά παρεκκλήσια(Αγίας Φιλοθέης και Ραφαήλ βόρεια και Αγίου Ευτυχίου νότια) που χρησιμοποιούνται και ως βαφτιστήρια και εξομολογητήρια.

4.2.5 Άμβωνας και Σολέας

Εικόνα 24: Άμβωνας Αγίου Αρσενίου Κυπερούνας.
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο.

Στον κυρίως ναό υπάρχει ο Άμβωνας, το επίσημο βήμα που διαβάζεται το ευαγγέλιο και κηρύσσεται ο θείος λόγος. Τα παλαιότερα χρόνια χρησιμοποιήθηκε και για την ανακοίνωση σημαντικών γεγονότων, την ανακήρυξη και χρίση των αυτοκρατόρων, για την Τελετή της Αναστάσεως κ.α.²⁶.

²⁶ Μιχαλάκη, Σ., 2019

Στις παλαιοχριστιανικές βασιλικές ο άμβωνας βρισκόταν στο κέντρο του ναού, για λόγους ακουστικούς. Μας θυμίζει τον μικρό λόφο της «επί του όρους ομιλίας» του Χριστού, όπου δίδαξε το πλήθος. Η λέξη προέρχεται από το ρήμα «αναβαίνω».

Ο Σολέας αποτελεί υπερυψωμένο βάθρο μπροστά από το τέμπλο, στον οποίο συναντούμε τον επισκοπικό θρόνο, τα παραθρόνια και τα ψαλτήρια, τους δύο χορούς. Εκεί επιτελούνται μυστήρια και ακολουθίες εκτός ιερού βήματος, όπως ο Γάμος, η Βάφτιση, το Ευχέλαιο, η αρτοκλασία, η κηδεία κ.α.

Ο σολέας στο μνημείο που εξετάζουμε, ξεχωρίζει από το δάπεδο του κυρίως ναού με δύο σκαλοπάτια, ενώ υπάρχουν και άλλα τρία μέχρι το επίπεδο του τέμπλου και του ιερού βήματος.

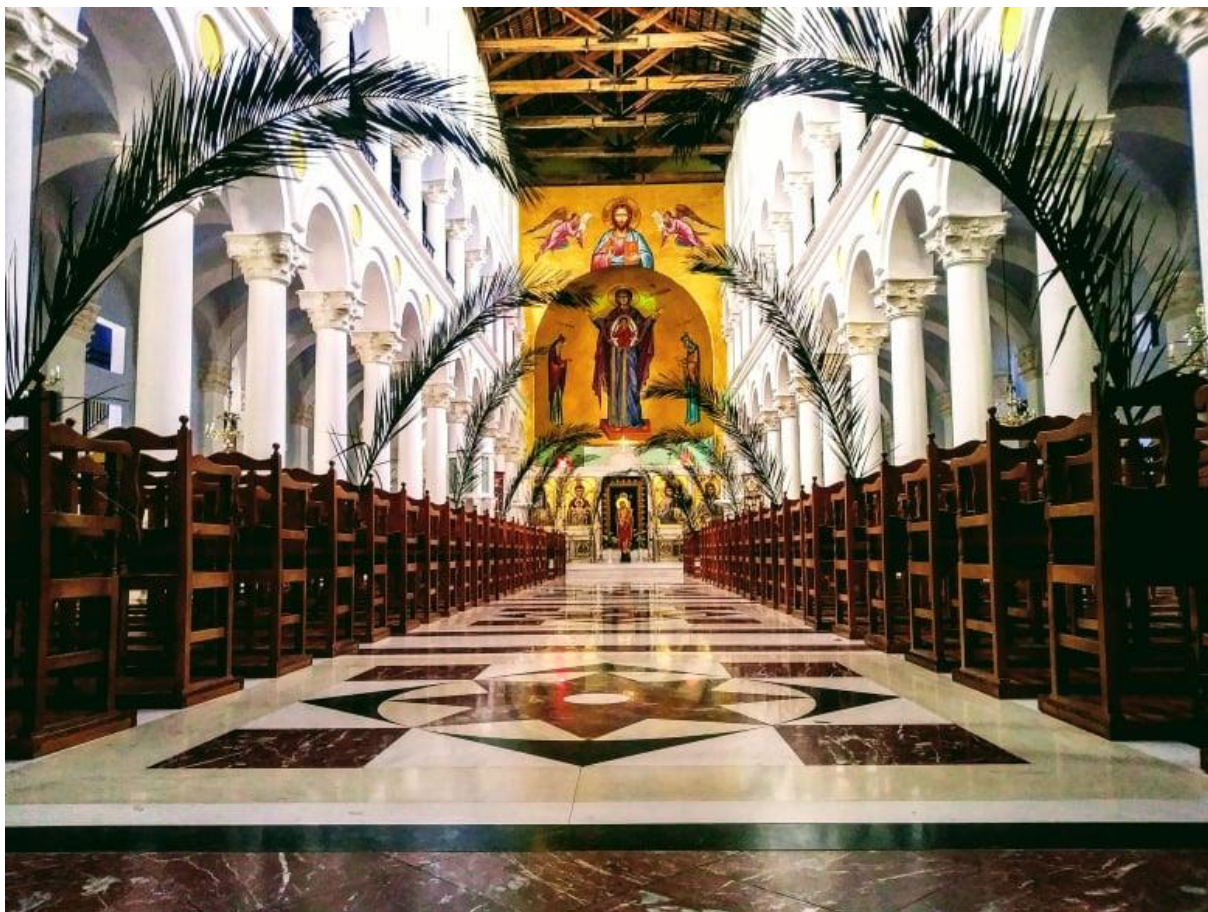
Αυτό μας θυμίζει ότι ανεβαίνουμε ένα προς ένα, τα πνευματικά σκαλοπάτια όσο πλησιάζουμε προς την ωραία πύλη, που συνιστά συνάντηση με τον αναστημένο Χριστό, διά της Θείας Κοινωνίας. Η διαρρύθμιση 2 και 3(σκαλοπάτια) μας θυμίζει επίσης το Χριστολογικό(Θεός-άνθρωπος) και Τριαδολογικό δόγμα(Πατήρ-Υιός-Άγιο Πνεύμα).

4.2.6 Κιονοστοιχίες

Βασικό χαρακτηριστικό των βασιλικών Ναών είναι οι κιονοστοιχίες. Ονομάζεται έτσι η σειρά από κίονες(στρογγυλές κολώνες), που χρησιμοποιούνται από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, εξωτερικά ή εσωτερικά του κτηρίου, για να στηρίξουν την στέγη και να διαχωρίσουν τον Ναό σε κλίτη. Στην περίπτωση μας οι κιονοστοιχίες χαρακτηρίζονται «διάστυλες» αφού οι κίονες μεταξύ τους έχουν απόσταση ίση με τρεις φορές την διάμετρο του κίονα.

Στις κιονοστοιχίες των ορθόδοξων ναών δόθηκε συμβολικό περιεχόμενο. Παρομοιάζονται με τους Αγίους Αποστόλους που στήριξαν(όπως οι κίονες τον Ναό) την Εκκλησία που ίδρυσε ο Χριστός πορευόμενοι «εις πάντα τα έθνη». Με την κατεύθυνση που ακολουθούν στη διάταξη τους(από τη δύση προς την ανατολή), καθοδηγούν τους πιστούς προς το Ιερό Βήμα, προς τον χώρο της Δευτέρας Παρουσίας του Κυρίου.

Εάν ανατρέξει κάποιος στις βασιλικές που σώζονται στην Ιταλία(Άγιος Απολλινάριος, Άγιος Βιτάλιος Ραβέννας), θα διαπιστώσει ότι πάνω από τους κίονες έχουν φιλοτεχνηθεί ψηφιδωτές εικόνες των Αγίων Αποστόλων σε μετάλλια ή και στο επιστήλιο²⁷.

*Εικόνα 25: Κυρίως Ναός Αγίου Αρσενίου Κυπερούντας. Κιονοστοιχίες-Κιονόκρανα-Τόξα-Ψηφιδωτά.
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο.*

4.2.7 Κιονόκρανα

Κιονόκρανο ονομάζεται το λεγόμενο "κράνος", η κεφαλή του κίονα, που επιστέφει μία κολόνα(κοινώς: κεφαλοκόλωνο ή κεφαλοκολώνα). Κιονόκρανα συναντούμε από την αρχαία αρχιτεκτονική μέχρι και τη σύγχρονη. Αποτελεί το ανώτερο μέλος του κίονα το οποίο ουσιαστικά υποβαστάζει το επιστύλιο, το οριζόντιο μέρος της οροφής του οικοδομήματος. Ανάλογα με την χρονική περίοδο το σχήμα και η διακόσμηση ποικίλει.

²⁷ Παλαιοχριστιανική Βασιλική, 3^{ος} -5^{ος} αι., 2019

Οι τρεις βασικοί ρυθμοί του Ελληνικού κιονόκρανου είναι ο Δωρικός, ο Ιωνικός και ο Κορινθιακός. Από αυτούς προήλθαν μετέπειτα τα κιονόκρανα του ρωμαϊκού πολιτισμού και στη συνέχεια του χριστιανικού κόσμου, με κύριες διαφορές βασικά μόνο στον διάκοσμο.

Στο ναό που εξετάζουμε τα κιονόκρανα είναι κορινθιακού ρυθμού. Έχουν κατασκευαστεί στη Συρία από μαρμαρόπετρα Ιορδανίας από ειδικούς σκαλιστές πέτρες. Ο κορινθιακός ρυθμός περιλαμβάνει τον «πυρήνα» και τον «άβακα». Ο πυρήνας, ο λεγόμενος κάλαθος, μοιάζει με αντεστραμμένο κώδωνα, καμπάνα. Την βάση του περιβάλλουν δύο συνήθως παράλληλες σειρές φύλλων άκανθας, με σπειροειδείς ελισσόμενους προς τα πάνω «καυλούς»(=μίσχους). Οι μικρότεροι αυτοί μίσχοι, συστρέφονται προς την κορυφή και φέρουν «ανθέμιον»(άνθος), ενώ οι μεγαλύτεροι σχηματίζουν τέσσερις «έλικες» που υποβαστάζουν τον «άβακα». Ο άβακας είναι χαμηλός και οι τέσσερις του πλευρές «υπόκοιλοι», ενώ συχνά αποκόπτονται και οι γωνίες του. Πλεονέκτημα στα κορινθιακά κιονόκρανα είναι ότι έχουν και τις τέσσερις όψεις όμοιες και παρουσιάζουν μια γραφικότητα σε σύγκριση με τους άλλους²⁸.

4.2.8 Παραστάδες-Επίκρανα

Παραστάδες ονομάζουμε τις κολώνες τετράγωνης ή ορθογώνιας διατομής που προεξέχουν από την τοιχοποιία της οικοδομής. Στην κεφαλή τους εφαρμόζονται τα Επίκρανα, κατ' αντιστοιχία με τα κιονόκρανα των κίωνων. Τα Επίκρανα αποτελούν το ¼ του κιονόκρανου και στους Ορθόδοξους Ναούς έχουν πιο επίπεδη διακόσμηση από εκείνη των κιονόκρανων. Στην περίπτωση που εξετάζουμε παραστάδες με τα επίκρανα τους συναντούμε στην τοιχοποιία βόρεια και νότια από τους κίονες(στον κυρίως ναό και στο γυναικωνίτη) καθώς και στη δυτική είσοδο(νάρθηκας).

4.2.9 Τόξα

Το τόξο είναι μια καμπύλη που αντικατέστησε τη δοκό στο κατασκευαστικό σύστημα και ενώνει μεταξύ τους δύο κιονόκρανα ή και δύο τοίχους. Τεχνικά, οι τοξωτές κατασκευές δημιουργούνται από λίθινα μέλη-τους Θολίτες- με σφηνοειδή γεωμετρική φόρμα. Ο λόγος είναι καθαρά για να διευκολυνθεί η διαδικασία της κατασκευής του

²⁸ Θ.Κ.Η. Εγκυκλοπαιδεία, 1965, 7^{ος} τόμος, σελ. 606

τόξου, ακόμη και χωρίς ξυλότυπο. Η μέθοδος κατασκευής τόξου ή θόλου πραγματοποιείται μέσω λίθινων ή τούβλινων νευρώσεων οι οποίες ορίζουν καλύτερα από τον ξυλότυπο τη γεωμετρία της κατασκευής. Στην περίπτωση μας όλα τα κιονόκρανα(στον κυρίως ναό και στο υπερώο, ενώνονται μεταξύ τους με ημικυκλικό τόξο. Παρόμοια τόξα, με μεγαλύτερη όμως ακτίνα, δημιουργούνται μεταξύ των κίωνων και των πεσσών στο βόρειο και νότιο κλίτος. Η πλειάδα των ημικύκλιων αυτών προσδίδει δέος στον επισκέπτη ή προσκυνητή του Ναού.

4.2.10 Σταυροθόλια

Σταυροθόλιο έχουμε όταν δύο τόξα, δύο ημικυλινδρικές επιφάνειες τέμνονται στο κέντρο. Δημιουργείται δηλαδή ένας σταυρόσχημος θόλος. Εάν κάποιος κοιτάξει κατακόρυφα προς τα πάνω θα δει σε μια οροφή να είναι σχηματισμένος ένας σταυρός. Κατά τη ρωμαϊκή εποχή με σταυροθόλια στεγάζονται τετράγωνοι ή σχεδόν τετράγωνοι χώροι. Αργότερα, κατά τη βυζαντινή περίοδο η χρήση του σταυροθολίου γενικεύεται και αποκτά πολλές παραλλαγές. Στο ναό μας, σταυροθόλια δημιουργούνται στην επιφάνεια της οροφής μεταξύ τεσσάρων κολώνων, στο βόρειο και νότιο κλίτος.

4.2.11 Μετάλλια-Κορνίζες

Μετάλλιο είναι ο κύκλος μέσα στον οποίο, κατά την βυζαντινή ζωγραφική, τοποθετούνται συνήθως τιμώμενα πρόσωπα σε προτομή, συνεπτυγμένες παραστάσεις, είτε φυτικά ή γεωμετρικά μοτίβα και επιγραφές(Κλειώ, εικονογραφικό πρόγραμμα, 2019). Στην βασιλική που μελετούμε πάνω από κάθε κίονα κατασκευάστηκε μαρμάρινο μετάλλιο για να φιλοξενήσει προτομές Αγίων Αποστόλων κυρίως, σύμφωνα με το εικονογραφικό πρόγραμμα των παλαιοχριστιανικών ναών, που θέλει τους κίονες να συμβολίζουν τους Αγίους Αποστόλους.

Οι κορνίζες είναι σχηματισμένες με μαρμαρόπετρα και προσδίδουν πρόσθετο κάλλος στην διακόσμηση του κτηρίου. Τοποθετούνται περιμετρικά των τόξων, χρησιμοποιούνται με μέτρο και φειδώ ως διαχωριστικά στοιχεία, οριοθετούν τους ορόφους και σχηματίζουν τα μετάλλια για τις προτομές. Είναι ανάγλυφες και προσδίδουν την αίσθηση του βάθους, ομορφιά και γραφικότητα.

4.2.12 Ιερό Βήμα

Η βασιλική στα ανατολικά κατέληγε σε ημικυλινδρική εσωτερική κόγχη, την αψίδα, στην οποία ήταν προσκολλημένο το σύνθρονο. Το σύνθρονο αποτελείτο από σειρές καθισμάτων σε αμφιθεατρική διάταξη, στην κορυφή του οποίου υπήρχε ο αρχιερατικός θρόνος²⁹. Το σύνθρονο προοριζόταν για τον προεστώτα επίσκοπο, τους ιερείς και τους διακόνους που λάμβαναν μέρος στη Θεία Λειτουργία. Στο Ιερό Βήμα βρίσκεται το θυσιαστήριο-Αγία Τράπεζα, που συμβολίζει τον τάφο του Χριστού. Η Αγία Τράπεζα καλύπτεται από το Κιβώριο, το οποίο στηρίζεται σε τέσσερις κίονες. Το ιερό Βήμα, χώρος "άβατος" και πολύ ιερός, φράσσεται και προστατεύεται αρχικά με ένα χαμηλό κιγκλίδωμα, το οποίο προοδευτικά υψώνεται και είναι γνωστό ως φράγμα Πρεσβυτερίου, Τέμπλο ή και Εικονοστάσι(αργότερα). Η διάταξη αυτή ακολουθείται με ακρίβεια στο ναό που μελετούμε, με εξαίρεση το «σύνθρονο» που δεν είναι αμφιθεατρικό αλλά έχει υπερυψωμένο μόνο τον επισκοπικό θρόνο.

Εκείνο που κάνει ξεχωριστό το ιερό βήμα είναι το τεράστιο ψηφιδωτό στην κόγχη του. Στο κέντρο της κόγχης εικονίζεται η Υπεραγία Θεοτόκος(η πλατυτέρα των ουρανών), με ύψος 8.5 μέτρα, εκ δεξιών της ο Άγιος Αρσένιος και εξ ευωνύμων η Αγία Μαρίνα, όρθιοι και οι δύο σε στάση δέησης προς την Θεοτόκο. Στην μετωπίδα πάνω από την κόγχη, εικονίζεται η μορφή του Ιησού Χριστού(ως παντοκράτορα) εν μέσω δύο αγγέλων.

4.2.13 Φράγμα Πρεσβυτερίου-Τέμπλο

Μεταξύ του Ιερού Βήματος και Κυρίως Ναού παρεμβάλλεται το τέμπλο, το φράγμα Πρεσβυτερίου, το οποίο συνήθως ήταν από μάρμαρο. Αρχικά ήταν ένα χαμηλό κιγκλίδωμα, το οποίο σταδιακά υψώθηκε για να πάρει την σημερινή του μορφή γύρω στον 11^ο αιώνα. Η κατασκευή αυτή μπορεί να παραλληλισθεί με ανάλογα κιγκλιδώματα σε ταφικά μνημεία -και ιδιαίτερα στους τάφους μαρτύρων- τα οποία είχαν ως κύριο σκοπό αφ' ενός τη διαφύλαξη της ιερότητας του χώρου των Μαρτυρίων-Ναών, και αφ' ετέρου την τοποθέτηση Προσκυνηματικών ιερών Εικόνων³⁰.

²⁹ Χριστοδούλου, Δ., 2017

³⁰ Αντουράκης, Γ., 1994

Το εικονοστάσι του Αγίου Αρσενίου εκτείνεται στα τρία κλίτη και περιλαμβάνει 10 εικόνες, τέσσερις δεσποτικές στο κεντρικό κλίτος (μεγάλες και επιβλητικές, διαστάσεων 140 επί 210 εκατοστά) και από τρεις στο βόρειο και νότιο κλίτος μικρότερων διαστάσεων(100 επί 150 εκ.). Μεταξύ των εικόνων παρεμβάλλονται κίονες με κορινθιακού ρυθμού κιονόκρανα, που στηρίζουν το επιστήλιο, απλό και με λιτή διακόσμηση, ενώ κάτω από τις εικόνες εντάσσονται τα θωράκια με αρχαϊκά παλαιοχριστιανικά σύμβολα.

4.2.14 Παραβήματα ή Παστοφόρια

Χώροι εκατέρωθεν του Ιερού Βήματος που αποτελούν το διακονικό και την πρόθεση. Η λέξη παστοφόριο προέρχεται από το «παστάς» που σημαίνει νυφικό κρεβάτι και αναφέρεται στη μυστική ένωση του πιστού μέσω του μυστηρίου της θείας Ευχαριστίας με το νυμφίο Χριστό.

4.2.15 Πρόθεση

Σε αυτή προετοιμάζονται τα τίμια Δώρα, πριν μεταφερθούν κατά τη Μεγάλη Είσοδο στην αγία Τράπεζα. Σήμερα είναι στα βόρεια του Ιερού Βήματος και αποτελείται από μικρή κόγχη, εσοχή στην τοιχοδομή. Η πρόθεση στο ναό μας είναι τρίκοχη με επιστήλιο που φέρει ανάγλυφη ζωφόρο με ρόδακες. Η μία κόγχη(νότια) έχει ψηφιδωτή παράσταση που εικονίζει την “Άκρα Ταπείνωση” του Ιησού Χριστού και τελείται εκεί η ακολουθία της προσκομιδής. Οι άλλες δύο κόγχες είναι βοηθητικές μία για τους άρτους της προθέσεως και μία για το χωνευτήρι(αγιασμένα νερά).

4.2.16 Διακονικό

Χώρος δεξιά(νότια) του ιερού, ορθογώνιο δωμάτιο με κόγχη, που συχνά καταλήγει σε μικρότερη αψίδα, όπως και η πρόθεση στην άλλη πλευρά. Εκεί τοποθετούνταν οι προσφορές των πιστών και φυλάσσονταν τα σκεύη της εκκλησίας. Το διακονικό ήταν κάποτε προσαρμοσμένο στο νότιο τμήμα του νάρθηκα. Στο νότιο τμήμα του ναού που εξετάζουμε υπάρχει σκάλα που οδηγεί σε βοηθητικά δωμάτια στο υπέρωο(κουζίνα, δωμάτια φιλοξενίας), και στο υπόγειο(χώρος φύλαξης ιερών αμφίων, εικόνων και σκευών).

4.2.17 Βαφτιστήριο

Μέχρι τον 6^ο αιώνα ήταν πρόσθετο κτήριο και αργότερα ενσωματώθηκε στις βασιλικές. Επικοινωνούσε με τον Νάρθηκα ή το Αίθριο, όπου επιτρεπόταν η είσοδος στους αβάφτιστους. Στο κέντρο του βαφτιστηρίου υπήρχε μαρμάρινη σταυρόσχημη κολυμβήθρα με αναβαθμούς³¹. Το Βαφτιστήριο έχει σχεδιαστεί και υπάρχουν και οι ανάλογες πρόνοιες για να κατασκευαστεί στο βόρειο παρεκκλήσιο του ναού(Αγίας Φιλοθέης).

4.2.18 Γυναικωνίτης

Ονομάζεται και Υπερώο. Είναι ο χώρος που διαμορφώνεται πάνω από τα πλάγια κλίτη και το νάρθηκα. Κατά την Βυζαντινή περίοδο, από εκεί παρακολουθούσαν τη λειτουργία τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας. Ήταν το «αυτοκρατορικό θεωρείο» και είχε ειδική είσοδο.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η χρήση του υπερώου άλλαξε σύμφωνα με τα έθιμα που είχαν οι Οθωμανοί για τη θέση της γυναίκας, ενώ σε πολλές περιπτώσεις προστέθηκε και καφασωτό(ξύλινο κιγκλίδωμα) ώστε να μην φαίνονται τα πρόσωπά τους. Έτσι οι γυναίκες παρακολουθούσαν τη λειτουργία, χωρίς να τις βλέπουν³².

Στον Άγιο Αρσένιο σήμερα χρησιμοποιείται περισσότερο από νεαρά άτομα που μπορούν να απολαύσουν πανοραμικά τις ακολουθίες. Ο γυναικωνίτης έχει 600 τ.μ. και περιστοιχίζεται από κιονοστοιχίες, σε παρόμοια διάταξη με τον κυρίως ναό. Στο δυτικό μέρος υπάρχει και δεύτερος εξώστης-υπερώο με την ίδια μορφή και διάταξη. Στο ανατολικό τους μέρος καταλήγουν σε δωμάτια φιλοξενίας, κατηχητικών και συνεδριάσεων.

³¹ Παλαιοχριστιανική Βασιλική, 3^{ος} -5^{ος} αι., 2019

³² Παλαιοχριστιανική Βασιλική, 3^{ος} -5^{ος} αι., 2019

4.2.19 Στέγη

Ολόκληρο το μνημείο καλύπτεται από τεράστια ξύλινη στέγη που χωρίζεται σε τρία μέρη. Το μεσαίο κλίτος καλύπτεται από δίρρηκτη ισοσκελή αμφικλινή στέγη κάτω από την οποία υπάρχουν συνολικά 35(15+15 βόρεια και νότια και 5 στα δυτικά) μεγάλα παράθυρα από τα οποία διαχέεται στο ναό άπλετο φως. Οι δύο άλλες στέγες είναι μονόρρηκτες, βόρεια και νότια και καλύπτουν τα υπόλοιπα κλίτη εκατέρωθεν. Η στέγη αποτελείται από 42 συνολικά ζευκτά(ψαλίδια), 16 αμφικλινή(μεσαίο κλίτος) και 32 μονοκλινή(βόρεια και νότια) και εγκάρσιους δοκούς(τεγίδες) που καλύπτονται από σανίδια πάνω από τα οποία εφαρμόζονται πυκνές δοκίδες που συγκρατούν πλίθινα επίπεδα αγκιστρωτά κεραμίδια. Ενδιάμεσα έχουν τοποθετηθεί θερμομονωτικά και ηχομονωτικά υλικά.

4.2.20 Ζευκτά

Τα ξύλινα ζευκτά(ψαλίδια) είναι τριγωνικά πλαίσια, κατασκευασμένα από κομμάτια που ενώνονται μεταξύ τους με γαλβανισμένες μεταλλικές πλάκες ή με συνδέσμους της ξυλουργικής. Χρησιμοποιούνται ευρέως στην κατασκευή στεγών κατοικιών, δημοσίων κτιρίων, γεωργικών εγκαταστάσεων και εμπορικών κτιρίων. Οι υψηλές αναλογίες δύναμης-βάρους τους επιτρέπουν την εύκολη και οικονομική στέγαση μεγάλων ανοιγμάτων(μέχρι και 20m) και προσφέρουν μεγάλη ευελιξία στο σχεδιασμό των κτιρίων.

4.3 Παλαιοχριστιανικά Σύμβολα

Λέγοντας παλαιοχριστιανικά σύμβολα εννοούμε μια μορφή τέχνης που αναπτύχθηκε στους κόλπους της χριστιανικής θρησκείας από την εποχή της διακήρυξης της Ανεξιθρησκείας(313μ.Χ.) μέχρι και τα χρόνια της εικονομαχίας. Τα πλείστα από αυτά έχουν τις ρίζες τους σε απλές παραστάσεις και σύμβολα από τις κατακόμβες, που αποτελούν όχι μόνο την απαρχή, αλλά και την εξελικτική πορεία της Χριστιανικής Ζωγραφικής³³. Η περίοδος πριν την εικονομαχία είναι η περίοδος των ψηφιδωτών συνθέσεων. Τα ψηφιδωτά αρχικά χρησιμοποιήθηκαν για την επιστροφή δαπέδων και

³³ Κυριακοπούλου, Κ., 2013

στη συνέχεια για την επένδυση τοίχων. Οι θόλοι και οι κόγχες των κτιρίων κοσμούνται με φυσιοκρατικά θέματα, με ζωνηρά και εντυπωσιακά χρώματα.

4.3.1 Χρησιμότητα των Συμβόλων

Το περιεχόμενο των παραστάσεων έχει καθαρά συμβολικό χαρακτήρα. Με τα σύμβολα οι ζωγράφοι επεδίωκαν:

- α) Να γίνουν κατανοητές οι βασικές αλήθειες του χριστιανισμού (πίστη, αγάπη, ελπίδα, σωτηρία, αιωνιότητα).
- β) Να προστατευτούν και συγκαλυφθούν οι αλήθειες αυτές από τους διώκτες της νέας θρησκείας.
- γ) Να διαδοθούν οι βασικές ιδέες του χριστιανισμού, με τη κατάλληλη επιλογή και χρήση των συμβόλων.

4.3.2 Η θεματολογία των συμβόλων

Η θεματολογία των συμβόλων περιλαμβάνει:

- α) Συμβολικά πτηνά και ζώα: Το περιστέρι συμβολίζει την ειρήνη και θεωρείται σύμβολο της αθωότητας και ακεραιότητας. Το παγώνι είναι σύμβολο της αθανασίας της ψυχής. Το λιοντάρι είναι σύμβολο της δύναμης και εξουσίας.
- β) Συμβολικά φυτά και άνθη: Η ελιά συμβολίζει την ειρήνη. Η δάφνη είναι έμβλημα της δόξας. Η άμπελος σύμβολο της Εκκλησίας.
- γ) Συμβολικά αντικείμενα: Η άγκυρα είναι σύμβολο της ελπίδας. Το πλοίο απαντάται ως σύμβολο της Εκκλησίας. Ο φάρος είναι σύμβολο της διάσωσης³⁴.

Μπορούμε επίσης να τα διακρίνουμε σε δύο κατηγορίες:

³⁴ Κυριακοπούλου, Κ., 2013

α) Σε συμβολικές παραστάσεις που αναφέρονται στον Χριστό όπως ο ιχθύς, ο αμνός, ο καλός ποιμήν και τα μονογράμματα του Χριστού και

β) Σε παραστάσεις από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη όπως η κιβωτός του Νώε, η θυσία του Αβραάμ, ο Ιωνάς, ο Δανιήλ ανάμεσα στα λιοντάρια, η προσκύνηση των μάγων, οι δώδεκα απόστολοι και κάποια θαύματα του Ιησού.

Κεφάλαιο 5

Προτάσεις Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων για το Μνημείο της Βασιλικής Αγίου Αρσενίου Κυπερούντας

5.1 Μουσειοεκπαιδευτικά Προγράμματα για παιδιά της Β' Λυκείου

«Σύγχρονο ταξίδι στην τέχνη και την αρχιτεκτονική των παλαιοχριστιανικών βασιλικών»

Σύμφωνα με τα νέα αναλυτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου, το μάθημα της Ιστορίας κατεύθυνσης της Β' Λυκείου, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων, ειδικό κεφάλαιο για την Πρωτοβυζαντινή Τέχνη της Κύπρου. Σ' αυτό εξετάζεται η καλλιτεχνική και ιστορική αξία των κυπριακών ψηφιδωτών παραστάσεων (επιτοίχιων και επιδαπέδιων), καθώς και η αρχιτεκτονική των παλαιοχριστιανικών βασιλικών Ναών της Κύπρου³⁵.

Θεωρούμε ότι ένα μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα με σημείο αναφοράς την αναβίωση του ρυθμού της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στην Κυπερούντα, θα αποτελούσε ιδανική ευκαιρία συνεργασίας με το σχολείο και θα βοηθούσε τα παιδιά στην κατανόηση και εμπέδωση βασικών πτυχών της αρχιτεκτονικής και καλλιτεχνικής αξίας του ρυθμού αυτού. Ασφαλώς δεν θα μπορούσε κάποιος να εντάξει μέσα σε ένα τέτοιο πρόγραμμα,

³⁵ Δείκτες επιτυχίας και επάρκειας, Υ.Π.Π., 2018

διάρκειας δύο-τριών ωρών περίπου, όλες τις πτυχές και τα στοιχεία ενός τέτοιου αρχιτεκτονικού δημιουργήματος.

Θα γίνει προσπάθεια στην ανάπτυξη του προγράμματος με βάση την θεματική που αναφέραμε πιο πάνω, να χρησιμοποιηθεί η αρχή της «επιλογής» και «αφαίρεσης», ώστε τα παιδιά να προσεγγίσουν και να επεξεργαστούν σε βάθος επιμέρους ενότητες βασικών δομικών και αρχιτεκτονικών στοιχείων του μνημείου δημιουργώντας προσωπική άποψη³⁶.

Κρίνεται σκόπιμο να διαχωρίσουμε το πρόγραμμα σε 5(πέντε) θεματικές, όπου πέντε κλιμάκια μαθητών των τριών ή τεσσάρων ατόμων, να αναλάβουν την μελέτη και διερεύνηση των βασικών πτυχών που αφορούν το μνημείο, καλύπτοντας όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία.

Η κάθε θεματική θα μπορεί να λειτουργήσει και ως ξεχωριστό εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε περίπτωση που για διάφορους λόγους, θα θέλαμε να καλύψουμε ένα τομέα π.χ. τα παλαιοχριστιανικά σύμβολα και ψηφιδωτά, ή τα συστατικά μέρη του ναού κλπ.

5.2 Στόχοι των προγραμμάτων

Σχετικά με τα προγράμματα που θα παρουσιάσουμε συνοψίζουμε τους στόχους σε τρεις τομείς ως εξής:

Γνωσιολογικός: Η συνεργασία Σχολείου-Μουσείου(στην περίπτωση μας Μνημείου), έχει σαν ένα από τους κύριους στόχους την ανάπτυξη του γνωσιολογικού τομέα. Με την εμπειρία της επίσκεψης επιχειρείται όχι απλά η κατανόηση του γνωστικού αντικείμενου του μαθήματος, αλλά η περαιτέρω εμβάθυνση και η έμπρακτη συνειδητοποίηση του υπό εξέταση θέματος σε βασικές και επιμέρους έννοιες.

Κοινωνικός: Πολλά παιδιά στην εποχή μας, για διάφορους λόγους, στερούνται ευκαιριών γνωριμίας και εξοικείωσης με χώρους παρόμοιων μνημείων, εκκλησιαστικών ή μουσειακών. Η επαφή επίσης με τον εμψυχωτή του μνημειακού χώρου, αλλά και με τους ίδιους τους συμμαθητές τους, μέσα από μια διαφορετική διαδικασία μάθησης και

³⁶ Νικονάνου, Ν., 2015, σελ.96

δημιουργικότητας, πέρα από τον συμβατικό χώρο της αίθουσας του σχολείου, οι κοινές δραστηριότητες και η ανάπτυξη διερευνητικού κλίματος και συνεργασίας, συμβάλλουν καθοριστικά στην κοινωνικοποίηση τους.

Συναισθηματικός: Πέρα από τον γνωσιολογικό και κοινωνικό ρόλο που θα αναπτύξει το πρόγραμμα, υπάρχει ειδικότερα στην περίπτωση αυτή και η συναισθηματική προσέγγιση. Τα εκκλησιαστικά μνημεία δεν αποτελούν απλά και στυγνά αντικείμενα μελέτης του παρελθόντος κυρίως, όπως οι πλείστοι εκθεσιακοί ή μνημειακοί χώροι. Από μόνο του ένα τέτοιο περιβάλλον σε αγγίζει συναισθηματικά, σου μιλά εσωτερικά και σου προκαλεί αισθήματα δέους και υπερβατικότητας. Υποβάλλει την προοπτική του μέλλοντος και της αιωνιότητας. Ξυπνά υπαρξιακές αναζητήσεις και ερωτήματα. Εξάπτει την φαντασία σε νέες προοπτικές. Έτσι αποτελεί από μόνο του ένα βιωματικό εργαστήριο με έννοιες και εμπειρίες που τυπώνονται ανεξίτηλα στην ψυχή σου.

5.3 Σύνδεση με τη Σχολική Ύλη

Το κεφάλαιο ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ – ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ (4ος – 7ος αι.) του μαθήματος της Ιστορίας κατεύθυνσης της Β΄ Λυκείου περιλαμβάνεται και η ενότητα ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ.

Τα παιδιά καλούνται να εμβαθύνουν στο θέμα αυτό και με την αποπεράτωση της ύλης τους σε σχέση με τους προτεινόμενους δείκτες επάρκειας και επιτυχίας θα πρέπει να είναι σε θέση:

- Να κατανοούν τα βασικά χαρακτηριστικά της Βυζαντινή Τέχνης.
- Να κατανοούν τα βασικά χαρακτηριστικά της παλαιοχριστιανικής – πρωτοβυζαντινής αρχιτεκτονικής στην Κύπρο.
- Να προσδιορίζουν την καλλιτεχνική και ιστορική αξία των κυπριακών ψηφιδωτών παραστάσεων της Πρωτοβυζαντινής περιόδου.

Μέσα από την διδακτέα ύλη που προτείνεται από τα νέα αναλυτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας και πολιτισμού, θα αποκομίσουν πληροφορίες σχετικά με:

- Την αρχιτεκτονική της παλαιοχριστιανικής βασιλικής (βασικά μέρη, παραδείγματα βασιλικών) και την ταφική αρχιτεκτονική.

- Τα επιτοίχια και επιδαπέδια ψηφιδωτά(περιγραφή σωζόμενων παραστάσεων), εκτίμηση της καλλιτεχνικής και ιστορικής τους αξίας,

Ενδεικτικές δραστηριότητες που προτείνονται περισσότερο για συνθετικές εργασίες (projects), είναι και οι εξής:

-Η τύχη των ψηφιδωτών της Παναγίας της Κανακαριάς στη Λυθράγκωμη της Καρπασίας.

-Η επιβίωση της βυζαντινής τέχνης της Κύπρου στη σύγχρονη μικροτεχνία.

-Κατασκευή μοντέλου παλαιοχριστιανικής βασιλικής με βάση το σχέδιο κάτοψης μιας βασιλικής που ανασκάφηκε στην Κύπρο ή κατασκευή ψηφιδωτού με μορφή από τα επιτοίχια ψηφιδωτά της Κανακαριάς και Παναγίας της Αγγελόκτιστης(διαθεματική/διεπιστημονική προσέγγιση σε συνεργασία με τον/τη διδάσκοντα/ουσα τα μαθήματα της Τέχνης και της Τεχνολογίας).

-Επισκέψεις σε αρχαιολογικούς/ιστορικούς χώρους, μνημεία και μουσεία όπως:

- Παλαιοχριστιανικές βασιλικές: - Βασιλικές Κουρίου, Λεμεσός - Βασιλική Αμαθούντας, Λεμεσός,
- Αγροτικές βασιλικές Καλαβασού, Λάρνακα - Βασιλική Χρυσοπολίτισσας, Πάφος - Βασιλικές Αγίου Γεωργίου, Πέγεια, Πάφος.
- Επιτοίχια ψηφιδωτά: - Ψηφιδωτό αψίδας Παναγίας Αγγελόκτιστης, Κίτι, Λάρνακα
- Ψηφιδωτά Παναγίας Κανακαριάς, Βυζαντινό Μουσείο Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία³⁷.

Σήμερα στην Κύπρο σώζονται θεμέλια παλαιοχριστιανικών βασιλικών σε αρχαίους οικισμούς, που μας δίνουν εικόνα για το μέγεθος, την διαρρύθμιση, την τεχνοτροπία και τα δομικά στοιχεία των βασιλικών αυτών. Έχουμε επίσης κατάλοιπα από ψηφιδωτά, μαρμάρινα θωράκια και κιονόκρανα σε μουσεία ή εκθεσιακούς χώρους(Μεσαιωνικό Κάστρο Λεμεσού).

Όταν η Εκκλησιαστική Επιτροπή ανεγέρσεως της Βασιλικής του Αγίου Αρσενίου στην Κυπερούντα σχεδίαζε τον Ναό μαζί με τον Αρχιτέκτονα Αντώνη Πρωτοπαπά από την Λεμεσό, έλαβε πρόνοια ώστε να ακολουθήσει πιστά όλες τις πηγές, για να γίνει η βασιλική όσο πιο κοντά στα πρότυπα που προϋπήρχαν σχεδιασμένα σε μελέτες, αλλά και σε παραδείγματα που σώζονται χώρες όπως η Ελλάδα, Συρία, Ισραήλ και Ιταλία. Έτσι

³⁷ Δείκτες επάρκειας, Υ.Π.Π., 2018

προέκυψε μια αναβίωση της παλαιοχριστιανικής βασιλικής σαν μοναδικό δείγμα στην Κύπρο που μπορεί να γίνει αντικείμενο μελέτης από κάθε ενδιαφερόμενο.

Με το σκεπτικό αυτό, τα παιδιά της Β' Λυκείου, έχουν την καλύτερη ευκαιρία, σε συνδυασμό με τα αρχαιολογικά ευρήματα, να βιώσουν ζωντανά την εμπειρία μιας πλήρους εικόνας της βασιλικής με τα στοιχεία που την απαρτίζουν, συμμετέχοντας στα προτεινόμενα προγράμματα.

5.4 Αναμενόμενα αποτελέσματα

Το πρόγραμμα φιλοδοξεί να καλύψει εμπειρικά τους σκοπούς και στόχους της διδακτικής ενότητας που απορρέουν από την σχολική ύλη της ιστορίας κατεύθυνσης Β' Λυκείου, σχετικά με την μελέτη των παλαιοχριστιανικών βασιλικών, την πρωτοχριστιανική αρχιτεκτονική και τα βασικά της χαρακτηριστικά, την εκτίμηση της καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας παραστάσεων και συμβόλων της εποχής εκείνης.

Μελετώντας ένα σύγχρονο κτήριο που αναβιώνει και αναδεικνύει βασικές αρχές βυζαντινής τεχνοτροπίας, ο μαθητής μαθαίνει να αποτιμά και να εκτιμά γενικότερα την οικουμενική αξία αρχαίων καλλιτεχνικών δημιουργημάτων, να ανακαλύπτει και να διακρίνει την αισθητική αρμονία του μέτρου, της απλότητας και μεγαλοπρέπειας που χαρακτηρίζουν ένα έργο ως διαχρονικό.

Θα εντοπίσουν και θα κατανοήσουν με βιωματικό τρόπο βασικές οικοδομικές και στατικές τεχνικές που ανέδειξαν με σοφία και μαεστρία έργα και μοτίβα απaráμιλλου κάλλους.

Θα μάθουν επίσης να εκτιμούν την αξία και της παραμικρής λεπτομέρειας που μπορεί να φαίνεται καταρχήν αχρείαστη ή περιττή, όμως αυτή είναι που κάνει στο τέλος την διαφορά και προσδίδει μοναδικότητα στο έργο.

Τέλος, θα είναι σε θέση να μάθουν να «διαβάζουν» κάτω από την επιφάνεια και τον τύπο των φαινομένων. Περαιτέρω θα αντιληφθούν τη σκοπιμότητα της επινόησης ενός έργου, ποιο είναι το βαθύτερο νόημα που εμπερικλείει και το μήνυμα που θέλει να μεταδώσει.

5.5 Φάσεις του προγράμματος

Βασική επιδίωξη κάθε μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος είναι να πραγματοποιηθεί η «συνάντηση» του επισκέπτη με το μουσειακό αντικείμενο και τα μουσειακά περιεχόμενα γενικότερα, αλλά και την αξιοποίηση του μουσειακού χώρου ως ενός κατασκευασμένου περιβάλλοντος με μορφωτικές προθέσεις³⁸.

5.5.1 Φάση πριν την Επίσκεψη

Κρίνεται σκόπιμο να προηγηθεί η κατάλληλη προετοιμασία όλων των εμπλεκομένων στα προγράμματα για να υπάρξει και η ανάλογη επιτυχία των στόχων του. Πέρα από τις διαχειριστικές λεπτομέρειες(μέρα και ώρα, τρόπος μεταφοράς, ενημέρωση γονέων και διεύθυνσης του σχολείου) ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να συνεννοηθεί με τον εμπψυχωτή(υπεύθυνο προγράμματος), σχετικά με το περιεχόμενο, την έκταση και τις δραστηριότητες του μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος, ώστε να προηγηθεί στα πλαίσια του μαθήματος η κατάλληλη ενημέρωση των παιδιών.

Καλείται ο εκπαιδευτικός να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών για την αξία και την χρησιμότητα της επίσκεψης και τα οφέλη που θα αποκομίσουν από το πρόγραμμα. Να δημιουργήσει βασικά ένα θετικό κλίμα, ώστε τα παιδιά να προσμένουν με ενδιαφέρον την δραστηριότητα αυτή. Ο ίδιος ο εκπαιδευτικός είναι καλό να έχει πλήρη εικόνα για τον χώρο της επίσκεψης, την πορεία του προγράμματος καθώς και τους χώρους υγιεινής, διαλείμματος και αναψυχής.

Προτείνουμε ακόμα και τις εξής δραστηριότητες:

1) Ομαδοποίηση παιδιών.

Σε συνεργασία με τον εμπψυχωτή ο υπεύθυνος εκπαιδευτικός ή καλύτερα το κλιμάκιο εκπαιδευτικών(φιλόλογος, ιστορικός, τεχνικού ή αρχιτεκτονικού σχεδίου, τέχνης και ένα μέλος της διευθυντικής ομάδας), θα ομαδοποιήσουν τα παιδιά σε 5 κλιμάκια για να συμμετέχουν σε πέντε θεματικές ενότητες. Ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών της Β΄

³⁸ Νικονάνου, Ν., 2015, σελ:52

Λυκείου το κάθε κλιμάκιο μπορεί να αποτελείται από 3 με 4 παιδιά. Αν δεν υπάρχει ο απαιτούμενος αριθμός, λόγω της γενικότερης μείωσης των παιδιών της υπαίθρου, θα γίνει προσπάθεια να επιτευχθεί συνεργασία μεταξύ των τριών Λυκείων της περιοχής και να πραγματοποιηθεί το πρόγραμμα από κοινού.

Για την σύσταση των κλιμακίων τον πρώτο λόγο θα έχουν οι εκπαιδευτικοί, αφού γνωρίζουν καλύτερα τις δυνατότητες και αδυναμίες των μαθητών τους, ώστε τα κλιμάκια να είναι ομοιογενή και οι συμμετέχοντες να συμπληρώνουν ο ένας τον άλλο.

2) Διαμοιρασμός υλικού.

Όταν συσταθούν τα κλιμάκια, θα διαμοιραστεί το ανάλογο υλικό, πέρα από την σχολική ύλη για να έχουν εκ των προτέρων τέτοια εικόνα και πληροφόρηση, που θα συμβάλει στην καλύτερη πορεία και επιτυχία του προγράμματος. Το “πάντρεμα” κλιμακίου και θεματολογίας μπορεί για ευνόητους λόγους να γίνει με κλήρωση.

Στον υπεύθυνο εκπαιδευτικό θα δοθεί εκ των προτέρων το πληροφοριακό υλικό, όπως παρουσιάζεται πιο πάνω, στο κεφάλαιο 4, που εμβαθύνει περισσότερο στα σχετικά με την σχολική ύλη θέματα. Επίσης μπορούν να δοθούν εντυπωσιακές φωτογραφίες του υπό μελέτη μνημείου και μικρής διάρκειας φιλμάκι³⁹ με εναέρια λήψη του Ναού. Θα κληθούν παράλληλα οι μαθητές να αντλήσουν και δικό τους υλικό από το διαδίκτυο σε σχέση με απομεινάρια αρχαίων παλαιοχριστιανικών ναών της Κύπρου, κιόνων, κιονόκρανων, θωρακίων και όποιων άλλων σχετικών με τη θεματολογία τους αντικειμένων.

5.5.2 Φάση κατά την επίσκεψη, δραστηριότητες στο Μνημείο

Κατά την διάρκεια της επίσκεψης στην παλαιοχριστιανική βασιλική θα ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του χώρου. Θα προηγηθεί όπως είπαμε από τον εκπαιδευτή, η ενημέρωση των μαθητών/τριών ότι δεν πρόκειται προφανώς για ένα εκθεσιακό χώρο ή ένα καθαρά μουσειακό κτίριο, αλλά για ένα ζωντανό, λειτουργικό και ιεροπρεπή χώρο, που χρειάζεται μια ιδιαίτερη συμπεριφορά σεβασμού και εκτίμησης για τα τελούμενα σ' αυτόν. Ασφαλώς και ο χώρος από μόνος του είναι τέτοιος που σε υποβάλλει σε ανάλογη συμπεριφορά, προκαλώντας δέος και θαυμασμό σε κάθε εισερχόμενο. Μπορούμε να πούμε ότι συμμετέχουν και τέρπονται όλες οι αισθήσεις του επισκέπτη. Η όραση, με το

³⁹Πηγή:<https://www.pemptousia.gr/2016/04/ekklisia-ag-arseniou-tou-kappadoki-kiperontas/>

πλούσιο οικοδομικό και ζωγραφικό διάκοσμο, η ακοή, με τη όμορφη, σιγανή και γαλήνια βυζαντινή μουσική, η όσφρηση, με την απαλή οσμή επιλεγμένου θυμιάματος, η αφή για όσους θελήσουν να ανάψουν ένα κεράκι ή να προσκυνήσουν μια εικόνα, ακόμα και η γεύση από το κέρασμα ενός γλυκού όπως συνηθίζεται στις περιπτώσεις αυτές.

Το πρόγραμμα δεν θα έχει μορφή ξενάγησης, εκτός από ένα καλωσόρισμα από τον εμπυχωτή και έκθεση των βασικών στόχων και προσδοκώμενων αποτελεσμάτων μέσα από τις δραστηριότητες που θα λάβουν χώρα, την κατανομή του χρόνου και τα διαλείμματα που θα προκύψουν.

Ο εκπαιδευτής σε συνεννόηση με τους εκπαιδευτικούς θα πρέπει να συντονίσουν το απαιτούμενο ωράριο του προγράμματος που αναμφίβολα θα καλύψει ολόκληρη την σχολική ημέρα των παιδιών. Θα φροντίσουν να κατανεύουν τον διαθέσιμο χρόνο με τέτοιο τρόπο που να καλύψει η κάθε ομάδα/κλιμάκιο τις δραστηριότητες που θα του ανατεθούν, χωρίς καμιά πίεση και με τα απαραίτητα διαλείμματα για ξεκούραση, φαγητό, τουαλέτα κλπ.

Η ηλικία και η ωριμότητα των παιδιών της Β΄ Λυκείου επιβάλλουν κατά την γνώμη μας, την προσέγγιση των υπό εξέταση στοιχείων του μνημείου, μέσα από διαδικασία συμμετοχικού χαρακτήρα, που θα επιδιώκει πρώτιστα την ενεργοποίηση των συμμετεχόντων, προσδίδοντας και μια ψυχαγωγική διάσταση στην πορεία των δραστηριοτήτων και ακολούθως την μετάδοση πληροφοριών.

Η διαδικασία της συμμετοχικότητας συνίσταται στον κεντρικό ρόλο που έχουν οι συμμετέχοντες στην ανάπτυξη και εξέλιξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η οποία οδηγεί σε ένα εν μέρει «ανοιχτό» σενάριο που συνδιαμορφώνεται από κοινού μεταξύ εμπυχωτή και συμμετεχόντων. Αυτός ο «ανοιχτός» χαρακτήρας μπορεί να αξιοποιηθεί ώστε να ενταχθούν παράλληλες αφηγήσεις, εναλλακτικές οπτικές και απόψεις στην προσέγγιση των εκθεμάτων⁴⁰, ενώ η συμμετοχή, η εμπειρία, η αλληλεπίδραση και η δημιουργία μπορούν να συνυπάρξουν μέσα στις δραστηριότητες με παράλληλο ρόλο του εμπυχωτή, υπηρετώντας τις θεωρητικές προσεγγίσεις της κονστρουκτιβιστικής μάθησης στο μνημείο.

⁴⁰Νικονάνου, Ν., 2015, σελ.58

Οι δραστηριότητες που προτείνονται στα φύλλα εργασίας προσεγγίζουν ηλικιακά πιο γνώριμες και βατές πρακτικές για τα παιδιά, περιέχοντας το στοιχείο της διερεύνησης, διάδρασης και ανακάλυψης, που μέσα από πολυθεματικές δραστηριότητες και δοκιμασίες θα τους οδηγήσει στην ανακάλυψη γνώσεων και συμπερασμάτων. Παράλληλα, εμπεριέχοντας και το στοιχείο της ψυχαγωγίας, τα προτεινόμενα προγράμματα προτείνουν το ύφος διαδραστικού εργαστηρίου όπου τα παιδιά θα δοκιμάσουν και θα επιδείξουν τις τεχνικές και καλλιτεχνικές τους δυνατότητες και ευαισθησίες, κατασκευάζοντας π.χ. μια μινιατούρα στέγης, στήνοντας κίονες, κιονόκρανα και τόξα, ψηφιδογραφώντας μια μορφή, αποτυπώνοντας στο χαρτί διάφορα μεγέθη και στοιχεία του μνημείου, συμμετέχοντας σε μια ψαλμωδία ή εκκλησιαστικό δρώμενο κλπ.

5.5.3. Φάση μετά την επίσκεψη

Η φάση μετά την επίσκεψη, θα δείξει εάν οι αρχικές μας προσδοκίες πραγματοποιήθηκαν, εάν οι στόχοι και οι σκοποί του κάθε προγράμματος επιτεύχθηκαν, εάν τα παιδιά επέδειξαν ζήλο και ενθουσιασμό ή ήταν αδιάφορα και απρόθυμα και κατά πόσο τα βιωματικά εργαστήρια και η δομή των δραστηριοτήτων, απέδωσαν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

1η Δραστηριότητα:

Ως πρώτη δραστηριότητα μπορεί να θεωρηθεί η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εργασίας του κάθε κλιμακίου, που θα λάβει χώρα, στο χώρο του μνημείου. Εφόσον το χρονοδιάγραμμα τηρηθεί, μετά από την διερεύνηση που θα κάνουν τα παιδιά στο αντικείμενο τους και το απαραίτητο διάλειμμα, το κάθε κλιμάκιο θα μπορεί να παρουσιάσει σε όλη την ομάδα τα αποτελέσματα της εργασίας του.

Στον χώρο του μνημείου, και ειδικότερα στον μεγάλο «γυναικωνίτη», θα υπάρχει εκ των προτέρων συνεδριακός εξοπλισμός με όλες τις δραστηριότητες έτοιμες για προβολή. Παράλληλα όλα τα κλιμάκια θα προμηθευτούν τον φάκελο εργασίας των υπόλοιπων ομάδων. Το κάθε κλιμάκιο θα έχει την ευκαιρία να παρουσιάσει το δικό του πρόγραμμα, να παραθέσει τα ευρήματα

που του αναλογούν, ώστε όλα τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί να αποκτήσουν μια σφαιρική εικόνα περί του μνημείου. Αναμένουμε ότι η δραστηριότητα αυτή θα αναπτύξει

έντονα συναισθήματα ευχάριστης και δημιουργικής αλληλοδιάδρασης, αφού εκτός από την παρουσίαση των νέων γνώσεων τα παιδιά μιλήσουν για τις βιωματικές εμπειρίες που αποκόμισαν.

2η Δραστηριότητα:

Στο πλαίσιο του μαθήματος στον σχολικό χώρο τα παιδιά θα έχουν την ευκαιρία να συμπληρώσουν ειδικό φύλλο αξιολόγησης προγράμματος που θα ετοιμαστεί από τον εμπνευστή. Από αυτό θα διαφανεί το ποσοστό επιτυχίας του προγράμματος και των δραστηριοτήτων γενικότερα. Θα καταδείξει τα «δυνατά» και «αδύνατα» σημεία, ενώ θα είναι ο καλύτερος οδηγός για βελτίωση, διόρθωση, εμπλουτισμό ή αφαίρεση στοιχείων του προγράμματος. Θα διαφανεί επίσης κατά πόσο ήταν ευχάριστο, λειτουργικό και δημιουργικό.

3η Δραστηριότητα:

Ο εκπαιδευτικός θα επιχειρήσει με δική του εκπαιδευτική μέθοδο την γνωσιολογική αξιολόγηση των παιδιών που έλαβαν μέρος για να καταδειχθεί η χρησιμότητα ή όχι παρόμοιων δραστηριοτήτων. Αν προσθέτουν και ενισχύουν την εκπαιδευτική πολιτική και επίτευξη των στόχων των νέων αναλυτικών προγραμμάτων.

4η Δραστηριότητα:

Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τα παιδιά να συνεργαστούν μεταξύ τους, συνδυάζοντας τις ικανότητες τους μέσα από τα μαθήματα Τεχνικού Σχεδίου, Τέχνης και Πληροφορικής για την δημιουργία ενός προοπτικού τρισδιάστατης απεικόνισης της Βασιλικής, με τρόπο που να αναδεικνύονται και να καταγράφονται τα βασικά μέρη του Ναού. Ένα προοπτικό που θα μπορούσε να αναρτηθεί σε περίοπτο μέρος της σχολικής μονάδας, ως ένδειξη βιωματικής εμπειρίας και γνώσης και δυνατοτήτων ομαδικού πνεύματος και συναλληλίας.

5η Δραστηριότητα:

Προκήρυξη διαγωνισμού. Η Σχολική Μονάδα, σε συνεργασία με την τοπική Εκκλησία και με ανάλογο έπαθλο, προκηρύσσει διαθεματικό διαγωνισμό καλαισθησίας με θέμα: «Η Παλαιοχριστιανική Βασιλική και ο πλούσιος διάκοσμος της». Τα παιδιά χρησιμοποιώντας εξωσχολικό χρόνο μπορούν να εμπνευστούν από την επίσκεψή τους, τις δραστηριότητες και την φωτογράφιση που έκαναν, φτιάχνοντας έργα φανταστικά, αναδεικνύοντας τα

διάφορα ταλέντα τους. Τα έργα μπορούν να αναδεικνύουν βασικές δεξιότητες των παιδιών, την οξυδέρκεια και ευστροφία τους, να είναι ζωγραφικά, κατασκευαστικά, μουσικά, διαδραστικά, ηλεκτρονικά(δημιουργία ιστοσελίδας, φιλμάκι, προβολή) και ότι άλλο καλαίσθητο η φαντασία τους και η προσωπικότητα τους, μπορούσε να γεννήσει και να αναδείξει.

6η Δραστηριότητα:

Οι καλύτερες παρουσιάσεις, εργασίες, αλλά και τα καλύτερα έργα που θα προκύψουν από τον διαγωνισμό, θα έχουν την ευκαιρία να καταχωρηθούν στο ετήσιο περιοδικό του σχολείου, στην επετηρίδα της κοινότητας αλλά και να βραβευτούν σε ετήσια εκδήλωση που διοργανώνει η κοινότητα για παρόμοιες δραστηριότητες και επιτυχίες των νέων μας.

5.6 Παρουσίαση προγράμματος

Στην πορεία του προγράμματος προτείνουμε την ομαδοποίηση των παιδιών σε κλιμάκια των 3-4 ατόμων ανάλογα με τον αριθμό τους και την ανάληψη εκ μέρους τους διαφορετικών δραστηριοτήτων για να μπορέσουμε να καλύψουμε επί μέρους θεματικές που αφορούν τα πιο κύρια στοιχεία του μνημείου.

Το κάθε κλιμάκιο μπορεί να λειτουργήσει σαν αυτόνομο μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες και προσδοκίες της Σχολικής Ύλης.

Προτείνουμε τα εξής προγράμματα:

1. Κλιμάκιο τοιχοποιίας, εξωτερικού πύργου και κουφωμάτων, με την επωνυμία «Νέοι Αρχιτέκτονες»
2. Κλιμάκιο Μελέτης των Στεγών του μνημείου, με την επωνυμία «Νέοι Μηχανικοί»
3. Κλιμάκιο εσωτερικής διαρρύθμισης-συστατικών μερών, με την επωνυμία «Μικροί Ναοδόμοι»
4. Κλιμάκιο κιονοστοιχιών-δομικών στοιχείων με την επωνυμία «Μικροί Καλλιτέχνες»
5. Κλιμάκιο ψηφιδωτών-αγιογραφιών-συμβόλων με την επωνυμία «Μικροί Αγιογράφοι»

5.6.1. Κλιμάκιο τοιχοποιίας, εξωτερικού πύργου και κουφωμάτων

Σκοπός: Το κλιμάκιο αυτό καλείται να εξετάσει το τρίπτυχο που αφορά τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του Ναού, τοιχοποιία, παράθυρα και πύργος καμπαναριού. Ακολούθως να εμβαθύνει σε λεπτομέρειες που αφορούν πρακτικής αλλά και συμβολικής-πνευματικής φύσεως θέματα.

Στόχος: Να κατανοήσουν ότι τίποτε δεν είναι τυχαίο σε τέτοιου είδους μνημεία, όπως η εξωτερική τοιχοποιία και οι συμβολισμοί της, τα μεγέθη και τα μηνύματα που μας στέλνουν.

Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα:

Να κατανοήσουν τον τρόπο κτισίματος και στήριξης της επιτόπιας πέτρας, τα μοτίβα που χρησιμοποιούνται και τα λεγόμενα διαχωριστικά «ράμματα», καθώς και τα ξύλινα ανώφλια και την χρησιμότητά τους.

Να αντιληφθούν τον βαθμό δυσκολίας που αντιμετώπιζαν οι τεχνίτες, ειδικότερα τα πιο παλιά χρόνια, για τέτοια υπερμεγέθη κτίρια.

Να ανακαλύψουν την «μυστική» σημασία, το βαθύτερο νόημα και την σκοπιμότητα στα μεγέθη και τα μοτίβα που χρησιμοποιούνται.

Ειδικότερα θα μελετηθούν τα εξής:

1. Εξωτερική διαμόρφωση, περιγραφή τοιχοποιίας, διαστάσεις, συμβολισμός ανατολικής και δυτικής όψης.
 2. Ο πύργος του καμπαναριού. Εξωτερική περιγραφή, διαστάσεις βάσης και κορυφής, παραθύρων και εσωτερική διαρρύθμιση. Πρακτικός και πνευματικός ρόλος.
 3. Παράθυρα (κουφώματα) Ναού. Σκοπός, διαφορετικές διαστάσεις και ιδιομορφία στο μεσαίο από τα πλάγια κλίτη.
1. Εξωτερική διαμόρφωση, περιγραφή τοιχοποιίας, διαστάσεις, συμβολισμός ανατολικής και δυτικής όψης.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

Οι «*Νέοι Αρχιτέκτονες*» εφοδιάζονται με φάκελο εργασίας που περιλαμβάνει σχέδια του Ναού (κάτοψη-πλάγιες όψεις), φωτόμετρο ή κορδέλα μέτρησης και γραφική ύλη, καθώς και το φύλλο εργασίας με ειδικές κάρτες σημειώσεων της ομάδας αυτής.

Απαραίτητα, για λόγους προστασίας και ασφάλειας, χρησιμοποιούν φωσφορούχο γιλέκο και κράνος ασφαλείας.

Νοείται ότι στις δραστηριότητες πριν από το πρόγραμμα έχει διανεμηθεί το εκπαιδευτικό υλικό και έγινε η κατάλληλη προετοιμασία από τον εκπαιδευτικό, όπως έχουμε περιγράψει ανωτέρω.

Οι «νέοι αρχιτέκτονες» μπορούν να αντιληφθούν πλέον χειροπιαστά, από τα μεγέθη που θα μετρήσουν, πόσος είναι ο όγκος του κτηρίου αλλά και το μέγεθος της εργασίας, ειδικά τα παλαιότερα χρόνια χωρίς την σημερινή μηχανική υποστήριξη και μάλιστα σε μεγαλύτερου μεγέθους κτήρια.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 1. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

- Μετρήστε και καταγράψτε με την βοήθεια του φωτόμετρου τις διαστάσεις του μνημείου.
- Πλάτος: _____ μέτρα
- Μήκος: _____ μέτρα
- Ύψος: _____ μέτρα
- Διαστάσεις Πύργου
- Πλάτος βάσης: _____ μέτρα
- Πλάτος κορυφής: _____ μέτρα
- Ύψος: _____ μέτρα
- Αριθμός παραθύρων μεσαίου κλίτους: _____
- Διαστάσεις παραθύρων μεσαίου κλίτους: _____
- Διαστάσεις παραθύρων βόρειου και νότιου τοίχου: 1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____

- Τα παιδιά εφοδιάζονται με ειδικό φωτόμετρο μέτρησης αποστάσεων για να μετρήσουν με ευκολία τις διαστάσεις και να τις τοποθετήσουν στο προοπτικό που θα έχουν στο φύλλο εργασίας τους.
- Καλούνται να περιγράψουν με ποια υλικά είναι φτιαγμένη η τοιχοποιία εξωτερικά και ποιο μοτίβο ακολουθεί.
- Σε ειδική γκραβούρα στο χαρτί ζωγραφίζουν ένα κομμάτι της τοιχοποιίας και ζητούν από τον εμπνευστή να τους περιγράψει τον παραδοσιακό τρόπο κτισίματος της επιτόπιας πέτρας και τον συμβολισμό που εμπερικλείει σε σχέση με την κοινωνία των χριστιανών.

- Όπως περιγράψαμε πιο πάνω, θεωρούμε σημαντικό να κατανοήσουν οι «νέοι αρχιτέκτονες» την σημασία της σωστής δόμησης της τοιχοποιίας, που μπορούσε να κρατήσει όρθια και στέρεα τα κτήρια για εκατοντάδες χρόνια, αλλά και την αλληγορική σημασία που έχει για την Ναοδομία σε σχέση με την Εκκλησία του Χριστού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2
Κλιμάκιο 1. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
 (κτίσιμο-δέσιμο-σταύρωμα-χαλίκωμα)

Ακ _____ Λ _____
 Στ _____ Π _____

 Χαλ _____
 Συμβολισμός: _____

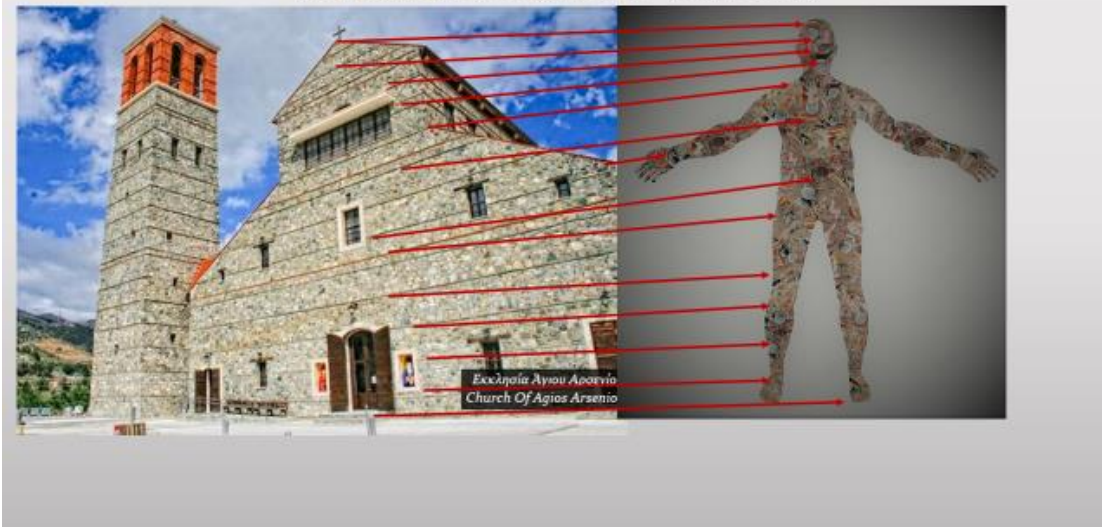
- Σε ειδικό εργαστήριο στον περίβολο του ναού τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να τοποθετήσουν σε σωστή διάταξη, να «κτίσουν» δηλαδή μια δειγματική λιθοδομή για τις ανάγκες του προγράμματος.

Δραστηριότητα 3:

Μελέτη της δυτικής όψης. Παραλληλισμός με το ανθρώπινο σώμα.

Κατά την Ορθόδοξη Ναοδομία οι εξωτερικές διαστάσεις της κεντρικής εισόδου(δυτικά) ενός Ναού, έχει τις φυσικές αναλογίες ενός αρμονικού ανθρωπίνου σώματος, αφού η Εκκλησία(ως καθίδρυμα) αποτελεί το Σώμα του Χριστού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ Κλιμάκιο 1. (διαζώματα - ράμματα)

Η οικοδομή μοιάζει με ένα όρθιο ανθρώπινο σώμα, που έχει τα δύο του χέρια σε διάταση. Το υπερυψωμένο μεσαίο κλίτος αντιστοιχεί στο κεφάλι, ενώ οι εκατέρωθεν στέγες στα διατεταμένα χέρια.

Οι παλαιοί μάστορες της πέτρας, έκτιζαν με βοήθεια τα «ράμματα». Χώριζαν την οικοδομή σε διαζώματα, χρησιμοποιώντας ένα οριζόντιο «ράμμα» και εκεί έκλειναν, ολοκληρώναν το κτίσιμο της ημέρας. Στο βυζαντινό ιδίωμα χρησιμοποιούσαν το κόκκινο χαλίκωμα ή το τουβλάκι που έκανε πιο έντονο τον διαχωρισμό του διαζώματος.

Στο μνημείο που μελετούμε ο αρχιτέκτονας διαχώρισε τα διαζώματα με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτά να αναλογούν στα κυριότερα μέλη του ανθρωπίνου σώματος. Πατούσες, κνήμη, γόνατο, μηροί, μέση, ομφαλός, χέρια, στήθος, ώμοι, λαιμός, πηγούνι, στόμα, μύτη, μάτια, μέτωπο.

Έτσι, στους ναούς αυτούς κυριαρχεί η φυσική αρμονία σε σχέση με τις διαστάσεις, κάτι που αναπαύει τον επισκέπτη, αισθητικά και πνευματικά.

Δραστηριότητα 4:

Λέξεις κλειδιά: Προσανατολισμός, Δευτέρα παρουσία, Αψίδα, Σταυρός.

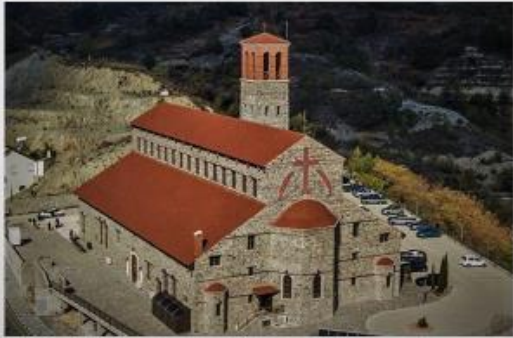
Τέλος, στην δραστηριότητα αυτή είναι χρήσιμο να κατανοήσουν τα παιδιά, τον λόγο που οι ιεροί ναοί μας είναι στραμμένοι προς την ανατολή. Βασική αρχή της χριστιανικής πίστης είναι ότι από εκεί που ανατέλλει ο ήλιος (ανατολή), θα ανατείλει και ο «νοητός

ήλιος» της δικαιοσύνης. Ο Κύριος δηλαδή, κατά την δεύτερή του παρουσία στον κόσμο θα έρθει εξ ανατολών, εν μέσω των αγγέλων των αγίων, εν πλήρη δόξη, για να κρίνει τον κόσμο.

Θα προηγηθεί η παρουσία του Τιμίου Σταυρού στο ουράνιο στερέωμα, σαν προάγγελος της παρουσίας του Χριστού.

Για τους λόγους αυτούς, σε παλαιοχριστιανικές εκκλησίες, πάνω στην αψίδα του ναού εσωτερικά, αγιογραφείται ο Τίμιος Σταυρός. Αφού όμως τελικά επικράτησε να ζωγραφίζεται εσωτερικά στην αψίδα η πλατυτέρα των ουρανών, στην περίπτωση αυτή, τοποθετήθηκε εξωτερικά ο τίμιος σταυρός για να μας θυμίζει το πιο πάνω γεγονός.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
Κλιμάκιο 1. (Αψίδα – Σταυρός- προσανατολισμός)

- Σε ποια κατεύθυνση είναι στραμμένες οι χριστιανικές Εκκλησίες; -----
- Για ποιο λόγο; -----
- -----
- Τι μας θυμίζει ο Τίμιος Σταυρός που βρίσκεται στην ανατολική μετωπίδα του Ναού; -----
- -----
- -----

Δραστηριότητα 5:

Οι «Νέοι Αρχιτέκτονες» καλούνται να παρατηρήσουν και να καταγράψουν τα ευρήματα τους σχετικά με τον Πύργο του Καμπαναριού.

Λέξεις κλειδιά: Πύργος-κωδωνοστάσιο, μείωση διαστάσεων, πολεμίστρες, βυζαντινός διάκοσμος, παρατηρητήριο.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Κοιτάζοντας τον πύργο του καμπαναριού με τα στενόμακρα του παράθυρα με τί θα μπορούσαμε να τον παραλληλίσουμε;

- Μετρούμε την βάση και την κορυφή. Τι παρατηρούμε; Υπάρχει λόγος που είναι διαφορετική η περίμετρος τους;
- Γιατί το πάνω μέρος, η κορυφή(δίλοβες καμάρες, τουβλάκι, μαρμάρινη κορνίζα) έχει τελείως διαφορετική τεχνοτροπία με το κάτω μέρος;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
Κλιμάκιο 1. (Πύργος-κωδωνοστάσιο, μείωση διαστάσεων, πολεμίστρες, παρατηρητήριο)

- Διενεργήστε δύο μετρήσεις:
 Βάση Πύργου: _____
 Κορυφή Πύργου: _____
- Τι διαπιστώνετε και τι συναισθήματα σας προκαλεί; _____

- Σε τι χρησιμεύει το καμπαναριό; _____

- Τι σας θυμίζουν τα παράθυρα; _____
- Γιατί η τεχνοτροπία στο πάνω μέρος είναι διαφορετική; (δίλοβα τόξα-τουβλάκι) _____
- _____
- Ανεβείτε από την εσωτερική σκάλα στην κορυφή και απολαύστε το γύρω τοπίο.

Οι «Νέοι Αρχιτέκτονες» μπορούν να διαπιστώσουν την μείωση των διαστάσεων του πανύψηλου Πύργου, που σου δίνει την αίσθηση ότι εισέρχεται στα ουράνια. Από εκεί ακούγεται η ουράνια φωνή του Θεού(κωδωνοκρουσίες) που προσκαλεί τους πιστούς στις ακολουθίες(όπως ο Νώε στην κιβωτό).

Η αρχιτεκτονική του μας θυμίζει αρχέγονο κτίσιμο(αμυντικοί πύργοι με πολεμίστρες) στο κάτω μέρος, ενώ στην κορυφή μπαίνει στον βυζαντινό ρυθμό(κόκκινο τουβλάκι και θολωτά τόξα) και μας δείχνει κατά κάποιο τρόπο την ιστορική συνέχεια της πορείας της Εκκλησίας.

Ο πύργος στην κορυφή του λειτουργεί σαν παρατηρητήριο από όπου μπορεί κάποιος να απολαύσει την περιοχή ολόκληρη.

2. Παράθυρα(κουφώματα) Ναού. Σκοπός, διαφορετικές διαστάσεις και ιδιομορφία στο μεσαίο από τα πλάγια κλίτη.

- Σε τι αποσκοπεί η πλειάδα των παραθύρων(φωταγωγών) του μεσαίου κλίτους;

- Εντοπίστε δύο βασικές διαφορές μεταξύ των φωταγωγών του μεσαίου κλίτους σε σχέση με τα περιμετρικά.
- Ο λόγος της διαφορετικότητας που παρουσιάζουν έχει σχέση με την σχέση των χριστιανών μεταξύ τους. Ζητάτε από τον εμπυχωτή ή ελάτε σε επικοινωνία με τον αρχιτέκτονα του έργου για την πληροφόρηση αυτή.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 6 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
Κλιμάκιο 1. (Κουφώματα, διαφορετικά μεγέθη, αλληγορική προσέγγιση)

- Παρατηρήστε τα παράθυρα του μεσαίου κλίτους. Πόσα είναι και ποια διάταξη έχουν;
- -----
- Ποιος ο πρακτικός λόγος που είναι τόσα πολλά;
- Ποιες διαφορές εντοπίζετε στα υπόλοιπα παράθυρα; Υπάρχει λόγος που είναι έτσι;
- -----
- -----
- Αλληγορική προσέγγιση:
- -----
- -----

Είναι η τελευταία δραστηριότητα για τους «νέους αρχιτέκτονες». Στα κουφώματα του ναού εντοπίζουμε κάποιες παραδοξότητες.

Ενώ τα παράθυρα του υπερυψωμένου μεσαίου κλίτους είναι αρκετά, σε αυστηρή διάταξη και πανομοιότυπα μεταξύ τους, τα υπόλοιπα είναι σκόρπια, διαφόρων μεγεθών και αποστάσεων μεταξύ τους.

Ποιο μήνυμα θέλει να περάσει ο αρχιτέκτονας του μνημείου;

5.6.2 Κλιμάκιο Μελέτης των Στεγών του μνημείου

Σκοπός: Το κλιμάκιο αυτό αναλαμβάνει να μελετήσει ένα μεγάλο κεφάλαιο της ναοδομίας της βασιλικής: Τις τρεις τεράστιες στέγες που καλύπτουν τον Ναό εσωτερικά, εξωτερικά και ενδιάμεσα και που ως δομικό έργο προκαλεί μεγάλη εντύπωση, θαυμασμό και δέος στον επισκέπτη, ειδικότερα στους λάτρεις των ξυλοκατασκευών αυτών.

Στόχος: Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι πριν εισέλθει στην ιστορία της ναοδομίας ο ρυθμός της βασιλικής μετά τρούλλου, κυριαρχούσαν οι ξυλόστεγοι ναοί, αφού το υλικό αυτό ήταν προσβάσιμο και άφθονο στη φύση, όπως η πέτρα και το μάρμαρο. Να αντιληφθούν επίσης τα μεγάλα πλεονεκτήματα της ξύλινης στέγης ειδικότερα σε τέτοια υψόμετρα και κλιματολογικές συνθήκες.

Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα:

Να μπορούν να χαρακτηρίσουν την μορφή και τον τύπο μιας στέγης.

Να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται τον τρόπο στήριξης μιας τεράστιας στέγης και τα είδη των ζευκτών που χρησιμοποιούνται.

Να κατανοήσουν τον καθοριστικό ρόλο και την ευθύνη του πολιτικού μηχανικού που αναλαμβάνει τέτοια ή παρόμοιας σημασίας έργα.

Σημ. Εφαρμόζονται οι κανόνες ασφαλείας όπως περιγράφονται και στο πρώτο κλιμάκιο.

Λέξεις κλειδιά: Ξυλόστεγοι Ναοί, αμφικλινής, μονόκλινη, ζευκτά, κατανομή φορτίων, θερμομόνωση, ηχομόνωση.

Σημεία προσέγγισης:

1. Διαστάσεις και κλίση μεσαίας στέγης και των δύο πλαϊνών. Ποια κλίτη καλύπτουν.
2. Τρόπος στήριξης. Μελέτη των ζευκτών-ψαλιδιών.
3. Κεραμίδι. Τύπος, υλικό και τρόπος κάλυψης.
4. Ενδιάμεσα υλικά. Θερμομονωτικά – ηχομονωτικά.
5. Συμβολισμοί στέγης(επιπρόσθετο)

Ειδικότερα:

Δραστηριότητα 1: Διαστάσεις και κλίση μεσαίας στέγης και των δύο πλαϊνών. Ποια κλίτη καλύπτουν.

- Με τον ειδικό μετρητή αποστάσεων ή με την χρήση των σχεδίων του έργου με τα οποία θα εφοδιάσουμε τα παιδιά καταγράφουν στο φύλλο εργασίας τις διαστάσεις και των τριών στεγών. Στόχος είναι να αντιληφθούν χειροπιαστά το μέγεθος, τον όγκο της ξυλείας και την δυσκολία που αντιμετωπίζει ο κατασκευαστής.

- Να εντοπίσουν με μοιρογνωμόνια την κλίση των στεγών και να αντιληφθούν – εξηγήσουν την λογική των κλίσεων αυτών.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ

Κλιμάκιο 2. ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

- Μετρήστε και καταγράψτε με την βοήθεια του φωτόμετρου τις διαστάσεις των στεγών του μνημείου
- **Μεσαία Στέγη:**
Πλάτος: _____ μέτρα. Μήκος: _____ μέτρα
- **Βόρεια – Νότια Στέγη:**
Πλάτος: _____ μέτρα. Μήκος: _____ μέτρα
- **Κλίσεις Στεγών:**
Κλίση Μεσαίας στέγης _____ (μοίρες)
Κλίση Βόρειας – Νότιας στέγης _____ (μοίρες)
- Γιατί κατά την γνώμη σας χρειάζεται η κλίση αυτή;

Τα παιδιά καταμετρούν το πλάτος και μήκος των στεγών του Ναού. Αντιλαμβάνονται τα μεγέθη και τον βαθμό δυσκολίας κατασκευής ενός τέτοιου έργου ειδικά στα παλαιότερα χρόνια. Καταμετρούν επίσης τις κλίσεις των στεγών και καταγράφουν τους λόγους δημιουργίας τέτοιας κλίσης σε σχέση με το περιβάλλον και τις κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής.

Αντιλαμβάνονται την επιστημονική γνώση και κατάρτιση του μηχανικού-μελετητή του έργου, αλλά και το μέγεθος της ευθύνης που έχει για το έργο και την ασφάλεια των επισκεπτών.

Δραστηριότητα 2: Τρόπος στήριξης. Μελέτη των ζευκτών-ψαλιδιών.

- Από τον δεύτερο εξώστη στην δυτική απόληξη του μνημείου τα παιδιά έχουν οπτική επαφή με την στέγη και τα ζευκτά. Φωτογραφίζουν και μελετούν εξ επαφής σχεδόν τον σχεδιασμό και την κατασκευή των δύο ειδών ψαλιδιών που στηρίζουν τις στέγες.
- Καταμετρούν τις διαστάσεις των δοκών και εξετάζουν τον τρόπο που οι μηχανικοί “έδεσαν” με μεταλλικά στοιχεία την ξυλεία, για να καλύψει τις διαστάσεις και να αντέξει την πίεση που εξασκείται από την οροφή (λαμβάνοντας υπόψη και εξωγενείς παράγοντες, π.χ. χιόνια, πάγος, βροχή, άνεμος).

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2

- Φωτογραφίζουμε και εντοπίζουμε τα ζευκτά-ψαλίδια και καταγράφουμε διαστάσεις:
- Αμφικλινή: Πλάτος ___ Ύψος ___ Δοκοί ___ Χ ___
- Μονοκλινή: Πλάτος ___ Ύψος ___ Δοκοί ___ Χ ___
- Γράψετε δύο λόγους που χρειάζονται τόσο μεγάλες διαστάσεις:
 - 1. _____
 - 2. _____
- Μεταλλικά στοιχεία:
 - Ποιος είναι ο ρόλος τους;
 - _____
 - _____

Δραστηριότητα 3: Κεραμίδι: Τύπος, υλικό και τρόπος κάλυψης.

- Παρατηρούν και φωτογραφίζουν μέρος της εξωτερικής στέγης(σημεία πρόσβασης από τον πύργο του καμπαναριού)
- Εφοδιάζονται με δείγματα κεραμιδιού που υπάρχουν διαθέσιμα. Αντιλαμβάνονται το μέγεθος, το βάρος και την υφή του. Περιγράφουν τον τύπο και το υλικό που είναι φτιαγμένο το κεραμίδι.
- Ανακαλύπτουν από πηγές, πως πλάθεται, καλουπώνεται και ψήνεται σε ειδικό φούρνο.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3

- Τα μυστικά του κεραμιδιού:
- Πως ονομάζεται το ειδικό αυτό κεραμίδι των ξυλόστεγων Τροόδους και που το βρίσκουμε;
- -----
- Καταγράψω λεπτομέρειες:
- Διαστάσεις: ___Χ___ Βάρος: ___Χ___
- Πόσα κεραμίδια στο τ.μ.; - ___ κεραμίδια.
- Πόσο βάρος στο τ.μ.; - ___ κιλά.
- Πόσο βάρος στην Μεσαία Στέγη; ___ κιλά.
- Πόσο βάρος στις άλλες δύο; ___ κιλά-τόνοι.
- Συνολικά: ___ κιλά - τόνοι.
- Φτιάξτε με τα υλικά που σας δίνονται στο εργαστήριο την δική σας στέγη.

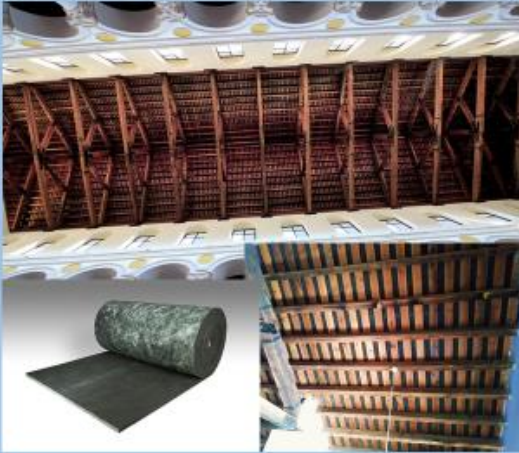
Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η κατασκευή της στέγης προτείνουμε στα παιδιά να φτιάξουν στο βιωματικό εργαστήριο στον προαύλιο χώρο του μνημείου την δική τους στέγη. Δίνεται δείγμα με πλέγμα δοκίδων σε μικρά ζευκτά και τα παιδιά εφαρμόζουν με την βοήθεια του εμπυχωτή τα κεραμίδια στη σωστή διάταξη(όλα τα κεραμίδια σταυρώνουν με τρόπο που να μένει ακάλυπτο μόνο το 1/3 του κεραμιδιού).

Καταμετρούν τα κεραμίδια που τοποθέτησαν στο ένα τετραγωνικό μέτρο και κάνουν τις πράξεις για να βρουν το συνολικό βάρος που υπάρχει στις στέγες.

Δραστηριότητα 4: Ενδιάμεσα υλικά. Θερμομονωτικά – ηχομονωτικά.

- Μελετούν από τις πηγές τα υλικά που εφαρμόζονται ενδιάμεσα της εξωτερικής και εσωτερικής στέγης.
- Εντοπίζεται ο ρόλος και η συμβολή των θερμομονωτικών υλικών στη στέγη σε σχέση με τις καιρικές συνθήκες του τόπου.
- Εντοπίζεται ο ρόλος και η συμβολή των ηχομονωτικών υλικών και η ευεργετική επίδραση τους στην τέλεια ακουστική του ναού.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4

- Θερμομονωτικά – ηχομονωτικά υλικά.
- Παρατηρούμε την στέγη από το κάτω μέρος. Διαπιστώνουμε ότι τα ξύλα είναι τοποθετημένα σε απόσταση μεταξύ τους.
- Τι νομίζετε ότι υπάρχει ενδιάμεσα;
- -----
- Σε τι χρησιμεύουν τα υλικά αυτά;
- -----
- Τραγουδήστε κάτι για να διαπιστώσετε την εξαιρετική ακουστική που έχει το κτήριο.
- Που συμβάλει αυτό;
- -----

Εξαιρετική συμβολή στην ηχομόνωση του μνημείου είναι η εσωτερική εφαρμογή στη στέγη, ειδικού υλικού (linacoustic RC) που τοποθετήθηκε πίσω από τα αραιωμένα σανίδια της στέγης, για να απορροφά και να απομονώνει τον ήχο, ώστε να μην επιστρέφει πίσω, με αποτέλεσμα να ακούει κάποιος πεντακάθαρα όπου και να βρίσκεται στο Ναό.

Η θερμομόνωση εξ άλλου, έχει επιτευχθεί με την τοποθέτηση ειδικής μονωτικής μεμβράνης κάτω από το κεραμίδι της στέγης.

Δραστηριότητα 5: Συμβολισμοί στέγης(προαιρετικό, εάν ο χρόνος το επιτρέπει)

- Η στέγη του ναού ως ουρανός
- Η πολυπλοκότητα και τα σκουρόχρωμα στοιχεία της στέγης σε σχέση με την αντίληψη για το θείο.

5.6.3 Κλιμάκιο εσωτερικής διαρρύθμισης-συστατικών μερών

Σκοπός: Το τρίτο κλιμάκιο μαθητών θα ασχοληθεί με την εσωτερική διαρρύθμιση και τα βασικότερα συστατικά μέρη του μνημείου που εξετάζουμε. Θα κληθεί να αναγνωρίσει και να καταγράψει σε φύλλο εργασίας τον πρόναο ή νάρθηκα, τον κυρίως ναό, τα κλίτη, τον

σολέα με τα εξαρτήματα του, το ιερό βήμα και τα παραβήματα(πρόθεση, διακονικό), καθώς και τον γυναικωνίτη ή εξώστη.

Στόχος: Να εντοπίζει ο μαθητής και να αναγνωρίζει τα εσωτερικά μέρη του μνημείου, αλλά και με τις προτεινόμενες δραστηριότητες να επιχειρηθεί η εμβάθυνση στην χρήση, στο νόημα και τους συμβολισμούς που εμπεριέχονται στο κάθε σημείο αναφοράς.

Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα:

Να μπορεί ο μαθητής να αναγνωρίζει τα βασικότερα μέρη του Μνημείου εσωτερικά.

Να αντιλαμβάνεται την χρήση των συστατικών μερών του ναού.

Να προσεγγίζει με σεβασμό τους ιερούς χώρους αφού κατανοήσει την ιερότητα και τους συμβολισμούς τους.

Σημεία προσέγγισης:

1. Νάρθηκας ή πρόναος. Παλαιότερη και σημερινή χρήση.
2. Κυρίως ναός. Χρήση και διαχωρισμός. Σολέας και Άμβωνας. Τι περιλαμβάνει;
3. Ιερό Βήμα. Εικονοστάσιο, Αγία τράπεζα, Σύνθρονο αψίδας, παραβήματα και παρεκκλήσια. Συμβολισμοί.
4. Γυναικωνίτης ή εξώστης.

Πιο αναλυτικά:

Δραστηριότητα 1: Νάρθηκας ή πρόναος. Παλαιότερη και σημερινή χρήση.

- ✓ Νάρθηκας ή πρόναος. Παλαιότερη και σημερινή χρήση. Γιατί εξέλιπε ο κυριότερος λόγος ύπαρξης και χρήσης του νάρθηκα.
- ✓ Ο Πρόναος ως τρόπος προετοιμασίας του πιστού για την Θεία Λατρεία. - Ποιες ενέργειες, δράσεις, εφόδια και συναισθήματα μπορούν να εισαγάγουν τον πιστό στο λατρευτικό κλίμα της Εκκλησίας;(άναμμα κεριού: φωτισμός από το ανέσπερο φως του Χριστού, συναγωγή επί το αυτό, ασπασμός των εικόνων)
- ✓ Ο Πρόναος ως μεταίχμιο ουρανού και γης. Εγκατάλειψη πεπερασμένου κόσμου και είσοδος στην αιωνιότητα.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδομοί» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1 (ΝΑΡΘΗΚΑΣ)

- Κυριότερη χρήση του Νάρθηκα στα παλαιότερα χρόνια;
- -----
- Γιατί εξέλιπε ο βασικός ρόλος του Νάρθηκα ή Πρόναου;
- -----
- Εντοπίστε τον Νάρθηκα του μνημείου που εξετάζουμε.
- Τι εντοπίσετε σ' αυτόν; 1. -----
- 2. ----- 3. -----
- Ποιο ρόλο έχει σήμερα;
- -----

Πως προετοιμάζει ο Νάρθηκας τον πιστό για την είσοδό του στη Θεία Λατρεία; Γράψετε τρία σημεία.

Οι «Μικροί Ναοδομοί» εισέρχονται στον πρόναο ή νάρθηκα του Αγίου Αρσενίου. Προσπαθούν να νιώσουν ποια συναισθήματα έχει ο πιστός, εγκαταλείποντας και ξεχνώντας την καθημερινότητα του, ενώ προχωρεί προς την αιωνιότητα. Από τα φθαρτά στα άφθαρτα, από τα επίγεια στα ουράνια.

Βασικός στόχος του πρόναου σήμερα είναι να εισαγάγει τον πιστό σε κάτι νέο, καινούργιο και ωφέλιμο.

Τα παιδιά εντοπίζουν ποια σημεία και ενέργειες βοηθούν τον πιστό στην προετοιμασία του στον Νάρθηκα, για την είσοδό του στον Κυρίως Ναό.

Δραστηριότητα 2: Κυρίως ναός. Χρήση και διαχωρισμός. Σολέας και Άμβωνας. Τι περιλαμβάνει; Το βαθύτερο νόημα.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- ✓ Να παρακαλέσουμε και να προκαλέσουμε τα παιδιά να παραμείνουν για λίγο στην είσοδο του κυρίως ναού, εστιάζοντας την προσοχή τους στον μακρύ διάδρομο που ξανοίγεται μπροστά τους και μοιάζει ατέρμονας, και να ατενίσουν στο βάθος, τις τεράστιες δεσποτικές εικόνες, την ασίδα με την πλατυτέρα να υψώνεται στο κέντρο και την μορφή του Χριστού στο ανώτερο σημείο του Ναού. Να περιγράψουν ακολούθως με σύντομες φράσεις, τα πρώτα συναισθήματα και εντυπώσεις που τους δημιουργούνται.

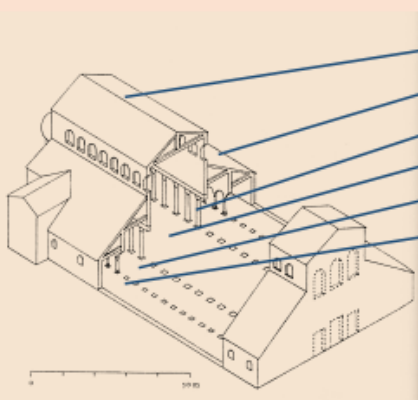
ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΣ)

- Σταματήστε στην είσοδο του Κυρίως Ναού και περιγράψτε συναισθήματα και εντυπώσεις:
- -----
- -----
- Με τι θα παρομοιάζατε τον διάδρομο μπροστά σας και ποιος αναμένει στο βάθος;
- -----
- Τι αναμένουν οι πιστοί στα στασίδια τους ατενίζοντας συνεχώς στην ανατολή;
- -----
- Πού μας καθοδηγούν οι κιονοστοιχίες και ποιους συμβολίζουν; (μετάλλια)
- -----

- ✓ Θα μπορούσαν επίσης να εκφράσουν μερικές σκέψεις, ερχόμενοι στην θέση των πιστών που συμμετέχουν από τα στασίδια τους σε μια Θεία Λειτουργία, τι άραγε προσδοκούν, τι αναμένουν, με την συμβολική πράξη της συνεχούς στροφής από τη δύση(χώρος του σκότους) προς την ανατολή(χώρος του φωτός).
- ✓ Κιονοστοιχίες με κατεύθυνση προς το ιερό βήμα. Κάθε κίονας και ένας απόστολος(στο μετάλλιο), που μας καθοδηγεί προς τον Χριστό – αιωνιότητα.
- ✓ Ποια η χρήση και πως διαχωρίζεται ο κυρίως ναός; Τρίκλιτος ή Πεντάκλιτος; Σε τι χρησιμεύει το τέταρτο και πέμπτο κλίτος;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΣ)

- Σ ___ η Μ ___ ο _ Κλ ___ ς.
- Σ τ ___ Ν ___ Κλ ___ .
- Κ ___ ο ___ ί ς.
- Μ ___ Κ ___ .
- Β ό ___ Κ ___ ο _ .
- Τέταρτο Κλίτος.
- Σύμφωνα με τα πιο πάνω δεδομένα πως θα λέγατε ότι είναι ο Ναός που εξετάζουμε; Τρίκλιτος ή Πεντάκλιτος;
- -----

Στο μνημείο που μελετούμε υπάρχει η διχογνωμία εάν ο Ναός είναι Πεντάκλιτη ή Τρίκλιτη Βασιλική. Με την αυστηρή έννοια της Ορθόδοξης Ναοδομίας, τα κλίτη χωρίζονται με κιονοστοιχίες, όπως το πιο πάνω προοπτικό. Από την άλλη οι πλαϊνές στέγες καλύπτουν δύο κλίτη στις πεντάκλιτες εκκλησίες. Τα παιδιά καλούνται να πουν και να δικαιολογήσουν την γνώμη τους.

- ✓ Περιγραφή και μελέτη του Άμβωνα. Ποια η χρήση του, γιατί βρίσκεται σε κεντρικό σημείο του Ναού, και τι συμβολίζει;
- ✓ Περιγραφή και μελέτη του «Σολέα». Πού βρίσκεται, τί περιέχει, ποια η χρήση του και ποιος ο συμβολικός του χαρακτήρας;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 (ΣΟΛΕΑΣ-ΑΜΒΩΝΑΣ)

- Εντοπίστε και περιγράψτε τον ΣΟΛΕΑ:
- Τι περιλαμβάνει;
- 1. _____ 2. _____
- 3. _____ 4. _____
- Ποιες τελετές γίνονται στο ΣΟΛΕΑ;
- 1. _____ 2. _____
- 3. _____ 4. _____
- Τι συμβολίζει;

Εντοπίστε και περιγράψτε τον Άμβωνα:
 Τι συμβολίζει;

Οι «Μικροί Ναοδόμοι» μαθαίνουν για την σημασία και τον συμβολικό χαρακτήρα που έχει ο Σολέας. Ο πιστός συμμετέχοντας στα μυστήρια και τελετές που λαμβάνουν χώρα εκεί, πλησιάζει όλο και περισσότερο το Θείο, που είναι και η κύρια επιδίωξη του. Μπορεί να αναγνωρίζει τα διάφορα «εξαρτήματα» του Σολέα, όπως τον Δεσποτικό Θρόνο και το Σύνθρονο, τους δύο χορούς δεξιά και αριστερά, τα μανουάλια όπου ανάβουν λαμπάδες προς τιμήν της Αγίας Τριάδος.

Εκεί τελούνται όλες οι επίσημες τελετές, δοξολογικές, ευχαριστιακές, αγιαστικές, καθώς και τα μυστήρια με τα οποία πλησιάζει ο πιστός περισσότερο τον Θεό, της βάπτισης, του γάμου, της κηδείας.

Παράλληλα θα περιγράψουν και τον άμβωνα που τα παλαιότερα χρόνια βρισκόταν στο κέντρο του ναού για λόγους ακουστικής, αλλά σήμερα έχει μετακινηθεί πιο κοντά στον

Σολέα. Μας θυμίζει το κηρυκτικό έργο του Κυρίου, αφού από τον άμβωνα διαβάζεται η Ευαγγελική περικοπή της ημέρας και διδάσκεται ο Θείος Λόγος.

Βιωματικό εργαστήριο:

Προσκαλούμε τα παιδιά στο κέντρο του Σολέα όπου τελούνται τα μυστήρια ή και στα ψαλτήρια του Ναού από όπου μπορούν να απαγγείλουν ή να τραγουδήσουν ένα ψαλμό(π.χ. τη Υπερμάχω) για να νιώσουν την χρήση του λατρευτικού χώρου αλλά και να διαπιστώσουν την τέλεια ακουστική του ναού.

Δραστηριότητα 3: Ιερό Βήμα. Εικονοστάσιο, Αγία τράπεζα, Σύνθρονο αφίδας, παραβήματα και παρεκκλήσια. Συμβολισμοί.

Επιμέρους δραστηριότητες:

- ❖ Η «ιερότητα» και το «άβατο» του ιερού βήματος. Πως μπορούμε να κατανοήσουμε το γεγονός ότι κάποιος χώρος θεωρείται τόσο ιερός ώστε να είναι άβατος, εκτός από όσους και όσες έχουν ειδική ευχή και αποστολή.
- ❖ Διαχωρισμός του ιερού βήματος από τον Κυρίως Ναό. Βήλαιο ή εικονοστάσιο. Περιγραφή και διαπιστώσεις. Μέγεθος και τεχνοτροπία εικόνων, κίνες, κιονόκρανα, επιστήλιο και θωράκια, απλότητα και μεγαλοπρέπεια.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδομοί» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Εικονοστάσιο-Ιερό Βήμα)

- Εικονοστάσιο παλαιοχριστιανικής τεχνοτροπίας
- Κ _____ Τοποθετήστε στη σωστή θέση:
(Θωράκια, Εικόνα, Ωραία Πύλη)
- Ε π _____ (Καντήλι, Κίονας, Επιστήλιο)
- Κ _____ (Κιονόκρανο)
- Κ _ ο _ _ _ ο
- Ω _ _ _ Π _ _
- Θ _ _ _ _
- Καταγράψτε τις διαστάσεις των Δεσποτικών εικόνων και περιγράψτε την τεχνοτροπία τους.
- Τι διαχωρίζει το εικονοστάσιο;

Οι «Μικροί Ναοδομοί» διαπιστώνουν ότι το διαχωριστικό «Βήλαιο» παλαιότερα και σήμερα Τέμπλο ή Εικονοστάσιο, έρχεται να διαχωρίσει το Ιερό Βήμα, που είναι «άβατο»

και προορίζεται μόνο για τους κληρικούς, από τον Κυρίως Ναό που είναι ο χώρος των πιστών. Το εικονοστάσιο ακολουθεί τον ρυθμό του μνημείου και είναι σε παλαιοχριστιανική μορφή(κατασκευαζόταν με μάρμαρο ή μαρμαρόπετρα), με μεγάλες εικόνες(140X210) της σχολής του Πανσέληνου, τους Κίονες με τις Βάσεις και τα Κιονόκρανα, το Επιστήλιο και τα Θωράκια.

- ❖ Η Αγία Τράπεζα με τους κίονες και το κιβώριο περιμετρικά. Τί συμβολίζει;
- ❖ Παρατηρούμε το σύνθρονο στην αψίδα του ιερού βήματος. Καταγράφουμε την χρήση και τον συμβολισμό.

Σημείωση: Τα παιδιά κατανοούν ότι η είσοδος στο Ιερό Βήμα επιτρέπεται σε όσους έχουν ειδική αποστολή(άνδρες ή γυναίκες), είτε είναι κληρικοί, είτε έχουν ευχή να διακονήσουν εκεί.

Στο Ναό δεν υπάρχει τίποτε τυχαίο. Η Αγία Τράπεζα συμβολίζει τον ένδοξο Θρόνο αλλά και τον Τάφο του Χριστού(περιέχει λείψανα αγίων) και η Ωραία Πύλη τον «λίθο» που έκλεισε τον τάφο. Το Ιερό Κιβώριο «εν είδη ουρανού» καλύπτει και προστατεύει την Αγία Τράπεζα ενώ συνήθως φέρει ανάγλυφους αγγέλους και το πουλί του Φοίνικα που αναγεννάται από τις στάχτες του ως σύμβολο της Ανάστασης του Χριστού.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Εικονοστάσιο-Ιερό Βήμα)

Ιερό Βήμα – Αγία Τράπεζα

- Κ _____ (Συμπληρώστε: Πεσόσ, Αγία
- Κι _____ (Τράπεζα, Κιβώριο)
- Π _____, _____ (κιονόκρανο)
- Α _____ Τ _____
- Ποιοι εισέρχονται στο Ιερό Βήμα και γιατί;
- _____
- Τί συμβολίζει το Κιβώριο της Αγ. Τράπεζας;
- _____
- Τι συμβολίζει η Αγία Τράπεζα;
- _____

- ❖ Ποια θεωρούνται τα παραβήματα στο ναό και ποια η χρήση τους, συνδυασμός με τα εκατέρωθεν παρεκκλήσια.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ
ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί
Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ
ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5
(Σύνθρονο-Παραβήματα)

- Σ _____
- Π _____ τ _____
- ή Π _____ ρ _____
- Ποια είναι η χρήση του
σύνθρονου;
- _____
- Τι είναι τα Παραβήματα;
- _____

Εντοπίζουν το Σύνθρονο, τον πρώτο δεσποτικό θρόνο και τα παραβήματα, την πρόθεση και το διακονικό, που ονομάζονται διαφορετικά και παστοφόρια.

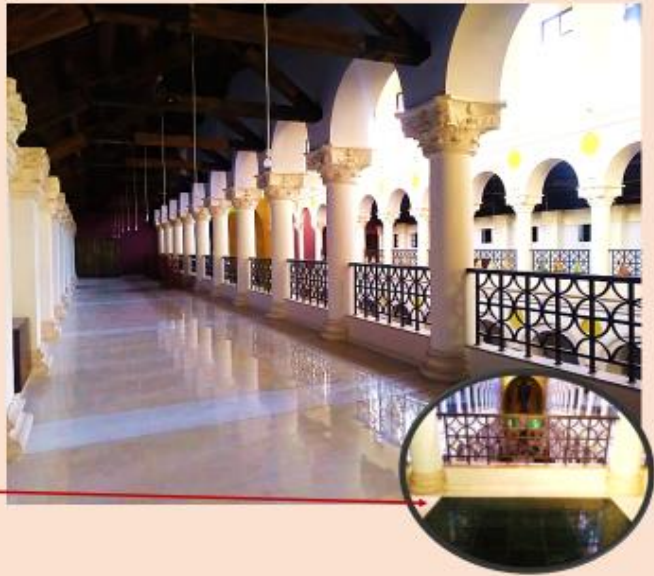
Δραστηριότητα 4: Γυναικωνίτης ή εξώστης.

Επιμέρους δραστηριότητες:

- Τι ονομάζουμε γυναικωνίτη, γιατί λέγεται έτσι, ποια η χρήση του σήμερα.
- Παρατηρήστε το χρώμα του δαπέδου στη δυτική όψη και συνδυάστε το με το ανάλογο της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Ποιο γεγονός μας θυμίζει;
- Σκεφτείτε μεταξύ σας και προτείνετε ιδέες για δραστηριότητες και σημαντικά γεγονότα που θα μπορούσαν να λάβουν χώρα στους μεγάλους χώρους του εξώστη; Παραδείγματα από το παρελθόν, προτάσεις για το μέλλον. Να ληφθούν υπόψη οι βοηθητικοί χώροι φιλοξενίας (κουζίνα-δωμάτια) που διαθέτει ο εξώστης.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι»
ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 6
(Γυναικωνίτης)

- Τι ονομάζουμε γυναικωνίτη;
- -----
- Ποια η χρήση του σήμερα;
- -----
- Προτείνετε δικές σας ιδέες για μελλοντική αξιοποίηση του χώρου που ανέρχεται στα 600 τ.μ. και διαθέτει κουζίνα και χώρους φιλοξενίας.
- -----
- -----
- Μελετήστε το σημείο παραμονής της Αυτοκράτειρας του Βυζαντίου.

Σήμερα στον «γυναικωνίτη» ανεβαίνουν κυρίως νεαρά πρόσωπα που προτιμούν να έχουν μια πανοραμική θέα του ναού. Μπορούμε να φέρουμε στη μνήμη μας ότι η Αυτοκράτειρα του Βυζαντίου είχε την θέση της πάντα στον γυναικωνίτη ακριβώς απέναντι από το Ιερό Βήμα. Στην Αγία Σοφία την ανέβαζαν με την άμαξά της και στον χώρο που παρέμενε υπάρχει ένα στρογγυλό πράσινο μάρμαρο. Ο μελετητής του Ναού τοποθέτησε στο σημείο αυτό πράσινο μάρμαρο θάσου, για να μας το θυμίζει.

5.6.4 Κλιμάκιο κιονοστοιχιών-δομικών στοιχείων

Σκοπός: Η ομάδα αυτή θα έχει να μελετήσει και να αντλήσει πληροφορίες για πιο εξειδικευμένα μέρη του μνημείου, όπως είναι τα στατικά και δομικά στοιχεία, καθώς και τα διακοσμητικά μοτίβα εντός του Ναού.

Στόχος: Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι η ολοκλήρωση ενός έργου τέτοιας τεχνοτροπίας οφείλεται σε επιμέρους λεπτομέρειες που προσδίδουν στο μνημείο περισσό και εξαίρετο κάλλος.

Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα:

-Να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται τα παιδιά την χρήση των στατικών στοιχείων ενός μνημείου. Πόσο αναγκαία ήταν η πυκνότητα των κίωνων, των τόξων και των σταυροθολίων.

-Να εκτιμήσουν την αγάπη και τη σημασία που έδιναν στο μνημείο, και στο πρόσωπο που αφιέρωναν το μνημείο, δημιουργώντας σ' αυτό, απaráμιλλου κάλλους καλλιτεχνικά έργα και διακοσμήσεις.

Ως σημεία μελέτης προτείνονται τα εξής:

1. Κιονοστοιχίες. Μορφή, πυκνότητα, συμβολισμός.
2. Βάσεις και Κιονόκρανα. Χρήση, διάκοσμος, ρυθμός.
3. Παραστάδες και επίκρανα. Θέση και χρήση.
4. Τόξα(καμάρες). Τεχνικά χαρακτηριστικά, αναγκαιότητα.
5. Σταυροθόλια. Χρησιμότητα, αναγκαιότητα, συμβολισμός.
6. Μετάλλια και κορνίζες.

Επιμέρους δραστηριότητες:

Δραστηριότητα 1: Κιονοστοιχίες. Μορφή, πυκνότητα, συμβολισμός.

- ↳ Καταμετρήστε και καταγράψετε τον αριθμό των κίωνων, την απόσταση μεταξύ τους, τις διαστάσεις τους και την μορφή τους(απλές, με μείωση και ένταση)
- ↳ Σε τι αποσκοπεί η πυκνότητα τους και ποια αρχαία μνημεία θυμίζουν;
- ↳ Ποιος ο συμβολισμός τους σύμφωνα με τους πατέρες της Εκκλησίας;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ
ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί
Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ
ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1
(Κιονοστοιχίες)

- Εντοπίστε τους κίονες και τις παραστάδες.
- Τι ονομάζουμε κιονοστοιχία και σε τι αποσκοπεί;
- -----
- -----
- Τι συμβολίζουν οι κίονες;
- -----
- -----
- Τι παρατηρείτε ως προς την διάμετρο τους;
- -----

Στο υπό μελέτη μνημείο εντύπωση προκαλούν οι κιονοστοιχίες που όπως περιγράψαμε στην προθεωρία, βρίσκονται εκεί για στατικούς λόγους, για να στηρίξουν δηλαδή το πάνω μέρος του οικοδομήματος(Γυναικωνίτης, στέγη). Η Εκκλησία απέδωσε πνευματικό περιεχόμενο στις κιονοστοιχίες παραβάλλοντάς τις, με τους Αγίους

Αποστόλους του Χριστού, οι οποίοι «πορευθέντες εις πάντα τα έθνη» στήριξαν την Εκκλησία και οδήγησαν τους ανθρώπους στο δρόμο της σωτηρίας, εκεί όπου κατευθύνονται οι κίονες, προς το Ιερό Βήμα, στην ένωση των πιστών με τον Χριστό.

Στο μνημείο υπάρχουν κίονες(στρογγυλές κολώνες) και παραστάδες, κολώνες δηλαδή ορθογώνιας ή τετράγωνης διατομής που προβάλλει η προεξοχή τους από την τοιχοποιία. Οι κίονες καταλήγουν σε κιονόκρανο, ενώ οι παραστάδες σε επίκρανο.

Από τεχνικής άποψης οι κίονες έχουν κατασκευαστικό ενδιαφέρον αφού όπως και στους αρχαίους ελληνικούς ναούς αναπτύσσουν «ένταση» και «μείωση». Παρουσιάζουν δηλαδή σταδιακή αύξηση στην διάμετρο τους από κάτω προς τα πάνω(ένταση) ενώ προς την κορυφή η διάμετρος μειώνεται(μείωση).

Είναι μια λεπτομέρεια που έχει να κάνει και με την ανάπτυξη «δυνάμεων», πιέσεων δηλαδή στον κίονα, αλλά και με αισθητικούς λόγους, αφού αποφεύγεται η μονοτονία στην διάμετρο του κίονα.

Δραστηριότητα 2: Βάσεις και Κιονόκρανα. Χρήση, διάκοσμος, ρυθμός.

- ↳ Μελετήστε και χαρακτηρίστε τον διάκοσμο των Κιόνων.
- ↳ Σε τι χρησιμεύει η βάση και το κιονόκρανο.
- ↳ Ποιο ρυθμό ακολουθούν τα κιονόκρανα του Ναού; Ποια συνέχεια και επίδραση φανερώνουν;
- ↳ Εντοπίστε και καταγράψτε τι ονομάζουμε παραστάδες και επίκρανα.
- ↳ Σε τί αντιστοιχούν και τι χρησιμεύουν;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες»
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2
(Κιονόκρανα - Επίκρανα)

- Τι ονομάζουμε κιονόκρανο;
- -----
- Τι ονομάζουμε επίκρανο;
- -----
- Ποια είναι η τεχνική τους χρήση;
- -----
- Τι δηλώνει ο διάκοσμος τους;
- -----
- Χαρακτηρίστε τον ρυθμό των κιονόκρανων:
- -----
- -----
- -----
- -----
- Στον Ναό μας ποιο χρησιμοποιείται;

Κιονόκρανο είναι η κεφαλή της κολώνας(κίονα). Ουσιαστικά υποβαστάζει το επιστήλιο το οποίο μπορεί να στηρίξει την ανωδομή ή την στέγη. Τα συναντούμε από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα. Επίκρανο είναι η κορυφή της παραστάδας και έχει τον ίδιο ρόλο.

Η διακόσμηση ποικίλει ανάλογα με την εποχή. Οι τρεις βασικοί ρυθμοί του Ελληνικού κιονόκρανου είναι ο Δωρικός, ο Ιωνικός και ο Κορινθιακός. Στην περίπτωση μας χρησιμοποιείται κιονόκρανο κορινθιακού ρυθμού.

Δραστηριότητα 3: Τόξα(καμάρες). Τεχνικά χαρακτηριστικά, αναγκαιότητα.

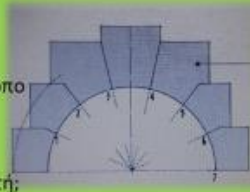
- ↳ Παρατηρήστε τα τόξα του μνημείου και συλλογιστείτε πόσο γραφικά είναι και πόσο κάλλος προσδίδουν στην γενικότερη όψη του ναού.
- ↳ Ποια υλικά αντικατέστησαν την παραδοσιακή κατασκευή των τόξων; Πως κατασκευάζονταν στις βασιλικές και σε άλλα αρχαία κτήρια;
- ↳ Ποια δομικά στοιχεία συνδέουν μεταξύ τους και τι υποβαστάζουν;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ
ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (Τόξα)

Παρατηρήστε τα τόξα
του μνημείου
Τι εντύπωση σας
δημιουργούν;;;

- Μελετούμε τον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής των τόξων.
- Εντοπίστε τους «Θολίτες» και το «Κλειδί».
- Σε τί αποσκοπούσε η διάταξη αυτή;

- -----
- Με ποια υλικά γίνονται σήμερα τα τόξα;
- -----
- Ποια η γνώμη σας για την αλλαγή αυτή;
- -----

- -----
- Φτιάξτε το δικό σας τόξο στο εργαστήριο του ναού.

Στη δραστηριότητα αυτή, οι «Μικροί Καλλιτέχνες» μελετούν τα τόξα. Την καμπύλη που ενώνει δύο κιονόκρανα ή την απόληξη δύο τοίχων. Αναγνωρίζουν τους «Θολίτες» που έχουν σφηνοειδή φόρμα και το «κλειδί» που έρχεται να επιστεγάσει την θολωτή κατασκευή.

Χρήσιμο είναι να γνωρίζουν ότι την παραδοσιακή τεχνική του τόξου, ήρθε να αντικαταστήσει στη σύγχρονη εποχή το μπετόν και ο οπλισμός με σίδηρο. Υλικά που παρέχουν την «εύκολη λύση» και την «αντισεισμική λειτουργία», αλλά όπως έχει αποδειχτεί έχουν περιορισμένο χρόνο ζωής, αφού μέχρι τα 80 με 100 χρόνια το μπετόν αποσαθρώνεται και αποσυντίθεται, ενώ ο σίδηρος διαβρώνεται, σκουριάζει και διαλύεται.

Ως βιωματικό εργαστήριο τα παιδιά θα έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τις οικοδομικές ικανότητες τους στο στήσιμο ενός τέτοιου τόξου ή θολωτής κατασκευής στο εργαστήριο στον προαύλιο χώρο του Ναού.

Δραστηριότητα 4: Σταυροθόλια. Χρησιμότητα, αναγκαιότητα, συμβολισμός.

- ↳ Εντοπίστε τον «σταυρόσχημο» θόλο στην οροφή του βόρειου και νότιου κλίτους του Ναού.
- ↳ Από τι αποτελείται; Γιατί κατασκευάζεται με αυτό τον τρόπο; Τι στηρίζει ένα σταυροθόλιο; Από πότε υπάρχει αυτή η τεχνοτροπία;
- ↳ Σε ποιο χριστιανικό χώρο εντοπίζουμε αρχικά αυτά τα σχήματα;

↪ Ποιος είναι ο συμβολισμός τους;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ
ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 (Σταυροθόλια)

- Τι είναι τα Σταυροθόλια και που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά;
- -----
- -----
- -----
- Μελετούμε τον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής των Σταυροθολίων.
- Ποια υλικά χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή τους;
- -----
- -----
- -----

Εντοπίστε τα Σταυροθόλια του μνημείου. Ποια συναισθήματα σας δημιουργούν;;;

Χρήσιμη πληροφόρηση: Ένα από τα πλέον άγνωστα για τον απλό κόσμο μοτίβα στις βυζαντινές κατασκευές είναι τα Σταυροθόλια.

Σταυροθόλιο έχουμε όταν δύο τόξα, δύο ημικυλινδρικές επιφάνειες τέμνονται στο κέντρο. Δημιουργείται δηλαδή ένας σταυρόσχημος θόλος. Εάν κάποιος κοιτάξει κατακόρυφα προς τα πάνω θα δει σε μια οροφή να είναι σχηματισμένος ένας σταυρός. Κατά τη ρωμαϊκή εποχή με σταυροθόλια στεγάζονται τετράγωνοι ή σχεδόν τετράγωνοι χώροι. Αργότερα, κατά τη βυζαντινή περίοδο η χρήση του σταυροθολίου γενικεύεται και αποκτά πολλές παραλλαγές.

Στο υπό μελέτη μνημείο, σταυροθόλια δημιουργούνται στην επιφάνεια της οροφής μεταξύ τεσσάρων κολώνων, στο βόρειο και νότιο κλίτος. Σχετικά με τα υλικά κατασκευής ισχύουν όσα έχουμε παρατηρήσει στην περίπτωση των τόξων στην δραστηριότητα 3.

Δραστηριότητα 5: Μετάλλια και κορνίζες.

- ↪ Εντοπίστε και περιγράψτε αυτά τα δύο διακοσμητικά στοιχεία.
- ↪ Εξηγήστε την χρήση των μεταλλίων σε σχέση με τους κίονες.
- ↪ Αφαιρέστε με την φαντασία σας τις κορνίζες (καμπύλες και επίπεδες), καθώς και τα μετάλλια για να διαπιστώσετε πόση ομορφιά, ποικιλία και γραφικότητα προσδίδουν στο μνημείο αυτά τα επιπρόσθετα στοιχεία.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Κορνίζες-Μετάλλια)

- Ποια διακοσμητικά στοιχεία εντοπίζετε στην φωτογραφία;
-
-
-
- Περιγράψτε την σχέση των μεταλλίων σε σχέση με τους κίονες;
-
-
- Ποια η χρησιμότητα των διακοσμητικών στοιχείων; Τι προσδίδουν στο κτήριο; Θεωρείτε ότι είναι υπερβολική η χρήση τους;
-
-

Η δραστηριότητα αυτή θα μπορούσε να τελειώσει με ένα βιωματικό εργαστήριο σε ειδικό χώρο όπου τα παιδιά θα είχαν την ευκαιρία να «κτίσουν», να κατασκευάσουν στην πράξη ένα μέρος αυτών που μελέτησαν.

Αυτό θα επιτευχθεί εάν χρησιμοποιήσουμε προκατασκευασμένα τεμάχια δομικών στοιχείων που συναντούμε στο Ναό, ελαφριάς κατασκευής(γύψο-πολυστερίνη) όπως ο κίονας το κιονόκρανο, θολίτες που να δημιουργούν τόξο και σταυροθόλιο.

Αποτέλεσμα θα ήταν η βιωματική κατανόηση της στατικής που επιτυγχάνεται χωρίς την σύγχρονη χρήση ξυλότυπου και μπετόν, κάτι που έχει σίγουρα ημερομηνία λήξης, σε αντιδιαστολή με τα φυσικά υλικά που στήριξαν και στηρίζουν για εκατοντάδες χρόνια παρόμοια μνημεία.

5.6.5 Κλιμάκιο ψηφιδωτών-αγιογραφιών- συμβόλων

Σκοπός: Να αναγνωρίζουν και να διακρίνουν το ψηφιδωτό από την αγιογραφία, τα επιτοίχια και επιδαπέδια μοτίβα, τον λόγο χρήσης τους και τα υλικά που χρησιμοποιούνται.

Στόχος: Να εκτιμούν περισσότερο την καλλιτεχνική αξία και τον βαθμό δυσκολίας ενός ψηφιδωτού έργου, μιας τοιχογραφίας ή φορητής εικόνας και να κατανοήσουν τις διάφορες σχολές αγιογραφίας – ψηφιδογραφίας.

Αναμενόμενα αποτελέσματα:

Με την λήξη της δραστηριότητας αναμένουμε οι μαθητές να είναι σε θέση:

- Να αναγνωρίζουν βασικά χαρακτηριστικά, τεχνοτροπίες και να ξεχωρίζουν το παλιό από το σύγχρονο.

-Να αναγνωρίζουν τα παλαιοχριστιανικά σύμβολα και παραστάσεις, να γνωρίζουν τον λόγο επινόησης τους, καθώς και το βαθύτερο νόημα που περικλείουν.

Σημεία προσέγγισης:

1. Επιτοίχια ψηφιδωτά, μοτίβα δαπέδου.
2. Αγιογραφίες εικονοστασίου και παρεκκλησίων.
3. Τα σύμβολα και ερμηνεία τους.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

Δράση 1: Σύμβολα-Παραστάσεις

Εντοπίζουμε και καταγράφουμε τα παλαιοχριστιανικά σύμβολα και παραστάσεις(θωράκια εικονοστασίου-κιβώριο Αγίας Τράπεζας-μαρμάρινα μανουάλια και δάπεδο) και προσπαθούμε να ερμηνεύσουμε τον συμβολισμό τους.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι
» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ
ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1
(Παλαιοχριστιανικά Σύμβολα)

- Καταγράψτε τηλεγραφικά τον συμβολισμό:
- Παγώνι:
• -----
- Σταυρός:
• -----
- Τούτω Νίκα:
• -----
• -----
- Χριστόγραμμα:
• -----
• -----

Τα παιδιά καλούνται να εντοπίσουν τα παλαιοχριστιανικά σύμβολα και να καταγράψουν μονολεκτικά τον συμβολισμό τους. Ακολούθως συγκρίνουν τα σύμβολα αυτά με εκείνα που εικονίζονται στο σχολικό βιβλίο και εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι»
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1 (Παλαιοχριστιανικά Σύμβολα)

- Το σύμβολο με τους οκτώ ρόμβους εγγεγραμμένο σε κύκλο:
- Το συναντούμε στην βασιλική της Αγίας Τριάδος Γαλούσας, στις τοιχογραφίες του Τιμίου Σταυρού Κυπερούντας (1521)

- Καταγράψτε τον συμβολισμό:

- -----
- -----
- -----

Μια παράσταση όχι και τόσο γνωστή είναι αυτή των οκτώ εφαιπτόμενων ρόμβων εγγεγραμμένων σε κύκλο. Ο αρχιτέκτονας του έργου την έχει εντοπίσει στην αρχαία βασιλική της Αγίας Τριάδος στην Γαλούσα όπου σώζεται σε ψηφιδωτό δάπεδο. Εντοπίζεται και στις τοιχογραφίες του Τιμίου Σταυρού στην Κοινότητα μας. Οι εφτά ρόμβοι εικονίζουν τις επτά ημέρες της δημιουργίας και ο όγδοος ρόμβος την ογδόη ημέρα της αιωνιότητας (από την ίδρυση της Εκκλησίας στη γη και επέκεινα). Η όλη παράσταση περικλείεται σε κύκλο που είναι το σύμβολο της ολοκλήρωσης, της τελειότητας, της Θεότητας.

Η έννοια του συμβόλου χρησιμοποιείται από τους βυζαντινούς στοχαστές, για να προσδιοριστεί η σχέση σημαίνοντος – σημαινομένου, δεδομένου ότι ο κόσμος του υπερβατικού δεν μπορεί να προσληφθεί μέσω των αισθήσεων και ο πιστός, για να τον προσεγγίσει, καταφεύγει σε υλικά σύμβολα, τα οποία θα τον οδηγήσουν στη νοερή κατάληψή του (Πέτκογλου, Ο., Συμβολικές παραστάσεις στη βυζαντινή τέχνη σελ. 27-28, 2016.)

Δράση 2: Ψηφιδωτά Ιερού Βήματος

Παρατηρούμε τα ψηφιδωτά της κόγχης του ιερού βήματος και της ιεράς προθέσεως. Προσπαθούμε να αντιληφθούμε την δυσκολία και την τεχνική που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης με τις ψηφίδες για να φέρει σε πέρας ένα έργο. Ιδιαίτερη σημασία δίνουμε στα πρόσωπα -τα σαρκώματα- όπως ονομάζονται.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι»
 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (Ψηφιδωτά Ιερού Βήματος)

**Από την κατασκευή των ψηφιδωτών
 του Ιερού Βήματος**

- Παρατηρούμε σχολαστικά τα ψηφιδωτά του Ιερού Βήματος.
- Αν θέλουμε τα φωτογραφίζουμε από κοντά.
- Προσπαθούμε να αντιληφθούμε την επίπονη διαδικασία της ψηφιδογράφησης.
- Μαθαίνουμε ότι τα ψηφιδωτά κατασκευάζονται ανάποδα σε καμβά στο εργαστήριο και μετά εφαρμόζονται στη θέση τους.
- Δοκιμάζουμε να συμπληρώσουμε το πρόσωπο του Χριστού με ψηφίδες.

Οι «Μικροί Αγιογράφοι» έρχονται σε επαφή με τα ψηφιδωτά του Ναού. Μπορούν να γευτούν στην πράξη σε βιωματικό εργαστήριο την κατασκευή ενός τέτοιου ψηφιδογραφήματος. Προσπαθούν να συνδυάσουν χρωματισμούς συμπληρώνοντας μέρος του προσώπου του Χριστού σε ειδικό καμβά και ψηφίδες.

Αντιλαμβάνονται έτσι το μέγεθος της τέχνης και του ταλέντου που πρέπει να διαθέτει κάποιος αλλά και την ανάλογη εμπειρία, προκειμένου να φέρει στο φως τέτοιας καλλιτεχνικής αξίας έργα.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι»
 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (Ψηφιδωτά Ιερού Βήματος)

- Παρατηρήστε την σύνθεση του ψηφιδωτού.
- Γιατί η μορφή του Χριστού με τους αγγέλους βρίσκεται στην κορυφή;
- -----
- Στην Αψίδα του Ιερού Βήματος βρίσκεται η μορφή της Πλατυτέρας των Ουρανών.
- -----
- Για ποιο λόγο νομίζετε; Ποιος εικονίζεται στο στήθος της και γιατί;
- -----
- Γιατί ονομάζεται πλατυτέρα των ουρανών;
- -----

Στην ίδια δραστηριότητα επιχειρείται μια πιο θεολογική και συμβολική προσέγγιση των επιτοίχιων ψηφιδωτών και φορητών εικόνων του τέμπλου.

Γενικότερα τα ψηφιδωτά(πρώιμα και μεταγενέστερα) εκφράζουν την νέα χριστιανική πίστη, με έντονο διακοσμητικό χαρακτήρα, με γεωμετρικά σχήματα και θέματα παρμένα μέσα από την φύση, όπως πουλιά, λουλούδια και φυτά. Ο βαθύτερος τους συμβολισμός δεν είναι άλλος από την απεικόνιση του παραδείσου, για αυτό χαρακτηρίζονται από λαμπερά, έντονα και χαρούμενα χρώματα.

Η μορφή που εικονίζεται στην Αψίδα του Ιερού βήματος ονομάζεται «πλατυτέρα των ουρανών» αφού μέσα από τα σπλάχνα της πέρασε ολόκληρη η θεότητα που έχει δημιουργήσει το σύμπαν ολόκληρο. Στην κορυφή εικονίζεται ο Χριστός ως Παντοκράτορας εν μέσω Αγγέλων, συμβολίζοντας τα ουράνια. Όλα αυτά βρίσκονται υπεράνω της Αγίας Τράπεζας όπου μετουσιώνεται ο άγιος άρτος και οίνος σε Σώμα και Αίμα Χριστού και κοινωνείται υπό των πιστών. Είναι η «σύνοδος ουρανού και γης».

Δράση 3: Δεσποτικές Εικόνες

Τις ίδιες παρατηρήσεις κάνουμε και στις αγιογραφίες του εικονοστασίου. Ιδιαίτερα παρατηρούμε με πόση ευαισθησία και λεπτότητα ο αγιογράφος πέτυχε την ανάμιξη των χρωμάτων. Σημειώνουμε την ζωντάνια των προσώπων, μαθαίνουμε τι είναι σαρκώματα και γλυκασμοί. Χαρακτηρίζουμε τις εικόνες σε σχολές(Κρητική-Πανσέληνου).

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι » ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (Δεσποτικές εικόνες)

- Ποιες ονομάζουμε Δεσποτικές εικόνες;
- -----
- Σε ποια σχολή νομίζετε ότι ανήκουν; (Κρητική-Πανσέληνου) και γιατί;
- -----
- -----
- -----
- Χαρακτηρίστε την έκφραση και τα χαρακτηριστικά των προσώπων.
- -----
- -----
- -----

Δεσποτικές εικόνες, εκτός από εκείνες που παρουσιάζουν γεγονότα της ζωής του Χριστού, ονομάζουμε και τις κεντρικές μεγάλες φορητές εικόνες του τέμπλου. Στο μνημείο που εξετάζουμε οι εικόνες είναι μεγάλες και εντυπωσιακές. Αυτό οφείλεται στον δημιουργό τους που έχει χρησιμοποιήσει πρότυπα από την σχολή «Πανσέληνου» που χαρακτηρίζεται από έντονα και ανοικτά χαρούμενα χρώματα. Αντίθετα η «Κρητική» σχολή χαρακτηρίζεται από σκούρα χρώματα και πιο ασκητικές μορφές και σκληρότερα χαρακτηριστικά.

Η τεχνοτροπία και τα χαρακτηριστικά της σχολής «Πανσέληνου» ταιριάζουν στο γενικότερο περιβάλλον του Ναού και του παλαιοχριστιανικού εικονοστασίου. Σε σχέση με τα ψηφιδωτά του ιερού βήματος δημιουργούν δέος και κατάνυξη, αλλά και έντονα αισθήματα θαυμασμού, χαράς και ανάτασης.

⇒ Προτείνεται το βιωματικό εργαστήριο ψηφιδογράφησης. Εάν υπάρχει δυνατότητα, να υπάρχει ψηφιδογράφος στον χώρο. Διαφορετικά εφοδιάζουμε τα παιδιά με τις απαραίτητες ψηφίδες(ευτελή υλικά) και υλικό συγκόλλησης, σχεδιασμένη με μολύβι την μορφή του Χριστού σε ειδικό μετάλλιο, το πρότυπο που θα αντιγράψουν και καλούμε τα παιδιά να προσπαθήσουν να στήσουν ένα μέρος του προσώπου.

Κεφάλαιο 6

Συμπεράσματα

Τα ιερά μας μνημεία, όπως και οι μουσειακοί χώροι, ως μέρος της ευρύτερης πολιτισμικής κληρονομιάς ενός τόπου, δεν αποτελούν απλά απομεινάρια του παρελθόντος όπως πιστεύουν μερικοί, ούτε απευθύνονται μόνον σε ειδικές κοινωνικές ομάδες και λάτρεις του χώρου αυτού.

Κυρίως είναι θεσμοί και αγαθά που εδράζονται στο παρόν και εστιάζουν στο μέλλον. Έχουν ως κέντρο τον άνθρωπο και μπορούν να «μιλήσουν» σε όλες τις κοινωνικές και πολιτισμικές ομάδες, κυρίως δε στα παιδιά της σχολικής ηλικίας. Τα μνημεία κάθε εποχής, αποτελούν φωτεινούς εκπαιδευτικούς φάρους και δείκτες, που λειτουργούν ως μέσα διεύρυνσης και εμπλουτισμού της καλλιτεχνικής δημιουργίας, φανερώνοντας το γενικότερο πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής τους και σφραγίζοντας την πολιτιστική κληρονομιά και κουλτούρα της.

Ένα τέτοιο ρόλο διεκδικεί και ο νεόδμητος ναός του Αγίου Αρσενίου στην Κυπερούντα. Όπως εξηγήσαμε στην πορεία της διατριβής αυτής, δεν αποτελεί ένα τυχαίο δημιούργημα, αλλά μια περίπτωση που προσφέρει ευκαιρίες μάθησης και μελέτης, των βασικών στοιχείων μιας παλαιοχριστιανικής πεντάκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής, ενός ρυθμού που εξέλιπε στις μέρες μας και που, το μεγάλο αυτό κενό, ήρθε να συμπληρώσει ο εν λόγω ναός.

Η ευρύτερη περιοχή Τροόδους, η Ορεινή Ύπαιθρος της Κύπρου, χαρακτηρίζεται ως μια ανεπανάληπτη πνευματική όαση και ως κέντρο πολιτιστικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, αφού στα σπλάχνα της φιλοξενεί εκτός των άλλων μνημείων, πλήθος ξυλόστεγων βασιλικών, μεταξύ των οποίων οι δέκα αρχαιότερες που, ως γνωστόν, έχουν χαρακτηριστεί ως Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Τα μνημεία αυτά λειτούργησαν και λειτουργούν ως Λατρευτικά και Προσκυνηματικά κέντρα, παράλληλα δε, εκπέμπουν πολιτισμό με την ιστορία τους και τις απaráμιλλου κάλλους τοιχογραφίες και διάκοσμό τους.

Μελετώντας κανείς τα απομεινάρια των παλαιοχριστιανικών βασιλικών στις αρχαίες πόλεις της Νήσου μας, απορεί και εξίσταται με τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα, τα υπέροχα επιδαπέδια και επιτοίχια ψηφιδωτά και σύμβολα που σώθηκαν, αφού καταδεικνύουν την βαθιά πίστη και ιερό πόθο των χριστιανών, να δημιουργήσουν με τις

συνθήκες της εποχής τους τεράστιες καλλιτεχνικές δημιουργίες, αφιερωμένες στο Θείο Μεγαλείο.

Τα μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα που προτείνουμε στην μεταπτυχιακή μας διατριβή, θεωρούμε ότι δίνουν την δυνατότητα σε νέα παιδιά να έρθουν σε επαφή με το όμορφο αυτό αντικείμενο, να κατανοήσουν και να εμπεδώσουν ότι, τέτοια εμβληματικά μνημεία, ακόμα και τα σύγχρονα, διασώζουν μεγάλο μέρος της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και μπορούν να μεταδώσουν γνώση, καλλιτεχνική δημιουργία και πολιτισμό. Οι δραστηριότητες πριν, κατά και μετά τα προγράμματα θεωρούμε ότι προάγουν τις εκπαιδευτικές θεωρίες μάθησης, είναι δομημένες σε συγκεκριμένους στόχους και σκοπούς, εξυπηρετούν τις προσδοκίες της σχολικής ύλης και συμβάλλουν στον εκσυγχρονισμό των αναλυτικών προγραμμάτων, είναι επικοινωνιακές, ρεαλιστικές και υλοποιήσιμες.

Βιβλιογραφία

Αλλαγιώτης, Γ., (2018), "Η Κυπερούντα του χθες και του σήμερα", Εκδόσεις: Ηλία Επιφανίου

Βαραγγούλη Ε., Ντάση Ν., 2013, «Το μουσείο ως μέσο αγωγής και εκπαίδευσης του παιδιού, η μελέτη του παιδικού μουσείου», Ιωάννινα, 2013

Βαϊνά Μ., 2008, *Σύγχρονες διδακτικές κατευθύνσεις*, Αθήνα, Ανακτήθηκε στις 24/4/2019 από https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3701/1096_02_0aed_summary_enotita08_v01.pdf

Black, G. (2009), *Το Ελκυστικό Μουσείο*. (Μτφ. Κωτίδου, Σ.,) Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Δάλκος, Γ., 2000, *Σχολείο και μουσείο*, Αθήνα : Καστανιώτης.

Ζαφειράκου, Α., 2000. *Μουσεία και Σχολεία*. Αθήνα.

Hein, G. E. (1998) *Learning in the Museum*, Routledge: London.

Hein, G. E. (2012) *Μουσειακή εκπαίδευση στο Μουσείο και Μουσειακές Σπουδές: Ένας Πλήρης Οδηγός*. MacDonald, Sh. (επιμ.). Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία, Εκδόσεις Α΄, ΜΑΡΤΙΝΟΣ, Αθήνα, 1968.

Καψάλη, Ν., Σκιαδοπούλου, Α., 2017, *Ναοδομία Ορθόδοξων Χριστιανικών Ναών*, ανακτήθηκε 20/4/2019 από <https://www.slideshare.net/ssuser53ec71/n-o-xn>

Κληρίδης Ν., *Χωριά και Πολιτείες της Κύπρου*, Λευκωσία, 1961.

ΚΥΠΡΟΣ, *Ιστορία και Πολιτισμός*, Εκδόσεις Αβραμίδης, Μ., 1987.

Κυριακοπούλου, Κ., 2013, *Παλαιοχριστιανική Τέχνη*, Ανακτήθηκε στις 21/02/2019 από <https://kyriakouloupoulos.files.wordpress.com/2013/11/cf80ceb1cebcbceb1ceb9cebfcf87cf81ceb9cf83cf84ceb9ceb1cebdceb9cebaceb7-cf84ceb5cf87cebdceb7.pdf>

Μεγάλη Μαθητική Εγκυκλοπαίδεια, Εκδόσεις NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY 2010-2011.

Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Εκδόσεις Φιλόκυπρος, 1984.

Μιχαλάκη, Σ., 2019, *Ο Ιερός Άμβωνας των Εκκλησιών*, Ανακτήθηκε στις 22/02/2019 στο ECCLESIA.GR, <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/art/art.htm>

Νάκου, Ε., (2001), «*Μουσεία: εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*», [pdf] Αθήνα: Εκδόσεις νήσος.

Νικονάνου, Ν., (2015), (επιμ.) *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*, Κάλλιπος, Αθήνα

Νικονάνου, Ν., (2010). *Μουσειοπαιδαγωγική: από τη θεωρία στην πράξη*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

Νικονάνου, Ν. (επιμ.) 2015. *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*, Σύνδεσμος Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα

Νικονάνου, Ν., Νάκου Ει.& Κανέλλοπουλος, Π. (επιμ.) 2015. *Museumedu1: Μουσεία και Εκπαίδευση- Θεωρία και Πράξη. Μουσική, Χορός, Μαθηματικά*, (Ειδικό τεύχος), Ανακτήθηκε στις 14/2/2019 από <http://museumedulab.ece.uth.gr/main/el/node/343>

Οικονόμου, Μ., (2003), «*Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός;*», [pdf] Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Οικονόμου, Μ. (2004). *Νέες τεχνολογίες και μουσεία: εργαλείο, τροχοπέδη ή συρμός;*

Οικονόμου, Μ. (2008), *Νέες Τεχνολογίες και Κοινωνική Διάσταση της Επίσκεψης στο Μουσείο: Νέοι Δρόμοι ή Αδιέξοδα;* Στο Αλ. Μπούνια, Ν. Νικονάνου & Μ. Οικονόμου (Επιστημονική Επιμέλεια Έκδοσης), *Η Τεχνολογία στην Υπηρεσία της Πολιτισμικής Κληρονομιάς* (σσ. 151-158). Αθήνα: Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο.

Ορφανίδη, Λ., (2003), *Εισαγωγή στη μουσειολογία*, [pdf], Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών.

Παπαϊωάννου, Γ., Στεργιάκη, Α., (2013), «*Σχολείο – Μουσείο – Ψηφιακός κόσμος. Σύνοψη ψηφιακού μουσειακού χώρου με συνεπιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών*», [pdf] Ρόδος: Εκδόσεις Σχολικής Βιβλιοθήκης Γυμνασίου Ιαλυσού.

Παπαϊωάννου, Γ. (2010). *Αρχαιολογία και ανάδειξη πολιτισμικού αγαθού: από την ανασκαφή στο κοινό και στον ψηφιακό κόσμο*. Λευκωσία: Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Πέτκογλου, Ο., 2016, *Συμβολικές παραστάσεις στη βυζαντινή τέχνη*, ανακτήθηκε από <http://ikee.lib.auth.gr/record/287218/files/GRI-2017-18346.pdf>

Υ.Π.Π. Κύπρου, 2011, *Διδάσκοντας τη Βυζαντινή Κύπρο*, ανακτήθηκε 30/4/2019 από <https://docplayer.gr/9870-Υπουργείο-paideias-kai-politismoy-paidagogiko-institoyto-ypiresia-anaptyxis-programmaton-leykosia.html>

Σωτηρίου, Γ. Α., 1935, *Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά Κιονόκρανα μετά φύλλων αμπέλου*. Ανακτήθηκε 29/01/2018 από <http://ir.lib.uth.gr/bitstream/handle/11615/20216/article.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Φούλιας Α., 2009, *Παλαιοχριστιανική Αρχιτεκτονική της Κύπρου*, ανακτήθηκε 14/1/2019, από <http://churchofcyprus.org.cy/6459>

Χαραλάμπους, Κ., 2015, *Κυπερούντα: προσκλητήριο μνήμης οκτώ γενιών*, Εκδόσεις Εν Τύποις, Λευκωσία, 2015.

Χαραλάμπους, Κ., 2015, *Της Κυπερούντας μαρτυρίες και θύμησες*, Εκδόσεις Εν Τύποις, Λευκωσία, 2015.

Χριστοδούλου, Δ., *Τυπολογικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής των πρωτοβυζαντινών βασιλικών της Κύπρου*. Ανακτήθηκε στις 4/5/2019 από <https://www.academia.edu/5250959/>

Ηλεκτρονικές πηγές:

Academic Dictionaries and Encyclopedias. Ανακτήθηκε στις 20/02/2019 από <http://greek.greek.enacademic.com/49629/%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CE%BD%CE%BF>

Da Francesca Bini 2016, ανακτήθηκε στις 15/4/2019 από <http://www.metamagazine.it/roma-visite-notturme-alle-catacombe-di-priscilla/>

Encyclopaedia of the Hellenic World, GLOSSARY. Ανακτήθηκε στις 20/02/2019 από <http://asiaminor.ehw.gr/forms/flemmaAdds.aspx?Mode=Glossary¶mid=3385&boithimata State=&kefalaia State>

Issuu, διαδικτυακή ιστοσελίδα, 2019. Ανακτήθηκε στις 30/4/2019 από <https://issuu.com/60712/docs/52fc4474ad4223>

Άγιος Βιτάλιος, Ραβέννα (ψηφιδωτά). Ανακτήθηκε 16/01/2019 από http://vizantinaistorika.blogspot.com/2014/07/blog-post_18.html, Ανακτήθηκε 29/01/2019 από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion/article/viewFile/4507/4283.pdf>

APXITEKTONIKOI PYΘMOI NAWN, ανακτήθηκε στις 29/01/2019 από <http://www.byzantineathens.com/alpharhochiiotatauepsilonkappatauomicronnuiotakappaomicroniota-rhoupsilononthetamuomicroniota-nualphaomeganu.html>

Αρχιτεκτονικοί τύποι Ναών, Κλειώ. Ανακτήθηκε 6/02/2019 από <http://histoirehistoire.weebly.com/arhochiiotatauepsilonkappatauomicronnuiotakappaomicron943-tau973piomicroniota-nualpha974nu.html>

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 4^{ος} -7^{ος} αιώνας. Ανακτήθηκε 14/01/2019 από <https://www.academia.edu/8735664>

Γλωσσάρι, μέση Βυζαντινή Περίοδος, 610-1204. Ανακτήθηκε στις 6/02/2019 από <http://www.fhw.gr/chronos/09/gr/glossary/main/w.html>

Διαβάζοντας μια πόλη από το Α ως το Ω, ανακτήθηκε στις 15/4/2019 από <http://followodysseus.culture.gr/Portals/54/DiavazoumeTinPoli/AlfavitariComp.pdf>

Εκκλησία Αγ. Αρσενίου του Καππαδόκη Κυπερούντας. Ανακτήθηκε 15/01/2019 από <http://www.pemptousia.gr/2016/04/ekklisia-ag-arseniou-tou-kappadoki-kiperontas/>

Εκκλησία της Κύπρου, Παγκύπριος Χάρτης Προσκυνηματικών Περιηγήσεων Κύπρου, ανακτήθηκε στις 5/5/2019 από <https://www.google.com/search?q=θρησκευτικές+περιηγήσεις+στην+ορεινή+Κύπρο-χάρτης&rlz=1>

Εκκλησίες της UNESCO, terrabook blog, ανακτήθηκε 31/01/2019 από <https://blog.terrabook.com/ekklisies-unesco-kypros/>

Ερεβοκτόνος, 2015, ανακτήθηκε στις 16/4/2019 από http://erevoktonos.blogspot.com/2015/10/blog-post_998.html

Η Ναοδομία: Ιστορική και θεολογική θεώρηση. Ανακτήθηκε 6/02/2019 από http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/liturgical/id_naodomia_2012.pdf

ΘΟΛΩΤΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ. Ανακτήθηκε στις 6/02/2019 από http://morfologia.arch.duth.gr/1o_etos/pdf/tholotes.pdf

Θρησκευτικές διαδρομές, Επίσημη ιστοσελίδα τουρισμού Κύπρου, ανακτήθηκε 31/01/2019 από <http://www.visitcyprus.com/index.php/el/discovercyprus/routes/religious-routes>

Ιστορία Β΄ Γυμνασίου, Πρωτοβυζαντινή Τέχνη, 6ος αιώνας. Ανακτήθηκε στις 15/2/2019 από <https://kelliteacher.weebly.com/>

Κιονόκρανο, Βικιπαίδεια, ανακτήθηκε 29/01/2019 από <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%8C%CE%BA%CF%81%CE%B1%CE%BD%CE%BF>

Κλειώ, εικονογραφικό πρόγραμμα. Ανακτήθηκε στις 20/02/2019 από

<http://histoirehistoire.weebly.com/epsiloniotakappaomicronnuomicrongammarhoalphaphiioatakappa972-pirho972gammarhoalphamumualpha-nualpha974nu.html>

Όλα τα

μνημεία της Unesco στην Κύπρο, Απρίλιος 19, 2017, ανακτήθηκε 31/01/2019 από

<https://blog.terrabook.com/mnimeia-unesco-kypros/>

Παλαιοχριστιανική Βασιλική, ανακτήθηκε στις 4/5/2019 από <http://3gym-ag>

anarg.att.sch.gr/autosch/joomla15/images/articles/History/history_3rd_5thc_Churches_styles.pdf

Πρωτοβυζαντινή Τέχνη, Περιπλάνηση στην Ιστορία, ανακτήθηκε 30/9/2019 από

<https://kelliteacher.weebly.com/pirhoomegatauomicronbetaupsilonzetaalphanutaiota nueta-tauepsilonchinueta-4omicronsigmaf-5omicronsigmaf-alphaiota.html>

Ραβέννα, Ένα μικρό Βυζάντιο στη Ιταλία, 29/05/2017. Ανακτήθηκε 16/01/2019 από

<http://www.carnetdevoyage.gr/ravenna-ena-mikro-vizantio-stin-italia/>

Τι είναι ένα μουσείο, noesis, ανακτήθηκε στις 24/4/2019 από

<http://www.noesis.edu.gr/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF/>

Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη, 2013, ανακτήθηκε στις 15/4/2019

από <https://slideplayer.gr/slide/11370257/>

Χωριά ανά πόλη, ανακτήθηκε 31/01/2019 από

<http://www.thevillagepress.com/cyprusvillage/profile/209&lang=gr>

Παράρτημα Α

Βοηθητικό υλικό για τον εκπαιδευτικό

Τα φύλλα εργασίας αφορούν τις δραστηριότητες που θα λάβουν χώρα κατά την εκτέλεση των μουσειοεκπαιδευτικών προγραμμάτων. Έχουν βοηθητικό χαρακτήρα για τον εκπαιδευτή, αφού όπου θεωρήσαμε σκόπιμο παρέχονται χρήσιμες πληροφορίες για τα υπό διερεύνηση θέματα.

Στους μαθητές θα δοθούν μόνο οι κάρτες με τις δραστηριότητες και νοείται ότι θα λειτουργήσουν υπό την καθοδήγηση του εκπαιδευτή και του εμπυχωτή.

Α.1 Φύλλα εργασίας 1^{ου} κλιμακίου «Μικροί Αρχιτέκτονες»

ΙΕΡΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
ΜΟΥΣΕΙΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΚΛΙΜΑΚΙΟ 1: *ΝΕΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ*
(ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ: ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ-ΠΑΡΑΘΥΡΑ-ΜΟΤΙΒΑ-ΠΥΡΓΟΣ)

Το κλιμάκιο 1, με την επωνυμία «*Νέοι Αρχιτέκτονες*» καλείται να μελετήσει τις εξωτερικές όψεις του μνημείου. Θα μελετήσει, θα διερευνήσει, θα καταγράψει και θα διαμορφώσει άποψη σχετικά με το μέγεθος του Μνημείου, την εξωτερική τοιχοποιία και τα μοτίβα που χρησιμοποιεί(τρόπος κτισίματος-συμβολισμός) τα διαφορετικά μεγέθη παραθύρων (κουφωμάτων), την χρήση και τον συμβολισμό τους, τον προσανατολισμό του Ναού, τον πύργο του καμπαναριού και τα χαρακτηριστικά του.

Οι «*Νέοι Αρχιτέκτονες*» εφοδιάζονται με φάκελο εργασίας που περιλαμβάνει σχέδια του Ναού(κάτοψη-πλάγιες όψεις), φωτόμετρο ή κορδέλα μέτρησης και γραφική ύλη, καθώς και το φύλλο εργασίας με ειδικές κάρτες σημειώσεων της ομάδας αυτής.

Απαραίτητα, για λόγους προστασίας και ασφάλειας, χρησιμοποιούν φωσφορούχο γυλέκο και κράνος ασφαλείας.

Νοείται ότι στις δραστηριότητες πριν από το πρόγραμμα έχει διανεμηθεί το εκπαιδευτικό υλικό και έγινε η κατάλληλη προετοιμασία από τον εκπαιδευτικό, όπως έχουμε περιγράψει ανωτέρω.

Δραστηριότητα 1:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 1. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

- Μετρήστε και καταγράψτε με την βοήθεια του φωτόμετρου τις διαστάσεις του μνημείου.
- Πλάτος: _____ μέτρα
- Μήκος: _____ μέτρα
- Ύψος: _____ μέτρα
- Διαστάσεις Πύργου
- Πλάτος βάσης: _____ μέτρα
- Πλάτος κορυφής: _____ μέτρα
- Ύψος: _____ μέτρα
- Αριθμός παραθύρων μεσαίου κλίτους: _____
- Διαστάσεις παραθύρων μεσαίου κλίτους: _____
- Διαστάσεις παραθύρων βόρειου και νότιου τοίχου: 1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____

Οι «νέοι αρχιτέκτονες» μπορούν να αντιληφθούν πλέον χειροπιαστά, από τα μεγέθη που θα μετρήσουν, πόσος είναι ο όγκος του κτηρίου αλλά και το μέγεθος της εργασίας, ειδικά τα παλαιότερα χρόνια χωρίς την σημερινή μηχανική υποστήριξη και μάλιστα σε μεγαλύτερου μεγέθους κτήρια.

Δραστηριότητα 2:

Όπως περιγράψαμε πιο πάνω, θεωρούμε σημαντικό να κατανοήσουν οι «νέοι αρχιτέκτονες» την σημασία της σωστής δόμησης της τοιχοποιίας, που μπορούσε να κρατήσει όρθια και στέρεα τα κτήρια για εκατοντάδες χρόνια, αλλά και την αλληγορική σημασία που έχει για την Ναοδομία σε σχέση με την Εκκλησία του Χριστού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (υλικό εκπαιδευτή)
Κλιμάκιο 1. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
 (κτίσιμο-δέσιμο-σταύρωμα-χαλίκωμα)

Ακρογωνιαίος λίθος (ο Χριστός για την Εκκλησία)

Σταύρωμα πέτρας

Χαλίκωμα πέτρας (αρμός)=
= αρμόζω

* Η μία πέτρα ακουμπά=στηρίζεται και στηρίζει την άλλη. Οι μάστορες την «κοιμίζουν». Μπαίνει σε θέση που δεν θα σαλευτεί ποτέ.

* Δέγονται (σταυρώνουν) μεταξύ τους και όποιο κενό δημιουργηθεί, γεμίζει με χαλίκια για να δεθεί καλύτερα. —Ότι ακριβώς πρέπει να γίνεται με τους χριστιανούς.

* Μικροί, μεγάλοι, σημαντικοί, ασήμαντοι, όλοι διαφορετικοί μεταξύ τους, αποτελούν το σώμα της Εκκλησίας.

Η πιο πάνω πληροφόρηση είναι για τον εκπαιδευτή, μέσα στα πλαίσια της προετοιμασίας του προγράμματος. Ακολουθεί η κάρτα που θα έχουν τα παιδιά να συμπληρώσουν.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2
Κλιμάκιο 1. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
 (κτίσιμο-δέσιμο-σταύρωμα-χαλίκωμα)

Ακ _____ Λ _____

Στ _____ Π _____

Χαλ _____

Συμβολισμός: _____

Σε ειδικό εργαστήρι στον περίβολο του ναού τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να τοποθετήσουν σε σωστή διάταξη, να «κτίσουν» δηλαδή μια δειγματική λιθοδομή για τις ανάγκες του προγράμματος.

Δραστηριότητα 3:

Μελέτη της δυτικής όψης. Παραλληλισμός με το ανθρώπινο σώμα.

Κατά την Ορθόδοξη Ναοδομία οι εξωτερικές διαστάσεις της κεντρικής εισόδου(δυτικής εισόδου) ενός Ναού, έχει τις φυσικές αναλογίες ενός αρμονικού ανθρώπινου σώματος, αφού η Εκκλησία(ως καθίδρυμα) αποτελεί το Σώμα του Χριστού.

Η οικοδομή μοιάζει με ένα όρθιο ανθρώπινο σώμα, που έχει τα δύο του χέρια σε διάταση. Το υπερυψωμένο μεσαίο κλίτος αντιστοιχεί στο κεφάλι, ενώ οι εκατέρωθεν στέγες στα διατεταμένα χέρια.

Οι παλαιοί μάστορες της πέτρας, έκτιζαν με βοήθεια τα «ράμματα». Χώριζαν την οικοδομή σε διαζώματα, χρησιμοποιώντας ένα οριζόντιο «ράμμα» και εκεί έκλειναν, ολοκλήρωναν το κτίσιμο της ημέρας. Στο βυζαντινό ιδίωμα χρησιμοποιούσαν το κόκκινο χαλίκωμα ή το τουβλάκι που έκανε πιο έντονο τον διαχωρισμό του διαζώματος.

Στο μνημείο που μελετούμε ο αρχιτέκτονας διαχώρισε τα διαζώματα με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτά να αναλογούν στα κυριότερα μέλη του ανθρώπινου σώματος. Πατούσες, κνήμη, γόνατο, μηροί, μέση, ομφαλός, χέρια, στήθος, ώμοι, λαιμός, πηγούνι, στόμα, μύτη, μάτια, μέτωπο.

Έτσι, στους ναούς αυτούς κυριαρχεί η φυσική αρμονία σε σχέση με τις διαστάσεις, κάτι που αναπαύει τον επισκέπτη, αισθητικά και πνευματικά.

Δραστηριότητα 4:

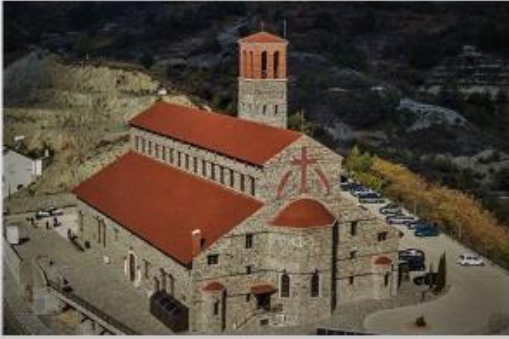
Λέξεις κλειδιά: Προσανατολισμός, Δευτέρα παρουσία, Αψίδα, Σταυρός.

Τέλος, στην δραστηριότητα αυτή είναι χρήσιμο να κατανοήσουν τα παιδιά, τον λόγο που οι ιεροί ναοί μας είναι στραμμένοι προς την ανατολή. Βασική αρχή της χριστιανικής πίστης είναι ότι από εκεί που ανατέλλει ο ήλιος(ανατολή), θα ανατείλει και ο «νοητός ήλιος» της δικαιοσύνης. Ο Κύριος δηλαδή, κατά την δεύτερή του παρουσία στον κόσμο θα έρθει εξ ανατολών, εν μέσω των αγγέλων των αγίων, εν πλήρη δόξη, για να κρίνει τον κόσμο.

Θα προηγηθεί η παρουσία του Τιμίου Σταυρού στο ουράνιο στερέωμα, σαν προάγγελος της παρουσίας του Χριστού.

Για τους λόγους αυτούς, σε παλαιοχριστιανικές εκκλησίες, πάνω στην αψίδα του ναού εσωτερικά, αιογραφείται ο Τίμιος Σταυρός. Αφού όμως τελικά επικράτησε να ζωγραφίζεται εσωτερικά στην αψίδα η πλατυτέρα των ουρανών, στην περίπτωση αυτή, τοποθετήθηκε εξωτερικά ο τίμιος σταυρός για να μας θυμίζει το πιο πάνω γεγονός.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
Κλιμάκιο 1. (Αψίδα – Σταυρός- προσανατολισμός)

- Σε ποια κατεύθυνση είναι στραμμένες οι χριστιανικές Εκκλησίες; -----
- Για ποιο λόγο;
• -----
- Τι μας θυμίζει ο Τίμιος Σταυρός που βρίσκεται στην ανατολική μετωπίδα του Ναού;
• -----
• -----
• -----

Δραστηριότητα 5:

Οι «νέοι αρχιτέκτονες» καλούνται να παρατηρήσουν και να καταγράψουν τα ευρήματα τους σχετικά με τον Πύργο του Καμπαναριού.

Λέξεις κλειδιά: Πύργος-κωδωνοστάσιο, μείωση διαστάσεων, πολεμίστρες, βυζαντινός διάκοσμος, παρατηρητήριο.

Μπορούν να διαπιστώσουν την μείωση των διαστάσεων του πανύψηλου Πύργου, που σου δίνει την αίσθηση ότι εισέρχεται στα ουράνια. Από εκεί ακούγεται η ουράνια φωνή του Θεού(κωδωνοκρουσίες) που προσκαλεί τους πιστούς στις ακολουθίες(όπως ο Νώε στην κιβωτό).

Η αρχιτεκτονική του μας θυμίζει αρχέγονο κτίσιμο(αμυντικοί πύργοι με πολεμίστρες) στο κάτω μέρος, ενώ στην κορυφή μπαίνει στον βυζαντινό ρυθμό(κόκκινο τουβλάκι και θολωτά τόξα) και μας δείχνει κατά κάποιο τρόπο την ιστορική συνέχεια της πορείας της Εκκλησίας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
Κλιμάκιο 1. (Πύργος-κωδωνοστάσιο, μείωση διαστάσεων, πολεμίστρες, παρατηρητήριο)

- Διενεργήστε δύο μετρήσεις:
Βάση Πύργου: _____
Κορυφή Πύργου: _____
- Τι διαπιστώνετε και τι συναισθήματα σας προκαλεί; _____

- Σε τι χρησιμεύει το καμπαναριό; _____

- Τι σας θυμίζουν τα παράθυρα; _____

- Γιατί η τεχνοτροπία στο πάνω μέρος είναι διαφορετική; (δίλοβα τόξα-τουβλάκι) _____

- Ανεβείτε από την εσωτερική σκάλα στην κορυφή και απολαύστε το γύρω τοπίο.

Ο πύργος στην κορυφή του λειτουργεί σαν παρατηρητήριο από όπου μπορεί κάποιος να απολαύσει την περιοχή ολόκληρη.

Δραστηριότητα 6:

Είναι η τελευταία δραστηριότητα για τους «νέους αρχιτέκτονες». Στα κουφώματα του ναού εντοπίζουμε κάποιες παραδοξότητες.

Ενώ τα παράθυρα του υπερυψωμένου μεσαίου κλίτους είναι αρκετά, σε αυστηρή διάταξη και πανομοιότυπα μεταξύ τους, τα υπόλοιπα είναι σκόρπια, διαφόρων μεγεθών και αποστάσεων μεταξύ τους.

Ποιο μήνυμα θέλει να περάσει ο αρχιτέκτονας του μνημείου;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 6 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΑ

Κλιμάκιο 1. (Κουφώματα, διαφορετικά μεγέθη, αλληγορική προσέγγιση)

- Παρατηρήστε τα παράθυρα του μεσαίου κλίτους. Πόσα είναι και ποια διάταξη έχουν;

- -----

- Ποιος ο πρακτικός λόγος που είναι τόσα πολλά;

- -----

- Ποιες διαφορές εντοπίζετε στα υπόλοιπα παράθυρα; Υπάρχει λόγος που είναι έτσι;

- -----

- Αλληγορική προσέγγιση:

- -----

Α.2 Φύλλα εργασίας 2^{ου} κλιμακίου «Νέοι Μηχανικοί»

ΙΕΡΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ

ΜΟΥΣΕΙΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

ΚΛΙΜΑΚΙΟ 2: «ΝΕΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ»

(ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ: ΚΛΙΣΕΙΣ-ΖΕΥΚΤΑ-ΚΕΡΑΜΙΔΙ-ΜΩΝΟΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ)

Το κλιμάκιο 2, με την επωνυμία «*Νέοι μηχανικοί*» καλείται να μελετήσει τις τεράστιες στέγες του μνημείου. Θα μελετήσει, θα διερευνήσει, θα καταγράψει και θα διαμορφώσει άποψη σχετικά με το μέγεθος των στεγών, τον τρόπο στήριξης τους, τα δομικά στοιχεία και υλικά που χρησιμοποιούνται αλλά και τα ενδιάμεσα ηχομονωτικά και θερμομονωτικά υλικά.

Μπορούν τα παιδιά να διανοηθούν την δυσκολία της δημιουργίας τέτοιου μεγέθους στεγών ειδικά στα παλαιότερα χρόνια. Να αντιληφθούν την επιστημονική γνώση και κατάρτιση του μηχανικού-μελετητή του έργου, αλλά και το μέγεθος της ευθύνης που έχει για το έργο και την ασφάλεια των επισκεπτών.

Οι «*Νέοι Μηχανικοί*» εφοδιάζονται με φάκελο εργασίας που περιλαμβάνει σχέδια του Ναού που αφορούν τις στέγες, φωτόμετρο ή κορδέλα μέτρησης και γραφική ύλη, καθώς και το φύλλο εργασίας με ειδικές κάρτες σημειώσεων της ομάδας αυτής.

Απαραίτητα, για λόγους προστασίας και ασφάλειας, χρησιμοποιούν φωσφορούχο γυλέκο και κράνος ασφαλείας.

Νοείται ότι στις δραστηριότητες πριν από το πρόγραμμα έχει διανεμηθεί το εκπαιδευτικό υλικό και έγινε η κατάλληλη προετοιμασία από τον εκπαιδευτή, όπως έχουμε περιγράψει ανωτέρω.

Δραστηριότητα 1:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

- Μετρήστε και καταγράψτε με την βοήθεια του φωτόμετρου τις διαστάσεις των στεγών του μνημείου
- **Μεσαία Στέγη:**
Πλάτος: _____ μέτρα. Μήκος: _____ μέτρα
- **Βόρεια – Νότια Στέγη:**
Πλάτος: _____ μέτρα. Μήκος: _____ μέτρα
- **Κλίσεις Στεγών:**
Κλίση Μεσαίας στέγης _____ (μοίρες)
Κλίση Βόρειας – Νότιας στέγης _____ (μοίρες)
- Γιατί κατά την γνώμη σας χρειάζεται η κλίση αυτή:

Τα παιδιά καταμετρούν το πλάτος και μήκος των στεγών του Ναού. Αντιλαμβάνονται τα μεγέθη και τον βαθμό δυσκολίας κατασκευής ενός τέτοιου έργου. Καταμετρούν επίσης τις κλίσεις των στεγών και καταγράφουν τους λόγους δημιουργίας τέτοιας κλίσης σε σχέση με το περιβάλλον και τις κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής.

Δραστηριότητα 2:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2

- Φωτογραφίζουμε και εντοπίζουμε τα ζευκτά-ψαλίδια και καταγράφουμε διαστάσεις:
- Αμφικλινή: Πλάτος ___ Ύψος ___ Δοκοί ___ Χ ___
- Μονοκλινή: Πλάτος ___ Ύψος ___ Δοκοί ___ Χ ___
- Γράψετε δύο λόγους που χρειάζονται τόσο μεγάλες διαστάσεις:
- 1. _____
- 2. _____
- Μεταλλικά στοιχεία:
- Ποιος είναι ο ρόλος τους;
- _____
- _____

Οι «νέοι Μηχανικοί» με την δραστηριότητα αυτή θα είναι σε θέση να κατανοήσουν τις εντάσεις που εξασκούνται από το βάρος της στέγης, ειδικότερα σε χειμερινές συνθήκες όπου υπάρχει περισσότερη επιβάρυνση(χιόνι, βροχή, παγετός, άνεμος), και πού κατανέμονται τα φορτία αυτά.

Δραστηριότητα 3:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3

- Τα μυστικά του κεραμιδιού:
- Πως ονομάζεται το ειδικό αυτό κεραμίδι των ξυλόστεγων Τροόδους και που το βρίσκουμε;
- _____
- Καταγράψω λεπτομέρειες:
- Διαστάσεις: ___ Χ ___ Βάρος: ___ Χ ___
- Πόσα κεραμίδια στο τ.μ.; - ___ κεραμίδια.
- Πόσο βάρος στο τ.μ.; - ___ κιλά.
- Πόσο βάρος στην Μεσαία Στέγη; ___ κιλά.
- Πόσο βάρος στις άλλες δύο; ___ κιλά-τόνοι.
- Συνολικά: ___ κιλά - τόνοι.
- Φτιάξτε με τα υλικά που σας δίνονται στο εργαστήριο την δική σας στέγη.

Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η κατασκευή της στέγης προτείνουμε στα παιδιά να φτιάξουν στο βιωματικό εργαστήριο στον προαύλιο χώρο του μνημείου την δική τους στέγη. Δίνεται δείγμα με πλέγμα δοκίδων σε μικρά ζευκτά και τα παιδιά εφαρμόζουν με

την βοήθεια του εμψυχωτή τα κεραμίδια στη σωστή διάταξη(όλα τα κεραμίδια σταυρώνουν με τρόπο που να μένει ακάλυπτο μόνο το 1/3 του κεραμιδιού).

Καταμετρούν τα κεραμίδια που τοποθέτησαν στο ένα τετραγωνικό μέτρο και κάνουν τις πράξεις για να βρουν το συνολικό βάρος που υπάρχει στις στέγες.

Δραστηριότητα 4.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4

- Θερμομονωτικά – ηχομονωτικά υλικά.
- Παρατηρούμε την στέγη από το κάτω μέρος. Διαπιστώνουμε ότι τα ξύλα είναι τοποθετημένα σε απόσταση μεταξύ τους.
- Τι νομίζετε ότι υπάρχει ενδιάμεσα;
- -----
- Σε τι χρησιμεύουν τα υλικά αυτά;
- -----
- Τραγουδήστε κάτι για να διαπιστώσετε την εξαιρετική ακουστική που έχει το κτήριο.
- Που συμβάλει αυτό;
- -----

Εξαιρετική συμβολή στην ηχομόνωση του μνημείου είναι η εσωτερική εφαρμογή στη στέγη, ειδικού υλικού(linacoustic RC) που τοποθετήθηκε πίσω από τα αραιωμένα σανίδια της στέγης, για να απορροφά και να απομονώνει τον ήχο, ώστε να μην επιστρέφει πίσω, με αποτέλεσμα να ακούει κάποιος πεντακάθαρα όπου και να βρίσκεται στο Ναό.

Η θερμομόνωση εξ άλλου, έχει επιτευχθεί με την τοποθέτηση ειδικής μονωτικής μεμβράνης κάτω από το κεραμίδι της στέγης.

Α.3 Φύλλα εργασίας 3^{ου} κλιμακίου «Μικροί Ναοδόμοι»

ΙΕΡΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
ΜΟΥΣΕΙΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

ΚΛΙΜΑΚΙΟ 3: «ΜΙΚΡΟΙ ΝΑΟΔΟΜΟΙ»

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΤΙΚΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ:
(ΚΛΙΣΕΙΣ-ΖΕΥΚΤΑ-ΚΕΡΑΜΙΔΙ-ΜΩΝΟΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ)

Το κλιμάκιο 3, με την επωνυμία «Μικροί Ναοδόμοι» θα ασχοληθεί με την εσωτερική διαρρύθμιση και τα βασικότερα συστατικά μέρη του μνημείου που εξετάζουμε. Θα κληθεί να αναγνωρίσει και να καταγράψει σε φύλλο εργασίας τον πρόναο ή νάρθηκα, τον κυρίως ναό, τα κλίτη, τον σολέα με τα εξαρτήματά του, το ιερό βήμα και τα παραβήματα (πρόθεση, διακονικό), καθώς και τον γυναικωνίτη ή εξώστη.

Θα έχουν την ευκαιρία τα παιδιά όχι μόνο να εντοπίζουν και να αναγνωρίζουν τα συστατικά μέρη του μνημείου, αλλά θα προχωρήσουν σε εμβάθυνση στο νόημα και τους συμβολισμούς που εμπεριέχονται στο κάθε σημείο αναφοράς.

Αυτό θα επιτευχθεί με τις προτεινόμενες δραστηριότητες και με την βοήθεια του εμπυχωτή, νοουμένου ότι έχει προηγηθεί η κατάλληλη και εμπειριστατωμένη προετοιμασία από τον εκπαιδευτή με την χρήση της σχολικής ύλης και του υλικού που θα εφοδιάσει ο εμπυχωτής όπως προαναφέραμε.

Δραστηριότητα 1:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1 (ΝΑΡΘΗΚΑΣ)

- Κυριότερη χρήση του Νάρθηκα στα παλαιότερα χρόνια:
- -----
- Γιατί εξέλιπε ο βασικός ρόλος του Νάρθηκα ή Πρόναου;
- -----
- Εντοπίστε τον Νάρθηκα του μνημείου που εξετάζουμε.
- Τι εντοπίζετε σ' αυτόν; 1. -----
- 2. ----- 3. -----
- Ποιο ρόλο έχει σήμερα;
- -----

Πως προετοιμάζει ο Νάρθηκας τον πιστό για την είσοδό του στη Θεία Λατρεία; Γράψετε τρία σημεία.

Οι «Μικροί Ναοδόμοι» εισέρχονται στον πρόναο ή νάρθηκα του Αγίου Αρσενίου. Προσπαθούν να νιώσουν ποια συναισθήματα έχει ο πιστός, εγκαταλείποντας και ξεχνώντας την καθημερινότητα του, ενώ προχωρεί προς την αιωνιότητα. Από τα φθαρτά στα άφθαρτα, από τα επίγεια στα ουράνια.

Βασικός στόχος του πρόναου σήμερα είναι να εισαγάγει τον πιστό σε κάτι νέο, καινούργιο και ωφέλιμο.

Τα παιδιά εντοπίζουν ποια σημεία και ενέργειες βοηθούν τον πιστό στην προετοιμασία του στον Νάρθηκα, για την είσοδό του στον Κυρίως Ναό.

Δραστηριότητα 2:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΣ)

- Σταματήστε στην είσοδο του Κυρίως Ναού και περιγράψτε συναισθήματα και εντυπώσεις:

- -----
- Με τι θα παρομοιάζατε τον διάδρομο μπροστά σας και ποιος αναμένει στο βάθος;

- Τι αναμένουν οι πιστοί στα στασίδια τους ατενίζοντας συνεχώς στην ανατολή;

- Πού μας καθοδηγούν οι κιονοστοιχίες και ποιους συμβολίζουν; (μετάλλια)

- -----

Οι «Μικροί Ναοδόμοι» προσπαθούν να μπουν στη θέση των δημιουργών αυτού του ρυθμού Ναοδομίας. Να αντιληφθούν ποιο πνευματικό περιεχόμενο θέλησαν να περάσουν με τον μεγάλο διάδρομο που μοιάζει ατέρμονας (να μην έχει τέλος) και που στο βάθος του σε αναμένει με ανοικτές αγκάλες η Παναγία και ο Χριστός.

Εκφράζει δηλαδή τον δρόμο της ζωής με προσανατολισμό τον Χριστό και την αιωνιότητα, ενώ οι κιονοστοιχίες συμβολίζουν τους αγίους Αποστόλους που στήριξαν την Εκκλησία του Χριστού και καθοδηγούν τους πιστούς προς Αυτόν.

Δραστηριότητα 3:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΣ)

- Σ _ _ _ η Μ _ _ _ ο _ κ λ _ _ _ ς.
- Σ τ _ _ _ Ν _ _ _ Κ λ _ _ _ .
- Κ _ _ ο _ _ _ ί ς.
- Μ _ _ _ Κ _ _ _ .
- Β ό _ _ _ Κ _ _ ο _ .
- Τέταρτο Κλίτος.
- Σύμφωνα με τα πιο πάνω δεδομένα πως θα λέγατε ότι είναι ο Ναός που εξετάζουμε; Τρίκλιτος ή Πεντάκλιτος;
- _ _ _ _ _

Στο μνημείο που μελετούμε υπάρχει η διχογνωμία εάν ο Ναός είναι Πεντάκλιτη ή Τρίκλιτη Βασιλική. Με την αυστηρή έννοια της Ορθόδοξης Ναοδομίας, τα κλίτη χωρίζονται με κίονοστοιχίες, όπως το πιο πάνω προοπτικό. Από την άλλη οι πλαϊνές στέγες καλύπτουν δύο κλίτη στις πεντάκλιτες εκκλησίες. Τα παιδιά καλούνται να πουν και να δικαιολογήσουν την γνώμη τους.

Δραστηριότητα 4:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 (ΣΟΛΕΑΣ-ΑΜΒΩΝΑΣ)

- Εντοπίστε και περιγράψτε τον ΣΟΛΕΑ:
- Τι περιλαμβάνει;
- 1. _ _ _ _ _ 2. _ _ _ _ _
- 3. _ _ _ _ _ 4. _ _ _ _ _
- Ποιες τελετές γίνονται στο ΣΟΛΕΑ;
- 1. _ _ _ _ _ 2. _ _ _ _ _
- 3. _ _ _ _ _ 4. _ _ _ _ _
- Τι συμβολίζει;
- _ _ _ _ _
- Εντοπίστε και περιγράψτε τον ΑΜΒΩΝΑ:
- Τι συμβολίζει;
- _ _ _ _ _

Οι «Μικροί Ναοδόμοι» μαθαίνουν για την σημασία και τον συμβολικό χαρακτήρα που έχει ο Σολέας. Ο πιστός συμμετέχοντας στα μυστήρια και τελετές που λαμβάνουν χώρα εκεί, πλησιάζει όλο και περισσότερο το Θείο, που είναι και η κύρια επιδίωξη του.

Μπορεί να αναγνωρίζει τα διάφορα «εξαρτήματα» του Σολέα, όπως τον Δεσποτικό Θρόνο και το Σύνθρονο, τους δύο χορούς δεξιά και αριστερά, τα μανουάλια όπου ανάβουν λαμπάδες προς τιμήν της Αγίας Τριάδος.

Εκεί τελούνται όλες οι επίσημες τελετές, δοξολογικές, ευχαριστιακές, αγιαστικές, καθώς και τα μυστήρια με τα οποία πλησιάζει ο πιστός περισσότερο τον Θεό, της βάπτισης, του γάμου, της κηδείας.

Ως βιωματικό εργαστήριο τα παιδιά μαζεύονται στο κέντρο του σολέα από όπου μπορούν να απαγγείλουν, ή να τραγουδήσουν ένα γνωστό ψαλμό(τη Υπερμάχω, Χριστός Ανέστη) νιώθοντας έτσι καλύτερα την χρήση του λατρευτικού χώρου αλλά και να διαπιστώνοντας την τέλεια ακουστική του ναού.

Παράλληλα θα περιγράψουν και τον άμβωνα που τα παλαιότερα χρόνια βρισκόταν στο κέντρο του ναού για λόγους ακουστικής, αλλά σήμερα έχει μετακινηθεί πιο κοντά στον Σολέα. Μας θυμίζει το κηρυκτικό έργο του Κυρίου, αφού από τον άμβωνα διαβάζεται η Ευαγγελική περικοπή της ημέρας και διδάσκεται ο Θείος Λόγος.

Δραστηριότητα 5:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Εικονοστάσιο-Ιερό Βήμα)

- Εικονοστάσιο παλαιοχριστιανικής τεχνοτροπίας
- Κ _____ Τοποθετήστε στη σωστή θέση:
- Ε _____ (Θωράκια, Εικόνα, Ωραία Πύλη)
- Ε π _____ (Καντήλι, Κίονας, Επιστήλιο)
- Κ _____ (Κιονόκρανο)
- Κ ο _____ ο
- Ω _____ Π _____
- Θ _____
- Καταγράψτε τις διαστάσεις των Δεσποτικών εικόνων και περιγράψτε την τεχνοτροπία τους.
- _____
- Τι διαχωρίζει το εικονοστάσιο;
- _____

Οι «Μικροί Ναοδομοί» διαπιστώνουν ότι το διαχωριστικό «Βήλαιο» παλαιότερα και σήμερα Τέμπλο ή Εικονοστάσιο, έρχεται να διαχωρίσει το Ιερό Βήμα, που είναι «άβατο» και προορίζεται μόνο για τους κληρικούς, από τον Κυρίως Ναό που είναι ο χώρος των πιστών. Το εικονοστάσιο ακολουθεί τον ρυθμό του μνημείου και είναι σε παλαιοχριστιανική μορφή(κατασκευαζόταν με μάρμαρο ή μαρμαρόπετρα), με μεγάλες εικόνες(140X210) της σχολής του Πανσέληνου, τους Κίονες με τις Βάσεις και τα Κιονόκρανα, το Επιστήλιο και τα Θωράκια.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδομοί» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Εικονοστάσιο-Ιερό Βήμα)

Ιερό Βήμα – Αγία Τράπεζα

- Κ _____ (Συμπληρώστε: Πεσόσ, Αγία
- Κι _____ (Τράπεζα, Κιβώριο)
- Π _____, (κιονόκρανο)
- Α _____ Τ _____
- Ποιοι εισέρχονται στο Ιερό Βήμα και γιατί;
- _____
- Τί συμβολίζει το Κιβώριο της Αγ. Τράπεζας;
- _____
- Τι συμβολίζει η Αγία Τράπεζα;
- _____

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ
ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί
Ναοδομοί» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ
ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5
(Σύνθρονο-Παραβήματα)

- Σ _____
- Π _____ τ _____
- ή Π _____ ρ _____

• Ποια είναι η χρήση του
σύνθρονου;

• Τί είναι τα Παραβήματα;

• _____

Τα παιδιά κατανοούν ότι η είσοδος στο Ιερό Βήμα επιτρέπεται σε όσους έχουν ειδική αποστολή(άνδρες ή γυναίκες), είτε είναι κληρικοί, είτε έχουν ευχή να διακονήσουν εκεί.

Στο Ναό δεν υπάρχει τίποτε τυχαίο. Η Αγία Τράπεζα συμβολίζει τον ένδοξο Θρόνο αλλά και τον Τάφο του Χριστού(περιέχει λείψανα αγίων) και η Ωραία Πύλη τον «λίθο» που έκλεισε τον τάφο. Το Ιερό Κιβώριο «εν είδη ουρανού» καλύπτει και προστατεύει την Αγία Τράπεζα ενώ συνήθως φέρει ανάγλυφους αγγέλους και το πουλί του Φοίνικα που αναγεννάται από τις στάχτες του ως σύμβολο της Ανάστασης του Χριστού.

Εντοπίζουν το Σύνθρονο, τον πρώτο δεσποτικό θρόνο και τα παραβήματα, την πρόθεση και το διακονικό, που ονομάζονται διαφορετικά και παστοφόρια.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδομοί»
ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5
(Γυναικωνίτης)

- Τι ονομάζουμε γυναικωνίτη;
- -----
- Ποια η χρήση του σήμερα;
- -----
- Προτείνετε δικές σας ιδέες για μελλοντική αξιοποίηση του χώρου που ανέρχεται στα 600 τ.μ και διαθέτει κουζίνα και χώρους φιλοξενίας.
- -----
- -----
- Μελετήστε το σημείο παραμονής της Αυτοκράτειρας του Βυζαντίου.

Σήμερα στον «γυναικωνίτη» ανεβαίνουν κυρίως νεαρά πρόσωπα που προτιμούν να έχουν μια πανοραμική θέα του ναού. Μπορούμε να φέρουμε στη μνήμη μας ότι η Αυτοκράτειρα του Βυζαντίου είχε την θέση της πάντα στον γυναικωνίτη ακριβώς απέναντι από το Ιερό Βήμα. Στην Αγία Σοφία την ανέβαζαν με την άμαξά της και στον χώρο που παρέμενε υπάρχει ένα στρογγυλό πράσινο μάρμαρο. Ο μελετητής του Ναού τοποθέτησε στο σημείο αυτό πράσινο μάρμαρο θάσου, για να μας το θυμίζει.

Α.4 Φύλλα εργασίας 4^{ου} κλιμακίου «Μικροί Καλλιτέχνες»

ΙΕΡΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ

ΜΟΥΣΕΙΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

ΚΛΙΜΑΚΙΟ 4: «ΜΙΚΡΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ »

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ:

(ΚΙΟΝΟΣΤΟΙΧΙΕΣ-ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ-ΠΑΡΑΣΤΑΔΕΣ-ΤΟΞΑ-ΣΤΑΥΡΟΘΟΛΙΑ)

Το κλιμάκιο 4 «Μικροί Καλλιτέχνες» θα μελετήσουν τα στοιχεία εκείνα του μνημείου που αφενός, έχουν σχέση με την στήριξη του οικοδομήματος, όπως είναι οι κολώνες(κίονες και παραστάδες), τα τόξα και σταυροθόλια και αφετέρου, όλα εκείνα τα διακοσμητικά στοιχεία(κιονόκρανα-κορνίζες-μετάλλια) που δίνουν επιπρόσθετο κάλλος στη γενική εικόνα του Ναού.

Θα μπορούν να εξηγήσουν εν τέλει την χρησιμότητα των στοιχείων αυτών από τεχνικής άποψης αλλά και τους λόγους που οδηγούσαν τους δημιουργούς σε τόσο όμορφα καλλιτεχνικά έργα.

Δραστηριότητα 1:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ
ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί
Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ
ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1
(Κιονοστοιχίες)

- Εντοπίστε τους κίονες και τις παραστάδες.
- Τι ονομάζουμε κιονοστοιχία και σε τι αποσκοπεί;
- -----
- -----
- Τι συμβολίζουν οι κίονες;
- -----
- -----
- Τι παρατηρείτε ως προς την διάμετρο τους;
- -----

Στο υπό μελέτη μνημείο εντύπωση προκαλούν οι κιονοστοιχίες που όπως περιγράψαμε στην προθεωρία, βρίσκονται εκεί για στατικούς λόγους, για να στηρίξουν δηλαδή το πάνω μέρος του οικοδομήματος(Γυναικωνίτης, στέγη). Οι άγιοι πατέρες απέδωσαν

και πνευματικό περιεχόμενο στις κιονοστοιχίες παραβάλλοντας τις, με τους Αγίους Αποστόλους του Χριστού, οι οποίοι «πορευθέντες εις πάντα τα έθνη» στήριξαν την Εκκλησία και οδήγησαν τους ανθρώπους στο δρόμο της σωτηρίας, εκεί όπου κατευθύνονται οι κίονες, προς το Ιερό Βήμα, στην ένωση των πιστών με τον Χριστό.

Στο μνημείο υπάρχουν κίονες(στρογγυλές κολώνες) και παραστάδες, κολώνες δηλαδή ορθογώνιας ή τετράγωνης διατομής που προβάλλει η προεξοχή τους από την τοιχοποιία. Οι κίονες καταλήγουν σε κιονόκρανο, ενώ οι παραστάδες σε επίκρανο.

Από τεχνικής άποψης οι κίονες έχουν κατασκευαστικό ενδιαφέρον αφού όπως και στους αρχαίους ελληνικούς ναούς αναπτύσσουν «ένταση» και «μείωση». Παρουσιάζουν δηλαδή σταδιακή αύξηση στην διάμετρο τους από κάτω προς τα πάνω(ένταση) ενώ προς την κορυφή η διάμετρος μειώνεται(μείωση).

Είναι μια λεπτομέρεια που έχει να κάνει και με την ανάπτυξη «δυνάμεων», πιέσεων δηλαδή στον κίονα, αλλά και με αισθητικούς λόγους, αφού αποφεύγεται η μονοτονία στην διάμετρο του κίονα.

Δραστηριότητα 2:

Κιονόκρανα και επίκρανα εξετάζονται πιο διεξοδικά στην δεύτερη δραστηριότητα.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες»
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2
(Κιονόκρανα - Επίκρανα)

- Τι ονομάζουμε κιονόκρανο;
- -----
- Τι ονομάζουμε επίκρανο;
- -----
- Ποια είναι η τεχνική τους χρήση;
- -----
- Τι δηλώνει ο διάκοσμος τους;
- -----
- Χαρακτηρίστε τον ρυθμό των κιονόκρανων;
- -----
- -----
- -----
- Στον Ναό μας ποιο χρησιμοποιείται;

Κιονόκρανο είναι η κεφαλή της κολώνας(κίονα). Ουσιαστικά υποβαστάζει το επιστήλιο το οποίο μπορεί να στηρίζει την ανωδομή ή την στέγη. Τα συναντούμε από την

αρχαιότητα μέχρι και σήμερα. Επίκρανο είναι η κορυφή της παραστάδας και έχει τον ίδιο ρόλο.

Η διακόσμηση ποικίλει ανάλογα με την εποχή. Οι τρεις βασικοί ρυθμοί του Ελληνικού κιονόκρανου είναι ο Δωρικός, ο Ιωνικός και ο Κορινθιακός. Στην περίπτωση μας χρησιμοποιείται κιονόκρανο κορινθιακού ρυθμού.

Δραστηριότητα 3:

Στην τρίτη δραστηριότητα οι «Μικροί Καλλιτέχνες» θα μελετήσουν τα τόξα. Την καμπύλη που ενώνει δύο κιονόκρανα ή την απόληξη δύο τοίχων. Θα γνωρίσει τους «Θολίτες» που έχουν σφηνοειδή φόρμα και το «κλειδί» που έρχεται να επιστεγάσει την θολωτή κατασκευή.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ
ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (Τόξα)

- Μελετούμε τον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής των τόξων.
- Εντοπίστε τους «Θολίτες» και το «Κλειδί».
- Σε τί αποσκοπούσε η διάταξη αυτή;
- -----
- Με ποια υλικά γίνονται σήμερα τα τόξα;
- -----
- Ποια η γνώμη σας για την αλλαγή αυτή;
- -----
- -----
- Φτιάξτε το δικό σας τόξο στο εργαστήρι του ναού.

Παρατηρήστε τα τόξα του μνημείου
Τι εντύπωση σας δημιουργούν;;;

Τα τόξα δημιουργούν εικόνα δέους και ανάτασης στον επισκέπτη, αλλά είναι και το βασικό μοτίβο στην Βυζαντινή τεχνοτροπία για την δημιουργία θολωτών κατασκευών όπως εκείνη του τρούλλου που συμβολίζει τον ουρανό.

Την παραδοσιακή τεχνική του τόξου, ήρθε να αντικαταστήσει στη σύγχρονη εποχή το μπετόν και ο σπλισμός με σίδηρο. Υλικά που παρέχουν την «εύκολη λύση» και την «αντισεισμική λειτουργία», αλλά όπως έχει αποδειχτεί έχουν περιορισμένο χρόνο ζωής, αφού μέχρι τα 80 με 100 χρόνια το μπετόν αποσαθρώνεται και αποσυντίθεται, ενώ ο σίδηρος διαβρώνεται, σκουριάζει και διαλύεται.

Ως βιωματικό εργαστήριο τα παιδιά θα έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τις οικοδομικές ικανότητες τους στο στήσιμο ενός τέτοιου τόξου ή θολωτής κατασκευής.

Δραστηριότητα 4:

Ένα από τα πλέον άγνωστα για τον απλό κόσμο μοτίβα στις βυζαντινές κατασκευές είναι τα Σταυροθόλια.

Σταυροθόλιο έχουμε όταν δύο τόξα, δύο ημικυλινδρικές επιφάνειες τέμνονται στο κέντρο. Δημιουργείται δηλαδή ένας σταυρόσχημος θόλος. Εάν κάποιος κοιτάξει κατακόρυφα προς τα πάνω θα δει σε μια οροφή να είναι σχηματισμένος ένας σταυρός. Κατά τη ρωμαϊκή εποχή με σταυροθόλια στεγάζονται τετράγωνοι ή σχεδόν τετράγωνοι χώροι. Αργότερα, κατά τη βυζαντινή περίοδο η χρήση του σταυροθολίου γενικεύεται και αποκτά πολλές παραλλαγές.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ
ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 (Σταυροθόλια)

- Τι είναι τα Σταυροθόλια και που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά;
- -----
- -----
- -----
- Μελετούμε τον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής των Σταυροθολίων.
- Ποια υλικά χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή τους;
- -----
- -----
- -----

Εντοπίστε τα Σταυροθόλια του μνημείου. Ποια συναισθήματα σας δημιουργούν;;;

Στο ναό μας, σταυροθόλια δημιουργούνται στην επιφάνεια της οροφής μεταξύ τεσσάρων κολώνων, στο βόρειο και νότιο κλίτος. Σχετικά με τα υλικά κατασκευής ισχύουν όσα έχουμε παρατηρήσει στην περίπτωση των τόξων στην δραστηριότητα 3.

Δραστηριότητα 5:

Τα «Μετάλλια» είναι ο κύκλος μέσα στον οποίο, κατά την βυζαντινή ζωγραφική, τοποθετούνται συνήθως τιμώμενα πρόσωπα σε προτομή. Έτσι πάνω από κάθε κίονα κατασκευάστηκε μαρμάρινο μετάλλιο για να φιλοξενήσει ψηφιδωτά Αγίων Αποστόλων κυρίως, αφού όπως είπαμε οι κίονες στις βασιλικές ακριβώς αυτό συμβολίζουν.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Κορνίζες-Μετάλλια)

- Ποια διακοσμητικά στοιχεία εντοπίζετε στην φωτογραφία;

- Περιγράψτε την σχέση των μεταλλίων σε σχέση με τους κίονες:

- Ποια η χρησιμότητα των διακοσμητικών στοιχείων; Τι προσδίδουν στο κτήριο; Θεωρείτε ότι είναι υπερβολική η χρήση τους;

Στην δραστηριότητα αυτή, εκτός από τα μετάλλια οι «Μικροί Καλλιτέχνες» θα εντοπίσουν διακοσμητικά μοτίβα όπως οι τοξωτές κορνίζες περιμετρικά των τόξων και οι οριζόντιες στο πάνω μέρος, προσδιορίζοντας την χρησιμότητά τους.

Α.5 Φύλλα εργασίας 5^{ου} κλιμακίου «Μικροί Αγιογράφοι»

ΙΕΡΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
ΜΟΥΣΕΙΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΚΛΙΜΑΚΙΟ 5: «ΜΙΚΡΟΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΙ»
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ:
(ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ)

Το 5^ο κλιμάκιο, οι «Μικροί Αγιογράφοι» θα ασχοληθούν με τις όμορφες παραστάσεις και ψηφιδωτά του Ναού.

Τα πλείστα σύμβολα έχουν τις ρίζες τους σε απλές παραστάσεις από τις κατακόμβες, που αποτελούν όχι μόνο την απαρχή, αλλά και την εξελικτική πορεία της Χριστιανικής Ζωγραφικής.

Τα ψηφιδωτά εμφανίζονται κατά την περίοδο πριν την εικονομαχία και αρχικά χρησιμοποιήθηκαν για την επίστρωση δαπέδων και την επένδυση τοίχων.

Δραστηριότητα 1:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι
» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ
ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1
(Παλαιοχριστιανικά Σύμβολα)

- Καταγράψτε τηλεγραφικά τον συμβολισμό:
- Παγώνι:
• -----
- Σταυρός:
• -----
- Τούτω Νικά:
• -----
• -----
- Χριστόγραμμα:
• -----
• -----

Τα παιδιά καλούνται να εντοπίσουν τα παλαιοχριστιανικά σύμβολα και να καταγράψουν μονολεκτικά τον συμβολισμό τους.

Ακολούθως συγκρίνουν τα σύμβολα αυτά με εκείνα που εικονίζονται στο σχολικό βιβλίο και εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές.

Δραστηριότητα 2:

Μια παράσταση όχι και τόσο γνωστή είναι αυτή των οκτώ εφαπτόμενων ρόμβων εγγεγραμμένων σε κύκλο. Ο αρχιτέκτονας του έργου την έχει εντοπίσει στην αρχαία βασιλική της Αγίας Τριάδος στην Γιαλούσα όπου σώζεται σε ψηφιδωτό δάπεδο. Εντοπίζεται και στις τοιχογραφίες του Τιμίου Σταυρού στην Κοινότητα μας.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι»
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (Παλαιοχριστιανικά Σύμβολα)

- Το σύμβολο με τους οκτώ ρόμβους εγγεγραμμένο σε κύκλο:
- Το συναντούμε στην βασιλική της Αγίας Τριάδος Γαλιούσας, στις τοιχογραφίες του Τιμίου Σταυρού Κυπερούντας (1521)

- Καταγράψτε τον συμβολισμό:

• -----
• -----
• -----

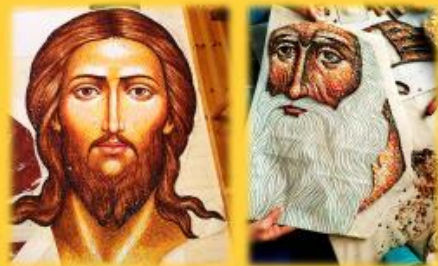
Οι επτά ρόμβοι εικονίζουν τις επτά ημέρες της δημιουργίας και ο όγδοος ρόμβος την ογδόη ημέρα της αιωνιότητας (από την ίδρυση της Εκκλησίας στη γη και επέκεινα). Η όλη παράσταση περικλείεται σε κύκλο που είναι το σύμβολο της ολοκλήρωσης, της τελειότητας, της Θεότητας.

Δραστηριότητα 3:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι»
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (Ψηφιδωτά Ιερού Βήματος)

Από την κατασκευή των ψηφιδωτών του Ιερού Βήματος

- Παρατηρούμε σχολαστικά τα ψηφιδωτά του Ιερού Βήματος.
- Αν θέλουμε τα φωτογραφίζουμε από κοντά.
- Προσπαθούμε να αντιληφθούμε την επίπονη διαδικασία της ψηφιδογράφησης.
- Μαθαίνουμε ότι τα ψηφιδωτά κατασκευάζονται ανάποδα σε καμβά στο εργαστήριο και μετά εφαρμόζονται στη θέση τους.
- Δοκιμάζουμε να συμπληρώσουμε το πρόσωπο του Χριστού με ψηφίδες.

Οι «Μικροί Αγιογράφοι» έρχονται σε επαφή με τα ψηφιδωτά του Ναού. Μπορούν να γευτούν στην πράξη σε βιωματικό εργαστήριο την κατασκευή ενός τέτοιου

ψηφιογραφήματος. Προσπαθούν να συνδυάσουν χρωματισμούς συμπληρώνοντας μέρος του προσώπου του Χριστού σε ειδικό καμβά και ψηφίδες.

Αντιλαμβάνονται έτσι το μέγεθος της τέχνης και του ταλέντου που πρέπει να διαθέτει κάποιος αλλά και την ανάλογη εμπειρία, προκειμένου να φέρει στο φως τέτοιας καλλιτεχνικής αξίας έργα.

Δραστηριότητα 4:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι »
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 (Ψηφιδωτά Ιερού Βήματος)

- Παρατηρήστε την σύνθεση του ψηφιδωτού.
- Γιατί η μορφή του Χριστού με τους αγγέλους βρίσκεται στην κορυφή;
- -----
- Στην Αψίδα του Ιερού Βήματος βρίσκεται η μορφή της Πλατυτέρας των Ουρανών.
- -----
- Για ποιο λόγο νομίζετε; Ποιος εικονίζεται στο στήθος της και γιατί;
- -----
- Γιατί ονομάζεται πλατυτέρα των ουρανών;
- -----

Στην τέταρτη δραστηριότητα επιχειρείται μια πιο θεολογική και συμβολική προσέγγιση των επιτοίχιων ψηφιδωτών και φορητών εικόνων του τέμπλου.

Γενικότερα τα ψηφιδωτά(πρώιμα και μεταγενέστερα) εκφράζουν την νέα χριστιανική πίστη, με έντονο διακοσμητικό χαρακτήρα, με γεωμετρικά σχήματα και θέματα παρμένα μέσα από την φύση, όπως πουλιά, λουλούδια και φυτά. Ο βαθύτερος τους συμβολισμός δεν είναι άλλος από την απεικόνιση του παραδείσου, γι' αυτό χαρακτηρίζονται από λαμπερά, έντονα και χαρούμενα χρώματα.

Η έννοια του συμβόλου χρησιμοποιείται από τους βυζαντινούς στοχαστές, για να προσδιοριστεί η σχέση σημαίνοντος – σημαινομένου, δεδομένου ότι ο κόσμος του υπερβατικού δεν μπορεί να προσληφθεί μέσω των αισθήσεων και ο πιστός, για να τον

προσεγγίσει, καταφεύγει σε υλικά σύμβολα, τα οποία θα τον οδηγήσουν στη νοερή κατάληψή του⁴¹.

Η μορφή που εικονίζεται στην Αψίδα του Ιερού βήματος ονομάζεται «πλατυτέρα των ουρανών» αφού μέσα από τα σπλάχνα της πέρασε ολόκληρη η θεότητα που έχει δημιουργήσει το σύμπαν ολόκληρο. Στην κορυφή εικονίζεται ο Χριστός ως Παντοκράτορας εν μέσω Αγγέλων, συμβολίζοντας τα ουράνια. Όλα αυτά βρίσκονται υπεράνω της Αγίας Τράπεζας όπου μετουσιώνεται ο άγιος άρτος και οίνος σε Σώμα και Αίμα Χριστού και κοινωνείται υπό των πιστών. Είναι η «σύνοδος ουρανού και γης».

Δραστηριότητα 5:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι » ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Δεσποτικές εικόνες)

- Ποιες ονομάζουμε Δεσποτικές εικόνες;
- -----
- Σε ποια σχολή νομίζετε ότι ανήκουν; (Κρητική-Πανσέληνου) και γιατί;
- -----
- -----
- Χαρακτηρίστε την έκφραση και τα χαρακτηριστικά των προσώπων.
- -----
- -----
- -----

Δεσποτικές εικόνες, εκτός από εκείνες που παρουσιάζουν γεγονότα της ζωής του Χριστού, ονομάζουμε και τις κεντρικές μεγάλες φορητές εικόνες του τέμπλου. Στο μνημείο που εξετάζουμε οι εικόνες είναι μεγάλες και εντυπωσιακές. Αυτό οφείλεται στον δημιουργό τους που έχει χρησιμοποιήσει πρότυπα από την σχολή «Πανσέληνου» που χαρακτηρίζεται από έντονα και ανοικτά χαρούμενα χρώματα. Αντίθετα η «Κρητική» σχολή χαρακτηρίζεται από σκούρα χρώματα και πιο ασκητικές μορφές και σκληρότερα χαρακτηριστικά.

⁴¹ Πέτκογλου, Ο., Συμβολικές παραστάσεις στη βυζαντινή τέχνη σελ. 27-28, 2016.

Η τεχνοτροπία και τα χαρακτηριστικά της σχολής «Πανσέληνου» ταιριάζουν στο γενικότερο περιβάλλον του Ναού και του παλαιοχριστιανικού εικονοστασίου. Σε σχέση με τα ψηφιδωτά του ιερού βήματος δημιουργούν δέος και κατάνυξη, αλλά και έντονα αισθήματα θαυμασμού, χαράς και ανάτασης.

Παράρτημα Β

Φύλλα εργασίας για τους μαθητές

Β1. Φύλλα εργασίας Κλιμακίου 1 «Μικροί Ναοδόμοι»

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 1. «Μικροί Ναοδόμοι» ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

- Μετρήστε και καταγράψτε με την βοήθεια του φωτόμετρου τις διαστάσεις του μνημείου.
- Πλάτος: _____ μέτρα
- Μήκος: _____ μέτρα
- Ύψος: _____ μέτρα
- Διαστάσεις Πύργου
- Πλάτος βάσης: _____ μέτρα
- Πλάτος κορυφής: _____ μέτρα
- Ύψος: _____ μέτρα
- Αριθμός παραθύρων μεσαίου κλίτους: _____
- Διαστάσεις παραθύρων μεσαίου κλίτους: _____
- Διαστάσεις παραθύρων βόρειου και νότιου τοίχου: 1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2

Κλιμάκιο 1. «Μικροί Ναοδόμοι» ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
(κτίσιμο-δέσιμο-σταύρωμα-χαλίκωμα)

Ακ _____ Λ _____

Στ _____ Π _____

Χαλ _____

Συμβολισμός: _____

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ

Κλιμάκιο 1. «Μικροί Ναοδόμοι» (Αψίδα – Σταυρός-
προσανατολισμός)

• Σε ποια κατεύθυνση είναι
στραμμένες οι χριστιανικές
Εκκλησίες; _____

• Για ποιο λόγο;

• _____

• Τι μας θυμίζει ο Τίμιος Σταυρός
που βρίσκεται στην ανατολική
μετωπίδα του Ναού;

• _____

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
 Κλιμάκιο 1. «Μικροί Ναοδόμοι» (Πύργος-κωδωνοστάσιο, μείωση διαστάσεων, πολεμίστρες, παρατηρητήριο)

- Διενεργείστε δύο μετρήσεις:
 Βάση Πύργου: _____
 Κορυφή Πύργου: _____
- Τι διαπιστώνετε και τι συναισθήματα σας προκαλεί; _____

- Σε τι χρησιμεύει το καμπαναριό; _____

- Τι σας θυμίζουν τα παράθυρα; _____

- Γιατί η τεχνοτροπία στο πάνω μέρος είναι διαφορετική; (δύλοβα τόξα-τουβλάκι) _____

- Ανεβείτε από την εσωτερική σκάλα στην κορυφή και απολαύστε το γύρω τοπίο.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 6 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΑ
 Κλιμάκιο 1. «Μικροί Ναοδόμοι»
 (Κουφώματα, διαφορετικά μεγέθη, αλληγορική προσέγγιση)

- Παρατηρήστε τα παράθυρα του μεσαίου κλίτους. Πόσα είναι και ποια διάταξη έχουν; _____

- Ποιος ο πρακτικός λόγος που είναι τόσα πολλά; _____
- Ποιες διαφορές εντοπίζετε στα υπόλοιπα παράθυρα; Υπάρχει λόγος που είναι έτσι; _____

- Αλληγορική προσέγγιση: _____

Β2. Φύλλα Εργασίας Κλιμακίου 2 «Νέοι Μηχανικοί»

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ Κλιμάκιο 2. «Νέοι Μηχανικοί» ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

- Μετρήστε και καταγράψτε με την βοήθεια του φωτόμετρου τις διαστάσεις των στεγών του μνημείου

- Μεσαία Στέγη:

Πλάτος: _____ μέτρα. Μήκος: _____ μέτρα

- Βόρεια – Νότια Στέγη:

Πλάτος: _____ μέτρα. Μήκος: _____ μέτρα

- Κλίσεις Στεγών:

Κλίση Μεσαίας στέγης _____ (μοίρες)

Κλίση Βόρειας – Νότιας στέγης _____ (μοίρες)

- Γιατί κατά την γνώμη σας χρειάζεται η κλίση αυτή;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ Κλιμάκιο 2. «Νέοι Μηχανικοί» ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2

- Φωτογραφίζουμε και εντοπίζουμε τα ζευκτά-ψαλίδια και καταγράφουμε διαστάσεις:

- Αμφικλινή: Πλάτος ___ Ύψος ___ Δοκοί ___ Χ ___

- Μονοκλινή: Πλάτος ___ Ύψος ___ Δοκοί ___ Χ ___

- Γράψτε δύο λόγους που χρειάζονται τόσο μεγάλες διαστάσεις:

- 1. _____
- 2. _____

- Μεταλλικά στοιχεία:

- Ποιος είναι ο ρόλος τους;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. «Νέοι Μηχανικοί» ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3

- Τα μυστικά του κεραμιδού:
- Πως ονομάζεται το ειδικό αυτό κεραμίδι των ξυλόστεγων Τροόδους και που το βρίσκουμε;
- -----
- Καταγράψω λεπτομέρειες:
- Διαστάσεις: ___Χ___ Βάρος: ___Χ___
- Πόσα κεραμίδια στο τ.μ.; - ___ κεραμίδια.
- Πόσο βάρος στο τ.μ.; - _____ κιλά.
- Πόσο βάρος στην Μεσαία Στέγη; _____ κιλά.
- Πόσο βάρος στις άλλες δύο; _____ κιλά-τόνοι.
- Συνολικά: _____ κιλά - τόνοι.
- Φτιάξτε με τα υλικά που σας δίνονται στο εργαστήριο την δική σας στέγη.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 2. «Νέοι Μηχανικοί» ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΕΓΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4

- Θερμομονωτικά – ηχομονωτικά υλικά.
- Παρατηρούμε την στέγη από το κάτω μέρος. Διαπιστώνουμε ότι τα ξύλα είναι τοποθετημένα σε απόσταση μεταξύ τους.
- Τι νομίζετε ότι υπάρχει ενδιάμεσα;
- -----
- Σε τι χρησιμεύουν τα υλικά αυτά;
- -----
- Τραγουδήστε κάτι για να διαπιστώσετε την εξαιρετική ακουστική που έχει το κτήριο.
- Που συμβάλει αυτό;
- -----

B3. Φύλλα εργασίας κλιμακίου 3 «Μικροί Ναοδόμοι»

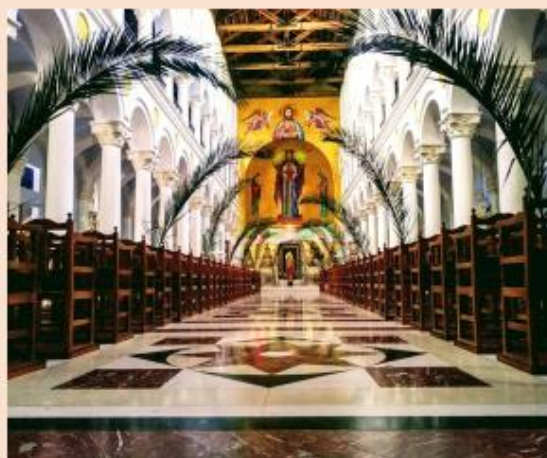
ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1 (ΝΑΡΘΗΚΑΣ)

- Κυριότερη χρήση του Νάρθηκα στα παλαιότερα χρόνια: _____
- Γιατί εξέλιπε ο βασικός ρόλος του Νάρθηκα ή Πρόναου; _____
- Εντοπίστε τον Νάρθηκα του μνημείου που εξετάζουμε.
- Τι εντοπίζετε σ' αυτόν; 1. _____
- 2. _____ 3. _____
- Ποιο ρόλο έχει σήμερα; _____

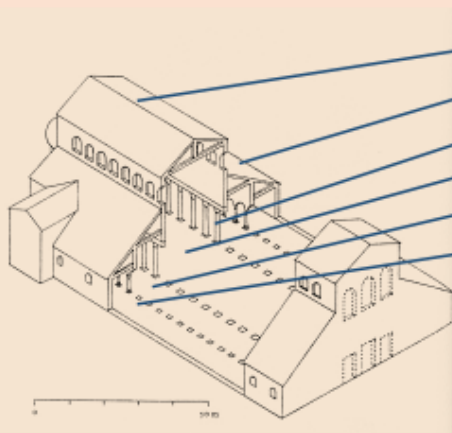
Πως προετοιμάζει ο Νάρθηκας τον πιστό για την είσοδο του στη Θεία Λατρεία; Γράψετε τρία σημεία.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΣ)

- Σταματήστε στην είσοδο του Κυρίως Ναού και περιγράψτε συναισθήματα και εντυπώσεις: _____
- _____
- Με τι θα παρομοιάζατε τον διάδρομο μπροστά σας και ποιος αναμένει στο βάθος; _____
- _____
- Τι αναμένουν οι πιστοί στα στασίδια τους ατενίζοντας συνεχώς στην ανατολή; _____
- _____
- Πού μας καθοδηγούν οι κιονοστοιχίες και ποιους συμβολίζουν; (μετάλλια) _____
- _____

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΣ)

- Σ _ _ _ η Μ _ _ _ ο _ Κ λ _ _ _ ς.
- Σ τ _ _ _ Ν _ _ _ Κ λ _ _ _ .
- Κ _ _ _ ο _ _ _ ι _ ς.
- Μ _ _ _ _ Κ _ _ _ _ .
- Β ό _ _ _ Κ _ _ _ ο _ .
- Τέταρτο Κλίτος.
- Σύμφωνα με τα πιο πάνω δεδομένα πως θα λέγατε ότι είναι ο Ναός που εξετάζουμε; Τρίκλιτος ή Πεντάκλιτος;
- _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 (ΣΟΛΕΑΣ-ΑΜΒΩΝΑΣ)

- Εντοπίστε και περιγράψτε τον ΣΟΛΕΑ:
- Τι περιλαμβάνει;
- 1. _ _ _ _ _ 2. _ _ _ _ _
- 3. _ _ _ _ _ 4. _ _ _ _ _
- Ποιες τελετές γίνονται στο ΣΟΛΕΑ;
- 1. _ _ _ _ _ 2. _ _ _ _ _
- 3. _ _ _ _ _ 4. _ _ _ _ _
- Τι συμβολίζει;

 Εντοπίστε και περιγράψτε τον Άμβωνα:
 Τι συμβολίζει;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Εικονοστάσιο-Ιερό Βήμα)

- Εικονοστάσιο παλαιοχριστιανικής τεχνοτροπίας
- Κ _____ Τοποθετήστε στη σωστή θέση:
(Θωράκια, Εικόνα, Ωραία Πύλη)
- Ε π _____ (Καντήλι, Κίονας, Επιστήλιο)
- Κ _____ (Κιονόκρανο)
- Κ ο _____ ο
- Ω _____ Π _____
- Θ _____
- Καταγράψτε τις διαστάσεις των Δεσποτικών εικόνων και περιγράψτε την τεχνοτροπία τους.
- _____
- Τι διαχωρίζει το εικονοστάσιο;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Εικονοστάσιο-Ιερό Βήμα)

Ιερό Βήμα – Αγία Τράπεζα

- Κ _____ (Συμπληρώστε: Πεσσός, Αγία
- Κι _____ (Τράπεζα, Κιβώριο)
- Π _____, _____ (κιονόκρανο)
- Α _____ Τ _____
- Ποιοι εισέρχονται στο Ιερό Βήμα και γιατί;

- Τί συμβολίζει το Κιβώριο της Αγ. Τράπεζας;

- Τι συμβολίζει η Αγία Τράπεζα;

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ
ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί
Ναοδόμοι» ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ
ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5
(Σύνθρονο-Παραβήματα)

- Σ _____
- Π _____ τ _____
- ή Π _____ ρ _____

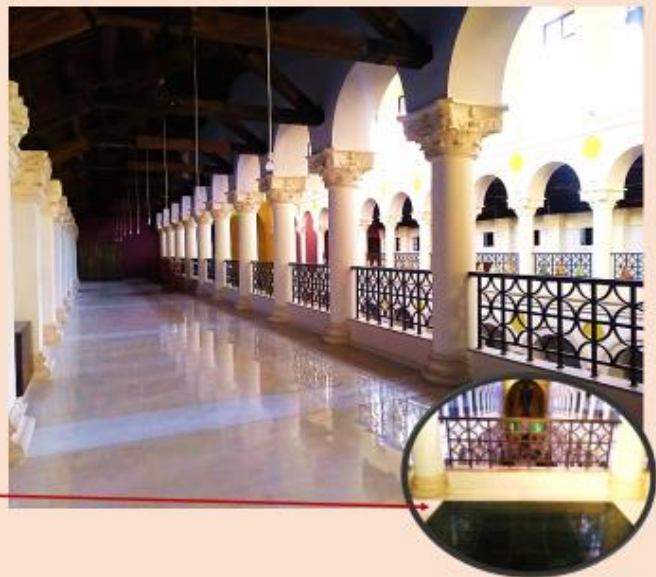
- Ποια είναι η χρήση του
σύνθρονου;

- _____
- Τί είναι τα Παραβήματα;
- _____

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 3. «Μικροί Ναοδόμοι»
ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5
(Γυναικωνίτης)

- Τι ονομάζουμε γυναικωνίτη;
- _____
- Ποια η χρήση του σήμερα;
- _____
- Προτείνετε δικές σας ιδέες για μελλοντική
αξιοποίηση του χώρου που ανέρχεται στα
600 τ.μ και διαθέτει κουζίνα και χώρους
φιλοξενίας.
- _____
- _____
- Μελετήστε το σημείο παραμονής της
Αυτοκράτειρας του Βυζαντίου.

B4. Φύλλα Εργασίας Κλιμακίου 4 «Μικροί Καλλιτέχνες»

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ
ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί
Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ
ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1
(Κιονοστοιχίες)

- Εντοπίστε τους κίονες και τις παραστάδες.
- Τι ονομάζουμε κιονοστοιχία και σε τι αποσκοπεί;
- -----
- -----
- Τι συμβολίζουν οι κίονες;
- -----
- -----
- Τι παρατηρείτε ως προς την διάμετρο τους;
- -----

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες»
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2
(Κιονόκρανα - Επίκρανα)

- Τι ονομάζουμε κιονόκρανο;
- -----
- Τι ονομάζουμε επίκρανο;
- -----
- Ποια είναι η τεχνική τους χρήση;
- -----
- Τι δηλώνει ο διάκοσμος τους;
- -----
- Χαρακτηρίστε τον ρυθμό των κιονόκρανων;
- -----
- -----
- -----
- Στον Ναό μας ποιο χρησιμοποιείται;

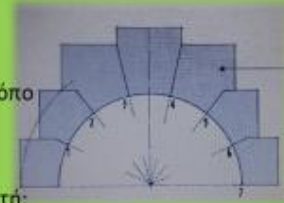

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ
ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (Τόξα)

Παρατηρήστε τα τόξα του μνημείου. Τι εντύπωση σας δημιουργούν;;;

- Μελετούμε τον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής των τόξων.
- Εντοπίστε τους «Θολίτες» και το «Κλειδί».
- Σε τί αποσκοπούσε η διάταξη αυτή;

- -----
- Με ποια υλικά γίνονται σήμερα τα τόξα;
- -----
- Ποια η γνώμη σας για την αλλαγή αυτή;
- -----

- Φτιάξτε το δικό σας τόξο στο εργαστήρι του ναού.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ
ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 (Σταυροθόλια)

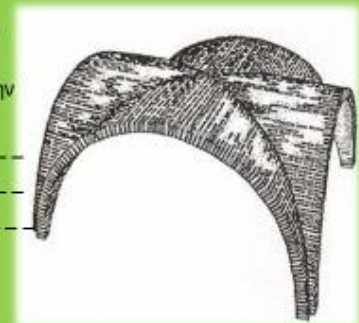

Εντοπίστε τα Σταυροθόλια του μνημείου. Ποια συναισθήματα σας δημιουργούν;;;

- Τι είναι τα Σταυροθόλια και που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά;
- -----
- -----
- -----

- Μελετούμε τον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής των Σταυροθολίων.
- Ποια υλικά χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή τους;
- -----
- -----

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 4. «Μικροί Καλλιτέχνες» ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 (Κορνίζες-Μετάλλια)

- Ποια διακοσμητικά στοιχεία εντοπίζετε στην φωτογραφία;

- Περιγράψτε την σχέση των μεταλλίων σε σχέση με τους κίονες;

- Ποια η χρησιμότητα των διακοσμητικών στοιχείων; Τι προσδίδουν στο κτήριο; Θεωρείτε ότι είναι υπερβολική η χρήση τους;

Β5. Φύλλα Εργασίας Κλιμακίου 5 «Μικροί Αγιογράφοι»

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ
 ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι»
 » ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ
 ΜΝΗΜΕΙΟΥ
 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1
 (Παλαιохριστιανικά Σύμβολα)

- Καταγράψτε τηλεγραφικά τον συμβολισμό:

- Παγόνη:

- Σταυρός:

- Τούτω Νίκα:

- Χριστόγραμμα:

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι»
 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1 (Παλιохριστιανικά Σύμβολα)

- Το σύμβολο με τους οκτώ ρόμβους εγγεγραμμένο σε κύκλο:
- Το συναντούμε στην βασιλική της Αγίας Τριάδος Γαλούσας, στις τοιχογραφίες του Τιμίου Σταυρού Κυπερούντας (1521)

- Καταγράψετε τον συμβολισμό:
- -----
- -----
- -----

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
 Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι»
 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (Ψηφιδωτά Ιερού Βήματος)

Από την κατασκευή των ψηφιδωτών του Ιερού Βήματος

- Παρατηρούμε σχολαστικά τα ψηφιδωτά του Ιερού Βήματος.
- Αν θέλουμε τα φωτογραφίζουμε από κοντά.
- Προσπαθούμε να αντιληφθούμε την επίπονη διαδικασία της ψηφιδογράφησης.
- Μαθαίνουμε ότι τα ψηφιδωτά κατασκευάζονται ανάποδα σε καμβιά στο εργαστήριο και μετά εφαρμόζονται στη θέση τους.
- Δοκιμάζουμε να συμπληρώσουμε το πρόσωπο του Χριστού με ψηφίδες.

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι »
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2 (Ψηφιδωτά Ιερού Βήματος)

- Παρατηρήστε την σύνθεση του ψηφιδωτού.
- Γιατί η μορφή του Χριστού με τους αγγέλους βρίσκεται στην κορυφή;
- -----
- Στην Αψίδα του Ιερού Βήματος βρίσκεται η μορφή της Πλατυτέρας των Ουρανών.
- -----
- Για ποιο λόγο νομίζετε; Ποιος εικονίζεται στο στήθος της και γιατί;
- -----
- Γιατί ονομάζεται πλατυτέρα των ουρανών;
- -----

ΙΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΓΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΚΥΠΕΡΟΥΝΤΑΣ
Κλιμάκιο 5. «Μικροί Αγιογράφοι » ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3 (Δεσποτικές εικόνες)

- Ποιες ονομάζουμε Δεσποτικές εικόνες;
- -----
- Σε ποια σχολή νομίζετε ότι ανήκουν; (Κρητική-Πανσέληνου) και γιατί;
- -----
- -----
- -----
- Χαρακτηρίστε την έκφραση και τα χαρακτηριστικά των προσώπων.
- -----
- -----
- -----

